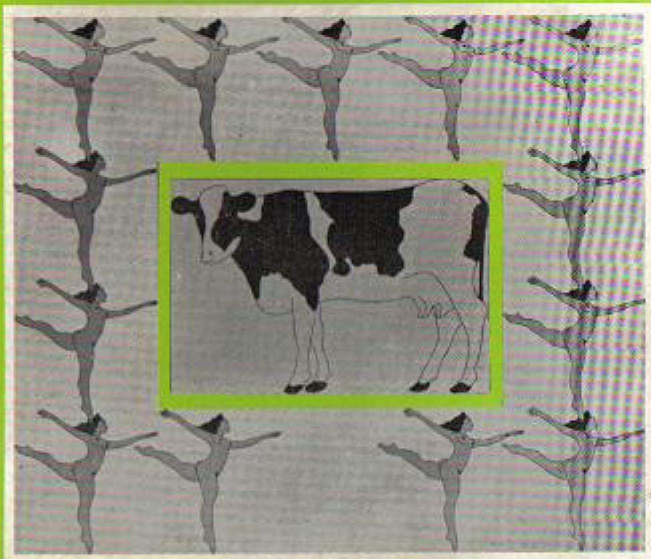
δρχ. 50

Β. ΡΑΙΧ ΤΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ

Βίλχελμ Ράιχ

ΤΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

B. ΡΑΪΧ - Σ. ΦΡΟΫΝΤ

ΤΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΣΑΜΠΟΥΡΑΚΗΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ

ΤΙΤΛΟΣ	Τὸ Ξεπέρασμα τοῦ Οἰδιπόδειου Συμπλ)τος
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ	Γιώργος Τσαμπουράκης
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ	Χρ. Δάρλας - Θ. Θεοδωρόπουλος Τσιμισκῆ 13 — Ἀθήνα Τηλ. 36.25.659
ΕΚΔΟΣΕΙΣ	«ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΤΥΠΟΣ» — Κωλέττη 29 - Ἀθήνα

«Στὴν πραγματικότητα, ἰδιαίτερα σὲ σχέση μὲ τὴ σεξουαλικότητα εἶναι ποὺ βρίσκει ἐφαρμογὴ ἡ ἀντίληψη τῆς ἁμαρτίας καὶ γίνεται αἰσθητὴ σὰν «ἐνοχή» κι ἴσως ἡ ἐξουσία νὰ μὴ μποροῦσε νὰ κρατήσει ὑποχείριες τὶς κατώτερες τάξεις δίχως νὰ κατευθύνει τὴ σεξουαλικὴ τους ζωή».

JOHN ANDERSON

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για νὰ ἐμβαθύνει ὁ ἀναγνώστης στὰ παρακάτω κείμενα τῶν Σ. Φρόυντ καὶ Β. Ράιχ θεωρήσαμε σκόπιμο νὰ προτάξουμε μιὰ σχηματικὴ ἔκθεση ὁρισμένων γενικῶν γνώσεων πάνω στὴ φρουδικὴ θεωρία, οἱ ὁποῖες κατὰ τὴ γνώμη μας εἶναι πολὺ χρήσιμες, ἰδιαίτερα γιὰ τὸν ἀμύητο στὴν ψυχανάλυση. Ἐπίσης δημοσιεύουμε μιὰ μελέτη πάνω στὴ θεωρία τοῦ ὀργασμοῦ κι ἕνα δοκίμιο πάνω στὴν κριτικὴ τῆς θεωρίας τοῦ Φρόυντ ἀπὸ τὸν Ράιχ, πιστεύοντας ὅτι βοηθᾶμε ἔτσι τὸν ἀναγνώστη γιὰ μιὰ πιὸ σφαιρικὴ ἐκτίμηση τοῦ ἔργου τῶν δυὸ μεγάλων ψυχαναλυτῶν.

Ὁ ἐκδότης

ΒΑΣΙΚΕΣ ΨΥΧΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ

Α. Οἱ σεξουαλικὲς ὀργανώσεις

1) ***Ἡ στοματικὴ φάση:*** Ἐρωτογόνα περιοχὴ εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ στόματος καὶ τῶν χειλιῶν. Πρῶτο ἀντικείμενο τῆς σεξουαλικῆς ὁρμῆς εἶναι τὸ μητρικὸ στῆθος, πρώτη σεξουαλικὴ ἡδονὴ τὸ πιπίλισμά του.

2) ***Ἡ σαδιστικὴ - πρωκτικὴ φάση:*** Κύρια ἐρωτογόνα περιοχὴ εἶναι ὁ πρωκτός, ἐνῶ ἡ σεξουαλικὴ ἡδονὴ προκαλεῖται κυρίως μὲ τὰ περιττώμματα. Ἡ ἀντίθεση ἀρσενικοῦ — θηλυκοῦ δὲν παίζει ἀκόμα σπουδαῖο ρόλο˙ τὴ θέση της παίρνει ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ ἐνεργητικὸ καὶ τὸ παθητικό.

3) ***Ἡ φαλλικὴ φάση:*** Σ' αὐτὴ μεγάλη σημασία καὶ γιὰ τὰ δυὸ φύλα ἔχουν τὰ ἀντρικὰ κυρίως γεννητικὰ ὄργανα. Ἐδῶ περίπου συναντάει τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα τὸ σύμπλεγμα εὐνουχισμοῦ.

Καὶ τὶς τρεῖς αὐτὲς φάσεις τὶς ἀποκαλεῖ ὁ Φρόυντ προγενετήσιες (Progenital). Ἀκολουθεῖ μιὰ περίοδος στασιμότητας καὶ ὀπισθοχώρησης γιὰ τὴ σεξουαλικὴ ἀνάπτυξη, ποὺ ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ ἕκτο ὥς τὸ ὄγδοο περίπου ἔτος καὶ φτάνει μέχρι τὴν ἐφηβεία. Ὁ Φρόυντ τὴν ὀνομάζει λανθάνουσα περίοδο (Latenzeit). Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ τὰ περισσότερα βιώματα τῆς πρώιμης παιδικῆς ἡλικίας σκεπάζονται ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἀμνησία (Infantile Amnesie).

4) ***Ἡ γενετήσια φάση:*** Συμπίπτει μὲ τὴν τελικὴ σεξουαλικὴ ὀργάνωση, διαμορφώνεται μόλις κατὰ τὴν ἐφηβεία. Μονάχα τώρα κερδίζουν καὶ τὰ γυναικεῖα γεννητικὰ ὄργανα τὴν ἀναγνώριση ποὺ ἀπὸ πολὺ καιρὸ ἀπολαμβάνουν τὰ ἀντρικά.

Β. Ἡ λίμπιντο

Ἡ λίμπιντο (Libido = πόθος ἡδονῆς) εἶναι κατὰ τὸ Φρόυντ κοινὸς παρανομαστὴς σὲ ὅλα ἴσως τὰ εἴδη τῶν ὁρμῶν. Συγγενεύει ἀλλὰ δὲν ταυτίζεται ἐντελῶς μὲ τὴ σεξουαλικὴ ἀπόλαυση (sexus). Ὁ ἴδιος ὁ Φρόυντ τὴν καθορίζει σ' ἕνα σημεῖο ἔτσι: «Λίμπιντο θέλουμε, ἀκριβῶς ἀνάλογα μὲ τὴν πείνα, νὰ ὀνομάσουμε τὴ δύναμη μὲ τὴν ὁποία ἐκδηλώνεται ἡ ὁρμή· ἐδῶ ἡ σεξουαλικὴ ὁρμὴ ἐκδηλώνεται ὅπως στὴν πείνα ἡ ὁρμὴ τῆς συντήρησης». Ὁ πολιτισμὸς δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἄνθρωπο τὴν ἄνευ ὅρων παράδοσή του στὴ δύναμη τῆς λίμπιντο, ἀρχίζει λοιπὸν ἀπὸ τὴ γέννησή του τὸ ἐγὼ μιὰ ἀναμέτρηση μὲ τὶς ὁρμές. Αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἀπολήξει:

1) Στὴν ἐξιδανίκευση τῆς ὁρμῆς (διοχέτευση τοῦ δυναμικοῦ της σὲ ἄλλο, ὑπεραισθησιακό, ἐπίπεδο καὶ ἀνταλλαγὴ τῆς φυσικῆς μὲ μιὰ πνευματικὴ ἀπόλαυση).

2) Στὴν ἔμμεση ἱκανοποίησή της (μὲ μετάθεση τῶν ὁρμῶν σὲ ὑποκατάστατους στόχους).

3) Στὴν ἀπώθηση τῆς ὁρμῆς (μὲ ἀποτέλεσμα μιὰ μεγαλύτερη ἢ μικρότερη, μονιμότερη ἢ προσωρινὴ διαταραχὴ τοῦ ψυχικοῦ βίου).

Γ. Τὸ ἐκεῖνο, τὸ ἐγὼ καὶ τὸ ὑπὲρ-ἐγὼ

Τὸ ἐκεῖνο εἶναι τὸ σκοτεινό, ἀπλησίαστο τμῆμα τῆς προσωπικότητάς μας. Γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὸ ἐκεῖνο δὲν ἰσχύουν οἱ νόμοι τῆς ἀντίφασης. Τὸ ἐκεῖνο δὲν γνωρίζει ἀξίες, καλὸ καὶ κακό, ἠθική. Τὸ οἰκονομικὸ (ποσοτικό, ἂν θέλουμε) στοιχεῖο, στενὰ συνυφασμένο μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ἡδονῆς, κυριαρχεῖ σ' ὅλες του τὶς ἐκδηλώσεις. «Καταλήψεις[2] τῶν ὁρμῶν, ποὺ ζητοῦν νὰ ἐκφορτιστοῦν αὐτὸ εἶναι ὅλο κι ὅλο ποὺ ὑπάρχει στὸ ἐκεῖνο», λέει κάπου ὁ Φρόυντ. Καὶ ναὶ μὲν τὸ ἐκεῖνο ἀντιστοιχεῖ στὸ τμῆμα τῆς προσωπικότητας ποὺ ὀνομάζουν οἱ ψυχολόγοι ἀσυνείδητο, δὲν ἀρκεῖ ὡστόσο νὰ λέ-

με ὅτι τὸ ἐκεῖνο εἶναι ἀσυνείδητο, γιατὶ καὶ τμήματα τοῦ ἐγὼ ἢ τοῦ ὑπὲρ - ἐγὼ μποροῦν νὰ εἶναι ἀσυνείδητα.

Τὸ ἐγὼ δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἐξωτερικὸ τμῆμα τοῦ ἐκείνου, ποὺ τροποποιήθηκε κάτω ἀπ' τὴν ἐπίδραση τοῦ ἔξω κόσμου καὶ διαμορφώθηκε, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ δέχεται, ἀλλὰ καὶ νὰ προφυλάγεται ἀπὸ ἐρεθισμούς. Ἡ σχέση μὲ τὸν ἔξω κόσμο ειναι ἀποφασιστικὴ γιὰ τὸ ἐγώ, ποὺ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωση νὰ μεσολαβεῖ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐκείνου, γιὰ τὸ καλὸ τοῦ ἐκείνου, ποὺ ἂν δὲν λάβαινε ὑπ' ὄψη του τὶς ἐξωτερικὲς δυνάμεις, θὰ καταστρεφόταν ἐξ αἰτίας τῆς τυφλῆς λαχτάρας του νὰ ἱκανοποιήση τὶς ὁρμές του. Σὲ κάποιο σημεῖο ὁ Φρόυντ τὸ παρομοιάζει μὲ τὴ σχέση τοῦ καβαλάρη μὲ τὸ ἄλογο: Τὸ ἄλογο δίνει τὴν ἐνέργεια γιὰ τὴν κίνηση, ὁ καβαλάρης ἔχει τὸ προνόμιο νὰ καθορίζει τὸ τέρμα, νὰ καθοδηγεῖ τὶς κινήσεις τοῦ δυνατοῦ ζώου. «Μεταξὺ τοῦ ἐγὼ καὶ τοῦ ἐκείνου συμβαίνει ὅμως συνήθως ὁ καβαλάρης νὰ ἀναγκάζεται νὰ ὁδηγεῖ τὸ ἄλογο, ὅπου θέλει νὰ πάει ἀπὸ μόνο του».

Στὴν πρώιμη παιδικὴ ἡλικία οἱ γονεῖς, σὰν ἀντιπρόσωποι τῆς κοινωνίας, ἀπαγορεύουν στὸ παιδὶ τὴν ἱκανοποίηση ὁρισμένων ὁρμῶν, ἀπειλώντας το μὲ τιμωρία. Τὶς ἀπαγορεύσεις αὐτὲς τὸ ἐγὼ τὶς ἔχει πιὰ ἀφομοιώσει περὶ τὸ πέμπτο ἔτος τῆς ἡλικίας τοῦ παιδιοῦ καὶ ἔχει σχηματίσει τὸ ὑπὲρ - ἐγώ, ποὺ στὸ ἑξῆς ἀναλαμβάνει τὸν ἀπαγορευτικὸ ρόλο τῶν γονιῶν. Τὸ ὑπὲρ - ἐγὼ διαδέχεται τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα καὶ ἀρχίζει νὰ λειτουργεῖ ἀμέσως μετὰ τὴν ταυτοποίηση τοῦ συμπλέγματος. Τὸ ὑπὲρ - ἐγὼ εἶναι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουν οἱ φιλόσοφοι (ἠθικὴ) συνείδηση, μὲ τὴ διαφορὰ ὅτι δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἀφηρημένη ἔννοια, ὅπως γιὰ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλὰ ἀντιπροσωπεύει μιὰ ὁλόκληρη δομή. Τέλος πρέπει ν' ἀναφέρουμε κι ἄλλη μιὰ σημαντικὴ λειτουργία τοῦ ὑπὲρ - ἐγώ: εἶναι ὁ φορέας τοῦ ἰδανικοῦ τοῦ ἐγώ, μὲ τὸ ὁποῖο τὸ ἐγὼ συγκρίνει διαρκῶς τὸν ἑαυτό του καὶ προσπαθεῖ νὰ τὸ φθάσει («Ἔτσι θάθελα νὰ εἶμαι»).

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΟΡΓΑΣΜΟΥ

1. Εἰσαγωγή

Συζητώντας τὸ ἔργο τοῦ Βίλχελμ Ράιχ εἶναι σημαντικὸ νὰ παρατηρήσουμε σὲ ποιὸ στάδιο τῆς σταδιοδρομίας του ἀναπτύχτηκε αὐτὴ ἡ θεωρία. Ἡ θεωρία τοῦ ὀργασμοῦ διατυπώθηκε καὶ ἀποκρυσταλλώθηκε ἀνάμεσα στὰ 1922 καὶ 1926, ἐνῶ ἀκόμα αὐτὸς ἦταν μέλος τοῦ ψυχαναλυτικοῦ κινήματος (ἀπ' τὸ ὁποῖο ἀποχώρησε στὰ 1934), καὶ προτοῦ νὰ ἐκδοθεῖ τὸ βιβλίο του ἡ Ἀ ν ά λ υ σ η τ ο ῦ Χ α ρ α κ τ ή ρ α (1933).

Οἱ διαφορές του μὲ τὴν ὀρθόδοξη ψυχανάλυση ἐμφανίστηκαν πρωταρχικὰ ἐξαιτίας τῆς ἔρευνάς του σχετικὰ μὲ τὸ πῶς ἡ λίμπιντο κατέληξε νὰ ἐμποδίζεται νὰ ἐκτονωθεῖ ὀργασμικά, δηλαδή, σχετικὰ μὲ τὸ «πρόβλημα»: π ο ι ά ε ἶ ν α ι ἡ π ρ ο έ λ ε υ σ η τ ῆ ς κ ο ι ν ω ν ι κ ῆ ς κ α τ α σ τ ο λ ῆ ς τ ῆ ς σ ε ξ ο υ α λ ι κ ό τ η τ α ς κ α ὶ π ο ι ά ε ἶ ν α ι ἡ λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α τ η ς;

Μόνο γύρω στὰ 1933 ἡ κλινικὴ ἐργασία τοῦ Ράιχ τὸν ὁδηγεῖ στὸν πειραματισμὸ μὲ τὴν οἰκονομία τῆς λίμπιντο καὶ στὴν ἔννοια τῆς «ἐνέργειας τῆς ὀργόνης» (ποὺ ἀνακαλύφθηκε στὰ 1939), πράγμα ποὺ τελικὰ ὁδήγησε στὴ σύγκρουσή του μὲ τὶς ἀρχὲς τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν καὶ στὴ φυλάκισή του γιὰ περιφρόνηση τοῦ δικαστηρίου. Σ' αὐτὸ τὸ δοκίμιο θέλω νὰ ἐξετάσω τὴν ἀνάπτυξη τῆς θεωρίας τοῦ ὀργασμοῦ ἀπὸ τὴ θεωρία τῶν νευρώσεων κι ἀπ' τὴν ἔννοια τῆς «ὀργασμικῆς ἱκανότητας», ἀντιμετωπίζοντάς την, ὅπως ἔκανε κι ὁ ἴδιος ὁ Ράιχ, σὰ μιὰ ἀνάπτυξη μέσα στὰ γενικὰ πλαίσια τῆς ψυχαναλυτικῆς θεωρίας.

2. Οἱ προσωρινὲς νευρώσεις

Σύμφωνα μὲ τὸν Ράιχ, ὁ Φρόυντ ὑποστήριζε ὅτι οἱ προσωρινὲς νευρώσεις (ποὺ ὁ Ράιχ ὀνομάζει νευρώσεις λίμνασης) προκαλοῦνταν ἀπὸ χημικὲς οὐσίες «οἱ ὁποῖες ἂν δὲ μ ε τ α β ο λ ί ζ ο ν τ α ν σωστὰ δημιουργοῦσαν τέτοια συμπτώματα ὅπως ταχυπαλμία, καρδιακὴ ἀρρυθμία, ἐκρήξεις ἔντονης ἀνησυχίας, ἐφίδρωση κι ἄλλα νευροφυτικὰ συμπτώματα».

Τώρα, οἱ προσωρινὲς νευρώσεις στὴ φροϋδικὴ θεωρία εἶναι ἡ ἀγχώδης νεύρωση κι ἡ νευρασθένεια. Ἡ ἀγχώδης νεύρωση εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἀποχῆς ἢ τῆς διακοπτόμενης συνουσίας κι ἡ νευρασθένεια προκύπτει ἀπ' τὸν ὑπερβολικὸ αὐνανισμό. Κι οἱ δυὸ μορφὲς τῆς προσωρινῆς νεύρωσης μπορεῖ νὰ θεραπευθοῦν χωρὶς ψυχανάλυση, ἂν ὁ ἀσθενὴς ἐπιδοθεῖ στὴ συνουσία καὶ δὲν τραβηχτεῖ πρὶν ἀπ' τὴν ἐκσπερμάτωση (ἢ πρὶν ἀπ' τὴν «ἱκανοποίηση» στὴν περίπτωση τῆς γυναίκας).

Ὁ Φρόυντ ὑποστήριζε ἐπίσης τὴν ἄποψη ὅτι ἡ αὔξηση τῆς λίμπιντο ἐξαρτιέται ἀπ' τὴν αὔξηση τῶν ὁρμονικῶν ἐκκρίσεων ποὺ μπορεῖ νὰ ὑποκινηθεῖ τόσο σωματικὰ ὅσο καὶ ψυχικά. Στὸ μέτρο ποὺ ὁ Φρόυντ ὑποστήριζε ὅτι ἡ λιμνάζουσα λίμπιντο μεταμορφωνόταν σὲ ἄγχος, μποροῦμε νὰ συμφωνήσουμε ὅτι πίστευε πὼς οἱ ὁρμονικὲς ἐκκρίσεις προκαλοῦν τὰ συμπτώματα τῆς προσωρινῆς νεύρωσης.

Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, ὁ Φρόυντ πίστευε ὅτι οἱ ψυχονευρώσεις (δηλαδή, ἡ ὑστερία κι ἡ ἰδεοψυχαναγκαστικὴ νεύρωση) μποροῦσαν νὰ θεραπευθοῦν μόνο μὲ τὴν ψυχανάλυση ἐξαιτίας τοῦ «ψυχικοῦ περιεχομένου» τους ποὺ συμπεριλάμβανε καὶ τὴ διαδικασία τῆς ἀπώθησης. Ὅπως λέει ὁ Ράιχ: «Στὸ βάθος κάθε ψυχονεύρωσης κρυβόταν ἡ αἱμομικτικὴ φαντασίωση κι ὁ φόβος τραυματισμοῦ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων. Ἦταν, πραγματικά, π α ι δ ι ά σ τ ι κ ε ς κι ἀ σ υ ν ε ί δ η τ ε ς σεξουαλικὲς ἰδέες ποὺ ἐκφράζονταν μέσα στὸ ψυχονευρωτικὸ σύμπτωμα».

Ἐνῶ ὁ Φρόυντ ὑποστήριζε ὅτι οἱ προσωρινὲς νευρώσεις μποροῦσαν νὰ θεραπευτοῦν μὲ τὴν ἐξαφάνιση τῆς βλαβερῆς σεξουα-

λικῆς πρακτικῆς. Ἐπίσης ὑποστήριζε ὅτι μιὰ προσωρινὴ νεύρωση συνέβαινε συχνὰ σὲ συνδυασμὸ μὲ μιὰ ψυχονεύρωση κι ἀποτόλμησε ἀκόμα καὶ τὸν ὑπαινιγμό, ὅτι κάθε ψυχονεύρωση πιθανὸν νἄχει ἕναν «προσωρινο-νευρωτικὸ πυρήνα», ἕνας ὑπαινιγμός ποὺ εὐθυγραμμίζεται μὲ τὸ ἀπόφθεγμά του ὅτι, «μὲ μιὰ φυσιολογικὴ σεξουαλικὴ ζωὴ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δημιουργηθεῖ καμιὰ νεύρωση» (τὸ «ὁμαλὸ» ἐδῶ ἀναφέρεται στὴ συνηθισμένη μορφὴ τῆς ἑτεροφυλικῆς σεξουαλικῆς ἐπαφῆς).

Ἡ ἀποκλειστικὴ ἀπασχόληση τοῦ Ράιχ ἦταν μὲ τὴν οἰκονομία τῆς λίμπιντο, δηλαδή, μὲ τὰ ποσοτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λιμπιντιανῆς ἐνέργειας κι ἐνδιαφέρθηκε περισσότερο γιὰ κεῖνο ποὺ ὀνομάζει τὸ πρόβλημα τῆς «*πηγῆς τῆς ἐνέργειας στὶς ψυχονευρώσεις*». Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψη τοῦ Ράιχ, μιὰ προσωρινὴ (ἢ «λίμνασης») νεύρωση ἀποτελεῖ «μιὰ περίπτωση λαθεμένα προσανατολισμένης βιολογικῆς ἐνέργειας», ἀλλὰ ὅπως ἀκριβῶς οἱ ἐκρήξεις ἀνησυχίας, οἱ ταχυπαλμίες κ.λπ. τῆς προσωρινῆς νεύρωσης «εἶναι κακοήθεις ὄγκοι ποὺ τρέφονται ἀπ' τὴν λιμνάζουσα σεξουαλικὴ ἐνέργεια», ἔτσι καὶ τὰ συμπτώματα τῶν ψυχονευρώσεων, π.χ. οἱ μετατροπὲς τῆς ὑστερίας κι οἱ καταπιεστικὲς παρορμήσεις τῆς ἀγχώδους νεύρωσης, ἐμφανίζονται ἐπίσης σὰν κακοήθεις ὄγκοι κι αὐτοί, ἐπίσης, πρέπει νὰ ἀντλοῦν τὴν ἐνέργειά τους «ἀπ' τὸν προσωρινο-νευρωτικὸ πυρήνα» τῆς λιμνάζουσας σεξουαλικῆς ἐνέργειας».

Στὰ μετέπειτα δοκίμιά του (π.χ. στὸ *Ἀναστολές, Συμπτώματα κι Ἄγχος*, Διεθνὴς Ψυχαναλυτικὴ Βιβλιοθήκη Νο 28) ὁ Φρόυντ ὑπαινίχθηκε τὸ δεσμὸ ποὺ ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὴν προσωρινὴ νεύρωση καὶ στὴν ψυχονεύρωση μὲ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: Στὶς προσωρινὲς νευρώσεις, ἡ συσσώρευση τῆς μὴ ἐκφορτισμένης λίμπιντο (ἡ ὁποία *προκαλεῖται* ἀπὸ ὁρμονικὲς ἐκκρίσεις ἀλλὰ δὲν εἶναι, ἑπομένως, ἡ ἴδια μ' αὐτές), ὁδηγεῖ σὲ μιὰ οἰκονομικὴ κρίση στὴν ὁποία ὑπάρχει περισσότερη λιμπιντιανὴ ἐνέργεια ἀπ' ὅση μπορεῖ νὰ ἐκκενωθεῖ κι ὁ ὀργανισμὸς ἀντιδρᾶ *αὐτόματα* σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση κινδύνου, διαμέσου τῆς ἀντίδρασης τοῦ ἄγχους. Στὶς ψυχονευρώσεις,

ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, γεννιοῦνται συμπτώματα ποὺ ἀπομακρύνουν τὴν κατάσταση κινδύνου («δεσμεύοντας» ἔτσι κάποιο τρόπο τὴ μὴ ἐκφορτισμένη λίμπιντο). Αὐτὸ δείχνει τὸ γεγονός, ὅτι ἂν τὰ συμπτώματα ἐμποδιστοῦν νὰ γεννηθεῖ ἡ κατάσταση κινδύνου ὁλοποιεῖται (ὑποθέτει ὁ Φρόυντ) κι ἀγχωτικὴ ἀντίδραση συμβαίνει, δηλαδή, ἂν ἐμποδιστεῖ τὸ σύμπτωμα, ὁ ἄρρωστος ἀντιδρᾶ μὲ ἄγχος. Ὁ Φρόυντ ὑπαινίσσεται πὼς ὁ σχηματισμὸς τῶν συμπτωμάτων ἀπομακρύνει τὴν κατάσταση κινδύνου μεταβάλλοντας μὲ κάποιο τρόπο τὶς λειτουργίες ἐκείνου (id) ποὺ δημιουργοῦν στὸν ὀργανισμὸ τὸν κίνδυνο ἀπώλειας τοῦ ἔρωτα ἢ τοῦ εὐνουχισμοῦ, παρόλο ποὺ μπορεῖ ἐπίσης νὰ χρησιμέψει στὸ νὰ κρατήσει κάτω ἀπὸ ἔλεγχο τὶς δικὲς λειτουργίες τοῦ ἐκείνου καὶ νὰ ἐμποδίσει τὴν αὐτόματη ἐργοποίηση τοῦ ἄγχους μὲ ἕνα συντριπτικὸ πλεόνασμα ἐνστικτώδους διέγερσης.

Ὁ Ράιχ διατυπώνει τὸ σύνδεσμο ἀπ' τὴ σκοπιὰ τοῦ μαρξιστικοῦ του ὑπόβαθρου —ἐνῶ οἱ προσωρινὲς νευρώσεις εἶναι σπάνιες, ὑποστηρίζει, ἀποτελοῦν τὶς βάσεις πάνω στὶς ποῖες ἕνα ψυχικὸ ἐποικοδόμημα τελειοποιεῖται μετατρεπόμενο σ' ὑστερία καὶ νευρωτικὴ μονομανία.

3. Ἡ ὀργασμικὴ ἱκανότητα

Ὅμως ὁ Ράιχ δὲν ἀσχολεῖται τόσο πολὺ μὲ ποιοτικὲς διακρίσεις ὅσο μὲ ποσοτικὰ προβλήματα κι ὑπαινίσσεται, ὅτι ἡ ἔνταση ἡ δύναμη μιᾶς ψυχικῆς λειτουργίας «ἐξαρτιέται ἀπ' τὴν ποσότητα τῆς σωματικῆς διέγερσης μὲ τὴν ὁποία συνδέεται». Ἀκολουθώντας τὸν Μὰκ Ντούγκαλ δείχνει ὅτι τὰ αἰσθήματα γεννιοῦνται ἀπ' τὰ ἔνστικτα», παρ' ὅλο ποὺ προσθέτει, «συνακόλουθα ἀπ' τὴ σωματικὴ σφαίρα». Ὑποστηρίζει ὅτι μιὰ ψυχικὴ διαδικασία «προικισμένη μὲ μιὰ πολὺ μικρὴ ποσότητα ἐνέργειας» εἶναι «ἱκανὴ νὰ προκαλέσει μιὰ *αὔξηση* τῆς διέγερσης», ἡ ὁποία μὲ τὴ σειρά της, μπορεῖ νὰ κάνει τὴν ψυχικὴ διαδικασία «ἔντονη κι ἰσχυρή», παρόλο ποὺ ἂν ἡ διέγερση παρέλθει, καταρρέει ἐπίσης

κι ἡ ψυχικὴ διαδικασία. Στὶς νευρώσεις λίμνασης (προσωρινὲς) οἱ ψυχικὲς διαδικασίες ποὺ συνδέονται μὲ τὴ συνουσία δὲν εἶναι συνειδητές, ἐξαιτίας τῆς λειτουργίας τῶν ψυχικῶν ἀναστολῶν κι ἡ διέγερση ἡ ἐνέργεια αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν ἀρχίζει νὰ συνδέεται μὲ ἄλλες ψυχικὲς λειτουργίες ποὺ ὑπόκεινται σὲ λιγότερο αὐστηρὴ λογοκρισία.

Ὁ Ράιχ καταλήγει: «Ἡ νεύρωση λίμνασης εἶναι μιὰ σωματικὴ διαταραχή, ποὺ προκαλεῖται ἀπ' τὴ σεξουαλικὴ ἐνέργεια ποὺ ἔχει ἀκολουθήσει λαθεμένη κατεύθυνση γιατὶ παραμένει ἀχρησιμοποίητη. Ὅμως, χωρὶς μιὰ ψυχικὴ ἀναστολή, ἡ σεξουαλικὴ ἐνέργεια δὲ μπορεῖ ποτὲ ν' ἀκολουθήσει λαθεμένη κατεύθυνση. Μόλις μιὰ ἀναστολὴ δημιουργήσει τὴ σεξουαλικὴ λίμναση, αὐτὴ μὲ τὴ σειρά της μπορεῖ εὔκολα νὰ ἐνισχύσει τὴν ἀναστολὴ καὶ νὰ ἐπανενεργοποιήσει παιδικὲς ἰδέες ποὺ παίρνουν τότε τὴ θέση τῶν φυσιολογικῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ φύση τῆς «παλινδρόμησης σὲ βρεφικὰ στάδια τῆς ψυχοσεξουαλικῆς ἀνάπτυξης» τοῦ Φρόυντ. Ἡ πρώτη αἰτία τῆς νεύρωσης ἦταν ἡ ἠθικὴ ἀναστολή, κινητήρια δύναμή της ἡ ἀνικανοποίητη σεξουαλικὴ ἐνέργεια».

Γιὰ νὰ ὑποστηρίξει αὐτὴ τὴν ἄποψη ὁ Ράιχ, ἀναφέρει τοὺς Σαρκὸ καὶ Χρόμπακ. Ὑποστηρίζει «ὅτι κάθε ἄτομο ποὺ ἔχει κατορθώσει νὰ διατηρήσει λίγη φυσικότητα, ξέρει ὅτι μόνο ἕνα πράγμα δὲν πάει καλὰ σχετικὰ μὲ τοὺς νευρωτικοὺς ἄρρωστους: ἡ ἔλλειψη ὁλοκληρωμένης κι ἐπαναλαμβανόμενης σεξουαλικῆς ἱκανοποίησης.

Συνεχίζει νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι τὰ ἀκόλουθα δυὸ σημεῖα ἔχουν ἐπιβεβαιωθεῖ ἀπ' τὴν κλινικὴ πρακτική:

α) «Ἡ ὀξύτητα ὁποιουδήποτε εἴδους ψυχικῆς διαταραχῆς βρίσκεται σὲ ἄμεση σχέση μὲ τὴν ὀξύτητα τῆς σεξουαλικῆς διαταραχῆς» κι ὅτι

β) «Ἡ πρόγνωση ἐξαρτιέται ἄμεσα

ἀπ' τὴ δυνατότητα ἑδραίωσης τῆς ἱκανότητας γιὰ πλέρια σεξουαλικὴ ἱκανοποίηση».

Ἡ δυνατότητα ὁλοκληρωμένης σεξουαλικῆς ἱκανοποίησης ἐξαρτιέται ἀπὸ τὴν ὀργασμικὴ ἱκανότητα, «τὴν ἱκανότητα γιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἐκτόνωση ὅλων τῶν ἐγκλωβισμένων σεξουαλικῶν διεγέρσεων διαμέσου ἀκούσιων, εὐχάριστων συσπάσεων τοῦ σώματος». Ἀλλ' ἀκόμα κι ἐδῶ ὁ Ράιχ δὲν ἱκανοποιεῖται μὲ ποιοτικὲς διακρίσεις· ὑπάρχουν ποσοτικὲς βαθμίδες σεξουαλικῆς ἱκανοποίησης μέσα στὰ πλαίσια τῆς συνουσίας, ποὺ μπορεῖ νὰ φθάσει στὸν ὀργασμό· «Ἡ ἔνταση τῆς ἡδονῆς στὸν ὀργασμὸ (στὴ σεξουαλικὴ πράξη ποὺ εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ ἄγχος καὶ τὴν ἀνικανοποίηση καὶ δὲ συνοδεύεται ἀπὸ φαντασιώσεις) ἐξαρτιέται ἀπ' τὴν ποσότητα τῆς σεξουαλικῆς ἔντασης ποὺ συγκεντρώνεται στὰ γεννητικὰ ὄργανα. Ἡ ἡδονὴ εἶναι ὅλο καὶ πιὸ ἔντονη ὅσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ μείωση τοῦ ἐρεθισμοῦ».

Ἡ ἔννοια τῶν βαθμῶν ἱκανοποίησης στὴν ὀργασμικὰ ἱκανὴ συνουσία ἐκφράζεται ἐπίσης καὶ στὸν ἰσχυρισμό, ὅτι «ὁ ὀργασμὸς εἶναι πιὸ ἔντονος ἂν προσεγγίζονται τὰ μεγαλύτερα ὅρια τῆς σεξουαλικῆς διέγερσης» κι ὅτι «ὅσο πιὸ σκληρὰ εἶναι ἀναγκασμένη νὰ δουλέψει ἡ φαντασία, προκειμένου νὰ ἐπιφέρει μιὰ ἰσοδυναμία τοῦ (σεξουαλικοῦ) συντρόφου μὲ τὸ ἰδανικό, τόσο περισσότερο ἡ σεξουαλικὴ ἐμπειρία χάνει σὲ ἔνταση καὶ σεξο-οἰκονομικὴ ἀξία».

Αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ ὅτι, ἐνῶ τὸ ἀνίκανο νὰ φθάσει σὲ ὀργασμὸ ἄτομο θἆναι πάντα ὑπερβολικὰ νευρωτικό, ὁ ὀργασμικὰ ἱκανὸς ὀργανισμὸς μπορεῖ νὰ ἐμφανίσει διάφορα νευρωτικὰ χαρακτηριστικά.

Ἀπ' τὴν κλινική του ἐμπειρία, ὁ Ράιχ ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι: «Ἡ διαταραχὴ τῆς σεξουαλικότητας δὲν εἶναι, ὅπως εἶχε γίνει παραδεχτὸ προηγούμενα, ἕνα σύμπτωμα ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, ἀλλὰ ἀποτε-

λεῖ *τὸ σύμπτωμα τῆς νεύρωσης*...ἡ *νεύρωση* δὲν εἶναι ἁπλῶς τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς *σεξουαλικῆς* διαταραχῆς, μὲ τὴν πλατιὰ ἔννοια ποὺ τὴ χρησιμοποίησε ὁ Φρόυντ, ἀλλ' ἀποτελεῖ μᾶλλον τὸ προϊὸν μιᾶς *σεξουαλικῆς* διαταραχῆς μὲ τὴ στενὴ ἔννοια τῆς *ὀργασμικῆς ἀνικανότητας*. Μὲ ἄλλα λόγια, ἐνῶ δέχεται τὴ γενικὴ φροϋδικὴ ἔννοια τῆς σεξουαλικότητας, ὁ Ράιχ θέλει νὰ «ἐπεκτείνει τὴν ἀντίληψη τῆς σεξουαλικῆς λειτουργίας μ' ἐκείνη τῆς ὀργασμικῆς ἱκανότητας καὶ μὲ τὸν καθορισμό της ἀπ' τὴν ἄποψη τῆς ἐνέργειας».

4. Ἡ σεξουαλικὴ λίμναση

Ἀναπτύσσοντας τὴ θεωρία του, ὅτι ἡ νεύρωση προκαλεῖται ἀπ' τὴ σεξουαλικὴ λίμναση (τὴ μὴ ἐκκενωμένη λίμπιντο), ὁ Ράιχ τονίζει τὰ ἀκόλουθα:

α) "Αν κάθε νεύρωση ἔχει ἕνα πυρήνα λιμνάζουσας σεξουαλικῆς ἐνέργειας, τότε αὐτὴ ἡ λίμναση μπορεῖ νὰ προκληθεῖ μόνον ἀπὸ μιὰ διαταραχὴ τῆς ὀργασμικῆς ἱκανοποίησης».

β) «Ἡ *πηγὴ ἐνέργειας τῆς νεύρωσης βρίσκεται στὴ διαφορὰ στάθμης ἀνάμεσα στὴ συσσώρευση καὶ τὴν παροχέτευση τῆς σεξουαλικῆς ἐνέργειας*. Ὁ νευρωτικὸς ψυχικὸς μηχανισμὸς διακρίνεται ἀπ' τὸν ὑγιῆ ἀπ' τὴ σταθερὴ παρουσία τῆς μὴ ἐκκενωμένης σεξουαλικῆς ἐνέργειας. Αὐτὸ ἰσχύει ὄχι μόνο γιὰ τὶς νευρώσεις λίμνασης (τὶς προσωρινὲς νευρώσεις, σύμφωνα μὲ τὸν Φρόυντ), ἀλλὰ καὶ γιὰ ὅλες τὶς ψυχικὲς διαταραχές, μὲ ἢ χωρὶς σχηματισμὸ συμπτωμάτων».

γ) Ἐνῶ ἡ πρώτη προϋπόθεση τῆς θεραπείας εἶναι «νὰ γίνει συνειδητὴ ἡ καταπιεσμένη σεξουαλικότητα», αὐτὸ μόνο δὲν εἶναι ἀναγκαστικὰ ἀπαραίτητο νὰ ἐπηρεάσει τὴ θεραπεία. «Τὸ κάνει αὐτὸ μόνον ἂν ταυτόχρονα *ἡ πηγὴ τῆς ἐνέργειας, ἡ σεξουαλικὴ λίμναση*, ἐξαφανιστεῖ. Μὲ ἄλλα λόγια *μόνον ἂν ἡ συνειδητοποίηση τῶν ἐνστικτώδικων ἀπαιτήσεων βαδίζει παράλληλα μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ ὁλοκληρωμένη ὀργασμικὴ ἱκανοποίηση*. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση, τὰ παθολογικὰ ψυχικὰ καρκινώματα ἀπογυμνώνονται ἀπ' τὴν ἐνέργεια ποὺ τὰ τρέφει».

δ) «Ὁ ὑπέρτατος στόχος μιᾶς αἰτιακῆς ψυχαναλυτικῆς θεραπείας, ἐπομένως, εἶναι ἡ ἑδραίωση τῆς ὀργασμικῆς ἱκανότητας, τῆς ἱκανότητας ἐκφόρτισης μιᾶς ποσότητας σεξουαλικῆς ἐνέργειας ἴσης μ' ἐκείνη ποὺ ἔχει συσσωρευτεῖ».

ε) «Ἡ *παθογένεια τοῦ Οἰδιπόδειου* συμπλέγματος... ἐξαρτιέται ἀπ' τὸ *ἂν ὑπάρχει ἢ ὄχι μιὰ φυσιολογικὰ ἐπαρκὴς ἐκφόρτιση τῆς σεξουαλικῆς ἐνέργειας*». Ἡ κεντρικὴ νευρωτικὴ σύγκρουση ξεπροβάλλει μέσα ἀπ' τὴ σεξουαλικὴ σχέση γονιοῦ — παιδιοῦ ποὺ προσφέρει «τὸ *ἱστορικὸ* πειραματικὸ *ὑλικὸ* ποὺ ἐφοδιάζει τὸ *περιεχόμενο* τῆς νεύρωσης», ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ σύγκρουση «δὲ θὰ μποροῦσε νὰ γεννήσει μιὰ διαρκὴ διαταραχὴ τῆς ψυχικῆς ἰσορροπίας, ἂν δὲν τρεφόταν συνεχῶς ἀπ' τὴν πραγματικὴ *στάση* ποὺ γέννησε ἀρχικὰ αὐτὴ ἡ σύγκρουση». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα προκαλεῖ τὴ δημιουργία ἀναστολῶν ποὺ ἐμποδίζουν τὴν πλέρια σεξουαλικὴ ἱκανοποίηση, δημιουργεῖται αὐτὴ ἡ σεξουαλικὴ στάση (ἡ λίμναση τῆς λίμπιντο) κι ὅτι ἡ μὴ ἐκφορτισμένη λίμπιντο εἶναι ἐκείνη ποὺ προσφέρει τὴν ἐνέργεια ἢ τὴ δύναμη τῶν αἰμομικτικῶν δεσμῶν. «Ὁ ἱστορικὸς παθολογικὸς αἰμομικτικὸς δεσμὸς μὲ τοὺς γονεῖς καὶ τ' ἀδέρφια χάνει τὴ δύναμή του, ὅταν ἐξαφανίζεται στὴν ἄμεση κατάσταση ἡ ἐνέργεια τῆς στάσης, μὲ ἄλλα λόγια, ὅταν ἡ πλέρια ὀργασμικὴ ἱκανοποίηση διαδραματίζεται στὸ ἄμεσο παρόν».

στ) «Ἡ προγενετήσια (στοματική, πρωκτικὴ κ.λπ.) σεξουαλικότητα διαφέρει βασικὰ στὴ δυναμική της ἀπ' τὴ γενετήσια

σεξουαλικότητα. Ἂν ἡ μὴ γενετήσια σεξουαλικὴ συμπεριφορὰ συνεχίζεται, ἡ γενετήσια λειτουργία ἀρχίζει νὰ διαταράσσεται. Ἡ προκύπτουσα σεξουαλικὴ λίμναση, μὲ τὴ σειρά της, ἐνεργοποιεῖ προγενετήσιες φαντασιώσεις καὶ συμπεριφορά. Αὐτές, ὅπως ἀνακαλύφτηκε στὶς νευρώσεις καὶ στὶς διαστροφές, δὲν ἀποτελοῦν μόνο τὴν αἰτία τῆς γενετήσιας διαταραχῆς, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀποτέλεσμά της».

Αὐτὸ θέλει νὰ πεῖ ὅτι οἱ προγενετήσιες δραστηριότητες δὲν ἀποδεσμεύουν ἐπαρκὴ λίμπιντο (ἰδιαίτερα μετὰ τὴν ἐφηβεία, ὅταν τὸ ἐπίπεδο τῶν ὁρμονικῶν ἐκκρίσεων ἔχει αὐξηθεῖ πολὺ) γιὰ νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ ἀνάπτυξη μιᾶς σεξουαλικῆς στάσης κι αὐτὴ ἡ μὴ ἐκφορτισμένη λίμπιντο μπορεῖ τότε νὰ προσθέσει δύναμη κι ἐνέργεια στὶς νευρωτικὲς δραστηριότητες.

ζ) Ὁ Ράιχ ἰσχυρίζεται ὅτι ἔχει προσθέσει ἕνα «ποσοτικὸ» παράγοντα, δηλαδή, τὴ δ ύ ν α μ η καὶ τὸ σ θ έ ν ο ς, στὴν ψυχαναλυτικὴ θεωρία.

5. Ἡ διατύπωση τῆς θεωρίας τοῦ ὀργασμοῦ

Παρόλο ποὺ ποτὲ δὲν ἔχει ἐκτεθεῖ ρητὰ μ' αὐτὴ τὴ μορφή, φαίνεται πὼς ἡ θεωρία τοῦ Ράιχ γιὰ τὴ λίμπιντο θὰ μποροῦσε νὰ διατυπωθεῖ ἀκόλουθα:

α) Ἡ λίμπιντο προκαλεῖται ἀπ' τὴν ἔκκριση γενετήσιων ὁρμονῶν (δηλαδὴ ἀντρογενῶν καὶ οἰστρογενῶν) κι ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο ὁρμονικῶν ἐκκρίσεων εἶναι ἀπαραίτητο γιὰ νὰ βιωθεῖ τὸ ἐρέθισμα σὰ σεξουαλικὰ εὐχάριστο. Π.χ. ἀμέσως μετὰ τὸν ὀργασμὸ ἕνα ἐρέθισμα ποὺ θὰ βιωνόταν διαφορετικὰ σὰν εὐχάριστο γίνεται αἰσθητὸ ἁπλῶς σὰ φαγούρα.

β) Ἡ ἀπόλυτη ποσότητα τῆς ὁρμονικῆς ἔκκρισης ποὺ ἀπαιτεῖται γι' αὐτὴν τὴν εὐαισθητοποίηση διαφέρει στοὺς διάφορους ὀργανισμούς, ἂν καὶ συνήθως μιὰ μικρὴ ποσότητα εἶναι ἀρκετή. Μόλις προσεγγιστοῦν τὰ πρόθυρα τοῦ ἐρεθίσματος, προκαλεῖται μιὰ ἀλληλεπίδραση ἀνάμεσα στὴν ὁρμονικὴ ἔκκριση καὶ στὸ σωματικὸ καὶ ψυχικὸ ἐρέθισμα γιὰ τὴ δημιουργία τῆς λίμπιντο.

γ) Μόλις ἡ λίμπιντο φτάσει σ' ἕνα ὁρισμένο ἐπίπεδο, δοσμένων τῶν ἀπαραίτητων ἐξωτερικῶν συνθηκῶν, τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ ἐνεργοποιεῖται («ἡ ἐνωτική, ἀθέλητη σύσπαση κι ἐπέκταση ὁλόκληρου τοῦ ὀργασμοῦ»). Παίρνεται σὰ δοσμένο, ὅτι τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ εἶναι βιολογικὰ ὁ εὐκολότερος μηχανισμὸς γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τῆς λίμπιντο, δηλαδὴ ὅτι γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τοῦ ὀργασμοῦ ἀπαιτεῖται μικρότερη ποσότητα τῆς λίμπιντο, ἀπ' ὅτι γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση ἄλλων μηχανισμῶν ἐκτόνωσης.

Σύμφωνα μὲ τὴ γενικὴ θεωρία τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ὑποτίθεται ὅτι οἱ ὀργανισμοὶ στοὺς ὁποίους ἡ λίμπιντο ἐκτονώνονταν μὲ ἄλλους μηχανισμούς, προτοῦ νὰ προσεγγιστοῦν τὰ πρόθυρα τοῦ ἐρεθίσματος γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τοῦ ὀργασμοῦ, δὲ θὰ συνουσιάζονταν τακτικὰ κι ἔτσι θἄχαν λίγες πιθανότητες γιὰ τὴν ἀναπαραγωγὴ τοῦ εἴδους τους. Ἔτσι, συμπεραίνεται ὅτι τέτοια εἴδη τελικὰ θὰ ἐξαφανιστοῦν, ἀφήνοντας πίσω μόνον ἐκεῖνα τὰ εἴδη τῶν ὁποίων ἡ ὀργανικὴ σύνθεση ἦταν τέτοια, ὥστε ὁ πρῶτος μηχανισμὸς ποὺ θὰ ἐνεργοποιοῦνταν ἀπ' τὴ λίμπιντο θἆταν τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ (ἢ τουλάχιστον κάποια γ ε ν ε τ ή σ ι α λειτουργία ποὺ, σὲ συνδυασμὸ μὲ ἄλλες κατάλληλες συνθῆκες, ὁδηγεῖ αὐτόματα στὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ.

δ) Ἂν τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ εἶναι ὁ βιολογικὰ «αὐθόρμητος» μηχανισμὸς γιὰ τὴν ἐκτόνωση τῆς λίμπιντο, προβάλλει τὸ ἐρώτημα πῶς ἡ λίμπιντο καταλήγει νὰ «ἐγκλωβιστεῖ» ἀπ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐκτόνωσης καὶ διοχετεύεται σ' ἄλλα κανάλια; Ὁ Ράιχ δὲ διστάζει ἐδῶ, ἀλλὰ ὑποστηρίζει ὅτι αὐτὸς ὁ ἐγκλωβισμὸς προκαλεῖται ἀπὸ ψυχικὲς διαδικασίες ποὺ προωθοῦνται ἀπὸ κοινωνικὲς συνθῆκες ποὺ καλλιεργοῦν τὴ δουλι-

κότητα καὶ τὸν ἐφησυχασμό: «χωρὶς μιὰ ψυχικὴ ἀναστολή, ἡ σεξουαλικὴ ἐνέργεια δὲ μπορεῖ ποτὲ ν' ἀκολουθήσει λαθεμένη κατεύθυνση».

Μὲ ἄλλα λόγια, ὁ ἐμποδισμὸς τῆς λίμπιντο νὰ ἐκτονωθεῖ ὀργασμικὰ ὀφείλεται στοὺς κοινωνικοὺς παράγοντες ποὺ γεννοῦν ψυχικὲς διαδικασίες ἀναστολῆς. Κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Ράιχ, μιὰ ἀπ' τὶς σημαντικὲς ἀνασταλτικὲς διαδικασίες εἶναι τὸ ἄγχος τῆς ἡδονῆς ποὺ ἀποτελεῖ «τὸ θεμέλιο τοῦ φόβου ἀπέναντι σ' ἕνα ἐλεύθερο, ἀνεξάρτητο τρόπο ζωῆς».

Ὁ Ράιχ συνδέει αὐτὸ τὸ φόβο τῆς εὐχάριστης διέγερσης μὲ τέτοιες κοινωνικὰ ὁροεξαρτημένες ψυχικὲς διαδικασίες ὅπως τὸ ἄγχος τοῦ εὐνουχισμοῦ κι ἡ αὐστηρότητα τοῦ ὑπὲρ-ἐγώ. Ἐκεῖνο ποὺ ἀναστέλλει τὴ σεξουαλικότητα, εἶναι ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, δηλαδὴ ὁ φόβος τῶν κοινωνικῶν συνεπειῶν τῆς σεξουαλικότητας. Τονίζει σ' αὐτὴ τὴ σύνδεση τὸν κοινωνικὸ ρόλο τῆς θρησκείας στὴν καλλιέργεια τοῦ σεξουαλικοῦ ἄγχους καὶ τῶν αἰσθημάτων σεξουαλικῆς ἐνοχῆς καὶ τὸ λάθος τοῦ Μαρξισμοῦ στὸ νὰ ὑποθέτει ὅτι, ἂν ἀλλάξῃ ἡ οἰκονομικὴ βάση τῶν κοινωνικῶν θεσμῶν, θ' ἀλλάξουν ἀπὸ μόνες τους κι οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις (βλ. Β. Ράιχ «Ἡ Σεξουαλικὴ Ἐπανάσταση»).

ε) Ὅταν ἐμποδίζεται ἡ λίμπιντο νὰ ἐκτονωθεῖ ὀργασμικά, συσσωρεύεται ὥς ὅτου ὑπάρχει ἀρκετὴ γιὰ νὰ ἐνεργοποιήσει ἄλλους μηχανισμοὺς ἐκτόνωσης. Ἀλλ' αὐτοὶ οἱ μηχανισμοὶ ἀφήνουν μιὰ συσσώρευση μὴ ἐκτονωμένης λίμπιντο ποὺ ὁ Ράιχ ὀνομάζει σεξουαλικὴ στάση (ἢ σεξολίμναση).

Ἡ σεξουαλικὴ στάση, ἡ λίμναση τῆς λίμπιντο μέσα στὸν ὀργανισμό, δημιουργεῖται ἐπειδὴ οἱ ἐναλλακτικὲς μέθοδοι ἐκτόνωσης εἶναι λιγότερο ἀποτελεσματικὲς ἀπ' ὅτι τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ. Κι αὐτὴ ἡ ἐγκλωβισμένη σεξουαλικὴ ἐνέργεια εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀποτελεῖ τὴν πηγὴ τῆς ἐνέργειας γιὰ τὶς νευρώσεις.

στ) Ἡ δημιουργία τῶν ἀναστολῶν ἀρχίζει ἀπ' τὴν πρώιμη

ἡλικία. «Ἡ διάπλαση τοῦ χαρακτῆρα στὸ ἐξουσιαστικὸ καλούπι ἔχει σὰ κεντρικό της ἄξονα ὄχι τὴ γονικὴ ἀγάπη, ἀλλὰ τὴν ἐξουσιαστικὴ οἰκογένεια. Τὸ βασικό της ὄργανο εἶναι ἡ καταστολὴ τῆς σεξουαλικότητας τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ ἐφήβου». Ἡ πρώιμη οἰκογενειακὴ κατάσταση τοῦ Οἰδιπόδειου συμπλέγματος εἶναι σημαντικὴ σὰν μιὰ μικρογραφία τῆς γενικότερης κοινωνικῆς κατάστασης. Οἱ γονεῖς ἀποτελοῦν τὰ ὄργανα τῆς κοινωνίας στὴν πρώιμη ἐκπαίδευση τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὸν κοινωνικό του ρόλο.

Μὲ τὴ λέξη «ἐξουσιαστικός» ὁ Ράιχ ἐννοεῖ τὸ ἐξαναγκαστικὸ σὲ ἀντιπαράθεση μὲ τὸ αὐθόρμητο κι ὁ ἐξουσιαστικὸς (χαρακτήρας) χαρακτηρίζεται ἀπ' τὴ σεξουαλικὴ ἀπώθηση, τὴ βιολογικὴ ἀκαμψία, τὴν ἠθικολογία καὶ τὸν πουριτανισμό».

Ὁ ἐξουσιασμὸς «βρίσκεται μέσα στὴν ἐκκλησία, καθὼς ἐπίσης καὶ μέσα στὶς ἀκαδημαϊκὲς ὀργανώσεις, μέσα στὶς κομμουνιστικὲς καθὼς ἐπίσης καὶ μέσα στὶς κοινοβουλευτικὲς κυβερνήσεις», ἀλλὰ ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ἡ σεξουαλικότητα δὲν ἔχει καταστάλλεῖ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν «ἐργοδημοκρατία» διαμέσου τῆς δημοκρατίας, ἂν κι ἡ δημοκρατία «δὲν εἶναι κάτι στατικό, οὔτε μιὰ κατάσταση ἐλευθερίας, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ δοθεῖ, νὰ παραχωρηθεῖ ἢ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἀπὸ μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, ἀπὸ κυβερνητικὰ ὄργανα ἐκλεγμένα ἀπ' αὐτούς, ἢ ἐπιβεβλημένα πάνω τους: ἀποτελεῖ μᾶλλον «μιὰ δύσκολη διαδικασία ποὺ λειτουργεῖ ἀργά», μὲ τὴν ὁποία οἱ κοινωνικὲς ὁμάδες «ἔχουν —κι ὄχι δέχονται— κάθε δυνατότητα νὰ ἐκπαιδευτοῦν στὴ διεύθυνση μιᾶς ζωῆς, ἀτομικῆς καὶ κοινωνικῆς, ποὺ εἶναι ζωντανή, καὶ νὰ προχωρήσουν σὲ ἀκόμα καλύτερες μορφὲς ζωῆς».

Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιμονὴ ὅτι ἡ αὐθόρμητα ὀργασμικὴ ζωὴ ἀποτελεῖ μιὰ πάλη μᾶλλον παρὰ μιὰ στατικὴ κατάσταση, ὁ Ράιχ πλησιάζει τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ «ἐλευθερία» συνεπάγεται ἐκεῖνο ποὺ οἱ ἀντιεξουσιαστές, μετὰ τὸν Μὰξ Νομάντ, ἔχουν ὀνομάσει «διαρκὴ διαμαρτυρία», δηλαδὴ ὅτι τὸ νἆσαι ἐλεύθερος κι ἀνεξάρτητος συνεπάγεται μιὰ διαρκὴ πάλη μὲ τὶς ἐξουσιαστικὲς δυνάμεις τῆς καταπιεστικῆς ἠθικῆς.

6. Σύνοψη

Ἡ θεωρία τοῦ ὀργασμοῦ τοῦ Ράιχ μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ ἀκόλουθα:

Ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς εἶναι ἔτσι φτιαγμένος, ὥστε ὁ φυσιολογικὰ εὐκολότερος τρόπος ἐκτόνωσης τῆς λίμπιντο εἶναι διαμέσου τοῦ γενετήσιου μηχανισμοῦ. Ἐπιπλέον, τὸ ἀντανακλαστικὸ τοῦ ὀργασμοῦ στὴν ἀπόλυτα ἱκανοποιητικὴ συνουσία ἐξαντλεῖ ὅλη ἢ σχεδὸν ὅλη τὴ λίμπιντο ποὺ ὑπάρχει στὴ συγκεκριμένη στιγμή. Στὴ χειρότερη περίπτωση, τὸ ἐπίπεδο τῆς λίμπιντο πέφτει κάτω ἀπ' τὸ σημεῖο ὅπου εἶναι ἀποτελεσματικὸς ὁ σωματικὸς καὶ ψυχικὸς ἐρεθισμός. Ἡ λίμπιντο, ὅμως, μπορεῖ νὰ ἐμποδιστεῖ νὰ ἐκτονωθεῖ διαμέσου τοῦ γενετήσιου μηχανισμοῦ ἀπὸ ἀνασταλτικὲς ψυχικὲς διαδικασίες. Ἂν συμβεῖ αὐτό, ἡ λίμπιντο συσσωρεύεται ὡς ὅτου φτάσει στὰ ἐπίπεδα ποὺ χρειάζονται γιὰ τὴν ἐνεργοποίηση ἄλλων μηχανισμῶν ἐκτόνωσης. Ἀλλὰ οἱ τελευταῖοι δὲ μποροῦν νὰ ἐκτονώσουν ὅλη τὴ συσσωρευμένη λίμπιντο. Ἔτσι, οἱ μὴ γενετήσιοι τρόποι ἐκτόνωσης ἀφήνουν μεγάλα ἀποθέματα τῆς λίμπιντο μέσα στὸν ὀργανισμὸ κι ἕνα μακρόχρονο ὑψηλὸ ἐπίπεδο τῆς λίμπιντο προκαλεῖ ὁρισμένες ἀλλαγὲς στὸν ὀργανισμό, οἱ ὁποῖες μᾶς εἶναι γνωστὲς σὰ σχηματισμὸς συμπτωμάτων, κρίσεις, ἄγχους κι ἄλλα νευρωτικὰ φαινόμενα ποὺ πιθανὸν νὰ συμπεριλαμβάνουν καὶ τὸν αὐτισμὸ (Σ.τ.Μ. παθολογικὴ ἔλλειψη ἐπαφῆς μὲ τὴν πραγματικότητα) σὰ βασικὸ χαρακτηριστικό.

Προκειμένου νὰ θεραπευτεῖ ὁ ὀργανισμὸς ἀπ' αὐτὰ τὰ νευρωτικὰ συμπτώματα, εἶναι ἀπαραίτητο ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπ' τὴ συσσωρευμένη λίμπιντο κι αὐτὸ μπορεῖ νὰ γίνει μόνο μὲ τὴν διάσπαση τοῦ ἐγκλωβισμοῦ ποὺ ἐμποδίζει τὴν λιμπιντιανὴ ἐκτόνωση διαμέσου τοῦ ἀντανακλαστικοῦ τοῦ ὀργασμοῦ.

Ὁ ἐγκλωβισμὸς αὐτὸς προκαλεῖται ἀπὸ ψυχικὲς διαδικασίες ποὺ πηγάζουν ἀπ' τὴν κοινωνικὴ ζωή. Τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, ἰδιαίτερα, (τὸ ὁποῖο συνεπάγονται ὅλες τὶς νευρώσεις) διατηρεῖται ἀπὸ μιὰ συσσώρευση τῆς λίμπιντο ποὺ πρόκυψε ἀπὸ ἀναστολές, οἱ ὁποῖες ἀναπτύχτηκαν ἀπ' τὴν πρώιμη ἐκπαίδευση μέσα στὸ οἰκογενειακὸ περιβάλλον.

D. J. IUISON
(Μετ. Ν. Β. Ἀλεξίου)

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΡΑ·Ι·Χ ΓΙΑ ΤΟ ΦΡΟ·Υ·ΝΤ

Ὅταν ἦταν μέλος τῆς ἐπίσημης φροϋδικῆς σχολῆς, ἀλλὰ κι ἀργότερα, ὁ Ράιχ τόνισε τὴ σημασία τῆς γενετήσιας σεξουαλικότητας γιὰ τὴν κατανόηση τῶν νευρώσεων. Ἀντίθετα μὲ ἄλλους ὀπαδοὺς τοῦ Φρόυντ, ἤθελε νὰ τονίσει κι ὄχι ν' ἀγνοήσει τὴν ἄμεση ἀναφορὰ στὴ σεξουαλικότητα, δηλαδή, στὸ σὲξ μὲ τὴ συνηθισμένη «στενή» ἔννοια, ποὺ ὁ Φρόυντ εἶχε χρησιμοποιήσει στὸ προηγούμενο ἔργο του (σύγκρινε τὴν ἔκθεση τοῦ Φρόυντ γιὰ τὶς προσωρινὲς νευρώσεις, τὸν ὑπαινιγμό του, ὅτι ἡ ἔλλειψη ἱκανοποιητικῆς σεξουαλικῆς ἐπαφῆς ἀποτελεῖ τὴ βάση κάθε νεύρωσης, τὴν κριτική του γιὰ τὴν ἐξιδανίκευση καὶ τέτοια ἄρθρα ὅπως, «Η "Πολιτισμένη" Σεξουαλικὴ Ἠθική», «Πάνω στὴν "Ἄγρια" Ψυχανάλυση»). Αὐτὸ τὸ τελειοποίησε ὁ Ράιχ στὴν ἔκθεσή του γιὰ τὴν ὀργασμικὴ ἱκανότητα κι ἀνικανότητα (ποὺ δὲ συμπίπτει μὲ τὴν ἁπλὴ τεχνικὴ ἱκανότητα κι ἀνικανότητα) τὴν ὁποία θεώρησε σὰ βασικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν νευρώσεων καὶ τῆς θεραπείας τους. Ἀφοῦ κάθε νεύρωση «ἔχει ἕνα πυρήνα λιμνάζουσας σεξουαλικῆς ἐνέργειας μπορεῖ νὰ προκληθεῖ μόνο ἀπὸ μιὰ διαταραχὴ τῆς ὀργασμικῆς ἱκανοποίησης». Συνακόλουθα, ὁ σκοπὸς τῆς πετυχημένης θεραπείας εἶναι «ἡ ἑδραίωση τῆς ὀργασμικῆς ἱκανότητας, τῆς ἱκανότητας ἐκφόρτισης μιᾶς ποσότητας σεξουαλικῆς ἐνέργειας ἴσης μὲ κείνη ποὺ ἔχει συσσωρευτεῖ».

Ἔτσι ἐπεκτείνοντας τὴ Φροϋδικὴ θεωρία γιὰ τὴ γενετήσια σεξουαλικότητα καὶ πραγματοποιώντας ἐκτεταμένες κλινικὲς μελέτες ποικιλιῶν τῆς ὀργασμικῆς ἱκανοποίησης (ἕνα σημεῖο στὸ ὁποῖο διέφερε ἀπ' τοὺς συναδέρφους του ψυχαναλυτές, ποὺ ἔκαναν ἐλάχιστες ἀπόπειρες γιὰ νὰ ἐρευνήσουν αὐτὸ τὸ θέμα), ὁ Ράιχ συγκρούστηκε καὶ τελικὰ ἔκοψε κάθε σχέση μὲ τοὺς ὀρθόδοξους φροϋδικούς. Ἐξηγώντας τὴ διαφωνία του μὲ τοὺς φροϋδικοὺς καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Φρόυντ (γιατὶ ὁ Φρόυντ ὄχι μόνο δὲν ἀνάπτυξε τὶς προηγούμενες ἀπόψεις του ἀλλὰ κατέληξε νὰ τὶς ἀρνιέται), ὁ Ράιχ κάνει μιὰ σειρὰ κριτικές, ἰδιαίτερα κοινωνικὲς κριτικές, τοῦ φροϋδικοῦ κινήματος καὶ τῶν ἰδεῶν του. Δείχνει, ὅτι ὑπῆρξαν 3 βασικοὶ λόγοι πίσω ἀπ' τὴν ἀλλαγὴ τῆς γραμμῆς τοῦ Φρόυντ:

1) Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ πρώιμος ἐνθουσιασμὸς τοῦ Φρόυντ, ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀπελευθερωτικὲς κοινωνικὲς συνεισφορὲς ποὺ θὰ πρόσφερε ἡ ψυχανάλυση, ἐλέγχθηκε ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴ ὑποδοχὴ τῶν ἀπόψεών του κι ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ ἕνα ἐνδιαφέρον γιὰ νὰ ἀναγνωριστεῖ ἡ ψυχανάλυση τουλάχιστο σὲ κάποιο βαθμό, ἀπ' τὸ μορφωμένο κόσμο.

2) Ὁ πόθος τοῦ Φρόυντ νὰ διαφυλαχτεῖ τὸ ψυχαναλυτικὸ κίνημα καὶ ν' ἀποφευχθοῦν παραπέρα διασπάσεις, ὅταν, γύρω στὰ 1920, τὸ κίνημα προσέλκυσε πολλοὺς συντηρητικοὺς κοινωνικὰ γιατρούς. «Αὐτοί», τονίζει ὁ Ράιχ «εἶχαν ἕνα μόνο ἐνδιαφέρον», νὰ κάνουν τὴν ψυχανάλυση κοινωνικὰ ἀποδεκτὴ ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γρήγορα. Ἔφεραν τὶς συντηρητικὲς παραδόσεις τοῦ κόσμου μέσα στὴν ὀργάνωση καὶ χωρὶς μιὰ ὀργάνωση τὸ ἔργο τοῦ Φρόυντ δὲ μποροῦσε ν' ἀποκτήσει ὑπόσταση».

3) Ὁρισμένες δογματικὲς ἀλλαγὲς (πιθανὸν σὰν ἀνταπόκριση στὴ 2η περίπτωση) κι ἰδιαίτερα ἐκεῖνες ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ἐξιδανίκευση, τὴ θεωρία τοῦ ἔνστικτου τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἐπεξεργασία τῆς θεωρίας τοῦ ὑπὲρ - ἐγώ, ποὺ ταίριαζαν μὲ τὸν αὐξανόμενο κοινωνικὸ κομφορμισμὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Φρόυντ.

Ὁ Ράιχ ἀναφέρει τὴν αὐξανόμενη ἔμφαση ποὺ δίνει ἡ ψυχαναλυτικὴ σκέψη στὴν ἔννοια τῆς ἐξιδανίκευσης, δηλαδή, στὴν πορεία τῶν παρεκκλινουσῶν ἢ ἐξιδανικευμένων παρορμήσεων σὲ μιὰ νέα κατεύθυνση, μὲ μιὰ παράλληλη μεταβίβαση ἐνέργειας, ἀπ' τὴν ὁποία, ὑποστήριξε, ἐξαρτιέται βασικὰ ἡ σταθερότητα κι

ὁ πολιτισμὸς τῆς κοινωνίας μας. Ταυτόχρονα, οἱ φροϋδικοὶ ὑποστήριζαν, ὅτι σὲ περιπτώσεις ὅπου ἡ ἐξιδανίκευση ἀποτυχαίνει, μπορεῖ νὰ ὑπάρξει μιὰ διαδικασία ἀπόρριψης ἢ παραίτησης, σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἀπώθηση, τῶν «ἀντικοινωνικῶν» παρορμήσεων (λόγου χάρη, ὑπάρχει ἡ ἄποψη τῆς Ἄννας Φρόυντ, ὅτι, ἐνῶ τὸ παιδὶ μ' ἕνα ἀδύναμο, μὴ ἀναπτυγμένο ἐγὼ εἶναι μοιραῖο νὰ ἀποθήσει, ὁ ἐνήλικος μ' ἕνα ἰσχυρό, ὥριμο ἐγὼ μπορεῖ ν' ἀπορρίψει τὶς ἐνστικτώδικες παρορμήσεις). Σὲ ἀντίθεση μ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ὁ Ράιχ ὑποστηρίζει ὅτι οὔτε ἡ διαδικασία τῆς ἐξιδανίκευσης οὔτε ἐκείνη τῆς ἀπόρριψης εἶναι πετυχημένη, ἀφοῦ θεωροῦνται ὅτι συμπεριλαμβάνουν τὴν ἄρνηση τῆς γενετήσιας σεξουαλικότητας. Ἀλλὰ δὲ μποροῦν ν' ἀπαλλαχτοῦν ἀπ' αὐτή, ἡ σεξουαλικὴ ἀποτυχία, ἰδιαίτερα τῶν ἐφήβων, ὁδηγεῖ στὶς ὀργασμικὲς διαταραχὲς τόσων πολλῶν ἀνθρώπων, ὅταν στὴν ἐνήλικη ζωή τους πρόκειται νὰ ἔχουν τακτικὲς σεξουαλικὲς σχέσεις. Ταυτόχρονα, ὁ Ράιχ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ στὴν κοινωνικὴ πολιτική, ποὺ κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὴ τὴ θεωρία. Στὴν πρώιμη φροϋδικὴ σκέψη οἱ παρορμήσεις ποὺ ἔμελλε νὰ ἐξιδανικευτοῦν ἦταν κατάφωρα αἰμομικτικὲς καὶ σαδιστικὲς παρορμήσεις καὶ μόνον ἀργότερα κατέληξαν νὰ συμπεριλαμβάνουν καὶ γενετήσιες παρορμήσεις, δηλαδὴ κι αὐτὲς ἐπίσης ἦταν τώρα «ἀντικοινωνικές». Σὰ μιὰ διευκρίνηση αὐτῆς τῆς μετέπειτα γραμμῆς, ὁ Ράιχ ἀναφέρει τὴν ἀκόλουθη ἄποψη τοῦ Φρόυντ:

«Εἶναι μιὰ ἄσχημη παρεξήγηση, ποὺ ἐξηγεῖται μόνο μὲ τὴν ἄγνοια, ἂν οἱ ἄνθρωποι ποῦν ὅτι ἡ ψυχανάλυση περιμένει τὴ θεραπεία τῆς ἀρρώστειας τῆς νεύρωσης ἀπ' τὴν ἐλεύθερη «ἔκφραση τῆς σεξουαλικότητας». Ἀντίθετα, ἡ συνειδητοποίηση τῶν ἀπωθημένων σεξουαλικῶν ἐπιθυμιῶν κάνει δυνατὸ τὸν ἔλεγχό τους, ἕνας ἔλεγχος ποὺ δὲ θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὴν ἀπώθηση. Θἄταν πιὸ σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ψυχανάλυση ἀπελευθερώνει τὸν νευρωτικὸ ἀπ' τὰ δεσμὰ τῆς σεξουαλικότητάς του».

Ὁ Ράιχ σχολιάζει ἀκόλουθα:

«Ἂν λόγου χάρη, ἡ δεκαεφτάχρονη κόρη ἑνὸς ἐθνικοσοσιαλιστῆ ἀξιωματούχου, προσβληθεῖ ἀπὸ ὑστερικοὺς παροξυσμοὺς

ἐξαιτίας ἀπωθημένων ἐπιθυμιῶν σ[illegible]σίας, αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία, σύμφωνα μὲ τὴν ψυχαναλυτικὴ θεραπεία, θ' ἀναγνωριστεῖ, καταρχή, σὰν αἰμομικτικὴ καὶ σὰν τέτοια θὰ καταδικαστεῖ. Ὅλα καλὰ ὡς ἐδῶ. Ἀλλὰ τί γίνεται μὲ τὴ σεξουαλικὴ ἀνάγκη; Σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω διατύπωση, τὸ κορίτσι «ἀπελευθερώνεται» ἀπ' τὰ δεσμὰ τῆς σεξουαλικότητάς του. Κλινικά, ὅμως, ἡ ὑπόθεση φαίνεται διαφορετικά: ὅταν τὸ κορίτσι μὲ τὴ βοήθεια τῆς ψυχανάλυσης, ἀπελευθερώνεται ἀπ' τὸν πατέρα του, λυτρώνεται μόνον ἀπ' τὰ δεσμὰ τῆς αἰμομικτικῆς του ἐπιθυμίας ὄχι, ὅμως, κι ἀπ' τὴ σεξουαλικότητά του γενικά. Ἡ φροϋδικὴ διατύπωση παραγνωρίζει αὐτὸ τὸ οὐσιαστικὸ γεγονός» (Β. Ράιχ, Ἡ Σεξουαλικὴ Ἐπανάσταση).

Ὁ Ράιχ ἀρνιέται ἐπίσης τὴν ὕπαρξη τοῦ ἐνστικτου τοῦ θανάτου καὶ κριτικάρει τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο χρησιμοποιεῖται στὴ φροϋδικὴ θεωρία ἡ ἔννοια τοῦ Οἰδιπόδειου συμπλέγματος. Τὸ ἔνστικτο τοῦ θανάτου ἔχει ἀναγνωριστεῖ λιγότερο ἀπ' ὅτι ἄλλες φροϋδικὲς ἀντιλήψεις —ὅπως τὸ ἀντιπαραβαλλόμενο ἔνστικτο τῆς ζωῆς τὸ ὁποῖο λειτουργεῖ σὰν ἕνας ἐπεξηγηματικὸς κανόνας ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπὸ πάνω, ἀπομακρυσμένος καὶ δύσκολος νὰ ἐπαληθευτεῖ ἀπ' τὰ γεγονότα ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἐξηγεῖ. Ἐπιπλέον, ὅπως τονίζει ὁ Ράιχ, ἡ εἰσαγωγὴ τοῦ ἐνστικτου τοῦ θανάτου ὁδηγεῖ σὲ μιὰ παραπέρα ἀναίρεση τῆς ἀρχικῆς θεωρίας τῆς λίμπιντο. Ἐνῶ ἡ προηγούμενη φροϋδικὴ ἀντιμετώπιση τῆς ἐπιθετικότητας καὶ τῆς καταστροφικότητας ἐπέτρεψε σ' αὐτὲς νὰ ἐπηρεαστοῦν σοβαρὰ ἀπ' τὴν ἀποτυχία τῶν σεξουαλικῶν παρορμήσεων, ἡ νέα θεωρία τὶς τοποθετεῖ σ' ἕνα αὐτοέγκλειστο βιολογικὸ τμῆμα, ἀπρόσβλητο ἀπὸ σεξουαλικὲς καὶ κοινωνικὲς συνθῆκες. Στὴν περίπτωση τοῦ Οἰδιπόδειου Συμπλέγματος, ἐνῶ ὁ Ράιχ τονίζει τὴ σημασία τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν ταυτίσεων παιδιοῦ — γονιοῦ, θέλει ἐπίσης νὰ τροποποιήσει τὴ θεωρία τοῦ Φρόυντ. Μαζὶ μὲ ἄλλους κριτικοὺς ἐπιμένει ὅτι, οἱ συγκεκριμένες Οἰδιπόδειες μορφὲς σύγκρουσης κ.λπ. ποὺ περιγράφτηκαν ἀπὸ τὸν Φρόυντ, δὲν εἶναι θεμελιώδεις, ἀναπόφευκτες μορφές, ἀλλὰ ὑπόκεινται στὶς

κοινωνικές συνθῆκες —ἔτσι, ὥστε θά μπορούσαμε νά περιμένουμε σημαντικές παραλλαγές οἱ ὁποῖες ἐξαρτιῶνται ἀπ' τόν τύπο τῆς κοινωνίας ἤ τῆς ὑποκοινωνίας πού τίς συνεπάγεται.

Ἡ κριτική τοῦ Ράιχ ἰσχύει ἐπίσης καί γιά τή θεωρία τοῦ ὑπέρ - ἐγώ. Αὐτή ἡ θεωρία συνδέεται μέ τή θεωρία τοῦ ἐνστίκτου τοῦ θανάτου —τό ἔνστικτο τοῦ θανάτου θεωρεῖται ὅτι γεννάει τά πιό ἀσυνείδητα καί πιό ἐπιθετικά χαρακτηριστικά τοῦ Ὑπέρ - Ἐγώ, ἔτσι ὥστε ἄν τό ἔνστικτο τοῦ θανάτου εἶναι πάγιο καί ἀναπόφευκτο, τό Ὑπέρ - Ἐγώ εἶναι κι αὐτό πάγιο καί ἀναπόφευκτο. Ἀλλά, ξέχωρα ἀπό τίς κριτικές τοῦ ἐνστίκτου τοῦ θανάτου, αὐτή ἡ ἐπέκταση τῆς θεωρίας τοῦ Ὑπέρ - Ἐγώ ἔχει συγκαλύψει τό ἄλλο μέρος τοῦ Ὑπέρ - Ἐγώ — ἐκεῖνο πού ὀνομαζόταν προηγούμενα «ἰδανικό τοῦ Ἐγώ» — τό ὁποῖο συνδέεται στενά μέ τίς παιδικές ἀποτυχίες πού πηγάζουν ἀπ' τήν γονική ἐξουσία καί μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν ἠθικῶν ἀπαγορεύσεων. Εἶναι ἀρκετά εὔκολο νά δεχτεῖ ἐδῶ ὅτι τό Ὑπέρ-ἐγώ ὑπόκειται σέ σημαντικές κοινωνικές μεταβολές. Οἱ ἴδιοι οἱ φροϋδικοί δέχονται παραλλαγές πού γεννιοῦνται ἀπό τά διάφορα εἴδη ταύτισης πού ἀναπτύσσουν οἱ ἄνθρωποι στήν παιδική ἡλικία κι ἀργότερα. Μερικοί ἀπ' αὐτούς δέχονται ἐπίσης ἐκεῖνο πού ὀνομάζεται «ἡ ἐξασθένιση τοῦ Ὑπέρ - ἐγώ» καί, ξανά, ἕνα «ἐγκληματικό ὑπέρ - ἐγώ», δηλαδή, ἕνα Ὑπέρ - ἐγώ μέ ἀξίες κι ἀπαγορεύσεις ὁλότελα ἀντίθετες ἀπ' τό «φυσιολογικό» Ὑπέρ - ἐγώ. Αὐτό ἀνοίγει τό δρόμο γιά μιά θεωρία τῆς κοινωνικῆς σχετικότητας τοῦ ὑπέρ ἐγώ: μποροῦμε, ἄν θέλουμε ,νά μιλήσουμε γιά ἕνα μόνο μηχανισμό τοῦ ὑπέρ ἐγώ, ἀλλά ἐκεῖνο πού διατηρεῖ εἶναι οἱ *διαφορετικές* ἀξίες κι ἀπαγορεύσεις πού μπορεῖ νἄχουν διάφορες ὁμάδες ἀνθρώπων.

Γενικά, ὅπως δείχνει ὁ Ράιχ, τό πρόβλημα μέ τούς φροϋδικούς ἦταν ἡ ἀπό μέρους τους ἔλλειψη κοινωνικῆς θεωρίας. Ἀπ' τίς ἴδιες τίς ρητές διακηρύξεις τοῦ Φρόυντ πάνω στά κοινωνικά ζητήματα (Π.χ. στό «Ὁ πολιτισμός πηγή δυστυχίας»), εἶναι φανερό, ὅπως λέει ὁ Ράιχ, ὅτι ὁ Φρόυντ δέν εἶχε ἐπίγνωση τῶν κοινωνικῶν δομῶν· εἶχε μιά ὑπερβολικά ἁπλή, ἀτομικιστική ἄποψη γιά τήν κοινωνία. Ἀπ' αὐτό πήγασε ἡ τάση του νά ψυχολογικοποιεῖ τούς κοινωνικούς παράγοντες ἤ ἀπεῖ λαθεμένα συγκεκριμένους κοινωνικούς παράγοντες, ἄλυτους παράγοντες. Ἀλλά, ἐπιπρόσθετα σ' αὐτό, ὁ Φρόυντ μετέπειτα ἔργο του κατάληξε νά ἔχει μιά δική του συγκαλυμμένη κοινωνική πολιτική. Ὅπως δείχνει ὁ Ράιχ, ἀνακαλύπτοντας ὑπῆρχε μιά σύγκρουση ἀνάμεσα στίς ἐνστικτώδικες ἀπαιτή συμπεριλαμβανόμενων καί τῶν γενετήσιων ἀπαιτήσεων καί τόν παραιτημένο κόσμο, ὁ Φρόυντ στό μετέπειτα ἔργο του θά ἐπηρεάσει τίς ἐνστικτώδικες ἀπαιτήσεις μέ τέτοιο τρόπο ὥστε τίς κάνει ν' ἀπορριφτοῦν (ἐνῶ ἡ ἀνοιχτή κοινωνική πολιτική πού προωθεῖ ὁ Ράιχ εἶναι ἐκείνη πού ἐπιδιώκει ν' ἀλλάξει τόν κόσμο, δηλαδή, τίς κοινωνικές πιέσεις πού γεννοῦν τήν ἀποτυχία τῶν γενετήσιων ἀπαιτήσεων). Τό ἴδιο πράγμα ἐμφανίζεται στίς φροϋδικές ἀναφορές στήν «ἀρχή τῆς πραγματικότητας». Σ' πρώιμη θεωρία ἡ κίνηση ἀπ' τήν ἀρχή τῆς ἡδονῆς στήν ἀρχή τῆς πραγματικότητας μπορεῖ νά γίνει κατανοητή σάν προσαρμογή στήν πραγματικότητα μέ τήν ἔννοια τῆς ἀνακάλυψης τοῦ τί συμβαίνει, ἀναγνωρίζοντας ὅτι τό ἐγώ δέν εἶναι παντοδύναμο. Ἀλλά στή μετέπειτα φροϋδική θεωρία ἡ «πραγματικότητα» φτάνει νά σημαίνει σ' ἕνα αὐξανόμενο βαθμό, ὄχι τή φυσική καί κοινωνική πραγματικότητα γενικά, ἀλλά τήν *ἐπικρατοῦσα κοινωνική πραγματικότητα* εἰδικά, δηλαδή τίς κυρίαρχες κοινωνικές ἀπαιτήσεις πού ἐπιβάλλονται πάνω στούς ἀνθρώπους, συμπεριλαμβανόμενης καί τῆς ἀπαίτησης ἐξουδετέρωσης τῆς σεξουαλικότητας. Ὅπως εἶναι φανερό, στούς Ἀμερικάνους Νεοφροϋδικούς, τό ἴδιο ἰσχύει ἐπίσης καί γιά τούς μετέπειτα ὀρθόδοξους Φροϋδικούς. Συζητώντας σχετικά μέ τήν ἀρχή τῆς πραγματικότητας στήν ὁποία πρέπει νά προσαρμοστοῦν οἱ ἄνθρωποι, ἐμφανίζονται ὅτι εἶναι μέ τό μέρος τῆς ἀναλλοίωτης ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας, ἀλλά αὐτό εἶναι μιά μεταμφίεση πού κρύβει μιά *συγκεκριμένη*, κομφορμιστική ἀρχή τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητας, ἡ ὁποία καθορίζεται ἀπό μιά ὁρισμένη ἀντίληψη γιά τό τί εἶναι καλό γιά τήν κοινωνία.

Δοσμένης αὐτῆς τῆς τάσης, δέν πρέπει νά προκαλεῖ κατάπληξη τό ὅτι τώρα δέν ὑπάρχει τίποτα τέτοιο στήν ψυχανάλυση

σὰν τὴν ἔκθεση τῆς γενετήσιας σεξουαλικότητας τοῦ Ράιχ ἢ τὴν ἐπίδραση τῶν κοινωνικῶν δυνάμεων.

Μιὰ τέτοια ἔκθεση ἀπαιτεῖ κοινωνικὴ διορατικότητα καὶ μιὰ προθυμία γιὰ τὴ διεξαγωγὴ πάλης ἐνάντια στὶς κυρίαρχες πιέσεις, ἀλλὰ ὑπάρχουν πολλοὶ λόγοι ποὺ μᾶς κάνουν νὰ πιστεύουμε ὅτι τὸ κοινωνικὸ πρίσμα τῶν περισσότερων ἀπ' τοὺς σημερινοὺς ψυχαναλυτὲς πολὺ λίγο διαφέρει ἀπὸ κεῖνο τῶν περισσότερων ἀπ' τὰ ἄλλα μέλη τοῦ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος.

JIM BAKER

(Μετ. Ν. Β. Ἀλεξίου)

ΣΙΓΚΜΟΥΝΤ ΦΡΟΫΝΤ

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛ)ΤΟΣ

(Ἄρθρο ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1924 στὴ «Διεθνὴ Περιοδικὴ Ἔκδοση», τόμος X)

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ

Ὅλο καὶ καλύτερα διαφαίνεται ἡ σημασία τοῦ Οἰδιπόδειου Συμπλέγματος σὰν τοῦ κυρίαρχου φαινομένου τῆς σεξουαλικῆς περιόδου ποὺ διανύει τὸ μικρὸ παιδί. Μετὰ καταποντίζεται, ὑποκύπτει στὴν ἀπώθηση, ὅπως λέμε, καὶ ἀκολουθεῖ ἡ λανθάνουσα περίοδος. Δὲν ἔχει ὅμως ἀκόμα ξεκαθαριστεῖ, ποιὲς αἰτίες προκαλοῦν τὴν καταστροφή του. Οἱ ψυχαναλύσεις φαίνεται νὰ ὑποδείχνουν: τὶς βιωμένες ἐπώδυνες ἀπογοητεύσεις. Τὸ κοριτσάκι, ποὺ θέλει νὰ πιστεύει πὼς εἶναι ἡ εὐνοούμενη ἀγαπημένη τοῦ πατέρα, βιώνει κάποτε μιὰ σκληρὴ τιμωρία ἀπὸ τὸν πατέρα καὶ νομίζει ὅτι χάνει τὸν παράδεισο. Τὸ ἀγόρι, ποὺ θεωρεῖ τὴ μητέρα ἰδιοχτησία του, ἀποχτάει τὴν ἐμπειρία, νὰ δεῖ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φροντίδα ποὺ πρῶτα ἀπολάμβανε αὐτό, νὰ στρέφουνται σ' ἕνα νεογέννητο ἀδερφάκι. Ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη μεγαλώνει τὴν ἀξία αὐτῶν τῶν ἐπιδράσεων, τονίζοντας πὼς τέτοιες ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες, ποὺ ἀντίκεινται στὸ περιεχόμενο τοῦ συμπλέγματος, εἶναι ἀναπόφευκτες. Καὶ ὅπου δὲν συμβαίνουν ἰδιαίτερα περιστατικά, σὰν αὐτὰ ποὺ ἀναφέραμε γιὰ παράδειγμα, ἡ καθυστέρηση τῆς ἀναμενόμενης ἱκανοποίησης, ἡ συνεχιζόμενη ἄρνηση τοῦ ποθητοῦ προσώπου θ' ἀναγκάσει τελικὰ τὸ μικρὸ ἐρωτευμένο νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἀπελπισμένη του κλίση. Ἔτσι λοιπόν, λένε, καταστρέφεται τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, ἐξαιτίας τῆς ἀποτυχίας του, σὰν ἀποτέλεσμα τῆς ἐγγενοῦς ἀδυναμίας του.

Μιὰ ἄλλη ἀντίληψη λέει πὼς τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα ξεπέφτει ἀναγκαστικά, γιατὶ ἔφτασε ἡ ὥρα γιὰ τὴν ἀποσύνθεσή του, ὅπως πέφτουν οἱ γαλαξίες, γιὰ νὰ βγοῦν τὰ μόνιμα δόντια. Καὶ ἂν τὰ περισσότερα παιδιὰ τοῦ κόσμου περνοῦν τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα κατὰ κάποιο ἰδιαίτερο τρόπο, δὲν παύει νὰ εἶναι ἕνα ἔμφυτο φαινόμενο ποὺ καθορίζεται ἀπὸ τὴν κληρονομικότητα καὶ μαραίνεται ἀναγκαστικὰ βάσει κάποιου προγραμματισμοῦ, μόλις ἀρχίσει ἡ ἑπόμενη προκαθορισμένη φάση ἀνάπτυξης. Καὶ τότε

εἶναι μᾶλλον ἀδιάφορο, μετὰ ἀπὸ ποιὲς ἀφορμὲς συμβαίνει αὐτό, ἢ καὶ ἂν ἀκόμα μποροῦν νὰ βρεθοῦν τέτοιες ἀφορμές.

Καὶ οἱ δυὸ ἀπόψεις εἶναι σωστές. Δὲν ἀποκλείουν ἄλλωστε ἡ μιὰ τὴν ἄλλη· μένει χῶρος γιὰ τὴν ὀντογενετικὴ δίπλα στὴ φυλογενετική[1], ποὺ προχωράει παραπέρα. Ἀφοῦ καὶ ὁλόκληρο τὸ ἄτομο εἶναι ἀπὸ γεννησιμιοῦ του κιόλας προορισμένο νὰ πεθάνει καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ὀργάνων του περιέχει ἴσως κάπου τὴν ἔνδειξη, ἀπὸ ποιὰν αἰτία. Δὲν παύει, ὅμως, νὰ ἔχει ἐνδιαφέρον νὰ παρακολουθήσουμε, πῶς ἐκτελεῖται τὸ ἔμφυτο «πρόγραμμα», κατὰ ποιὸν τρόπο τυχαῖες βλαβερὲς συνθῆκες ἐκμεταλλεύονται τὴν προδιάθεση.

Τελευταῖα, οἱ γνώσεις μας πλουτίστηκαν κατὰ τὴ διαπίστωση, ὅτι ἡ σεξουαλικὴ ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ προχωράει μέχρι μιὰ φάση, ὅπου τὰ γεννητικὰ ὄργανα ἔχουν ἤδη ἀποχτήσει κυρίαρχη σημασία. Αὐτὰ ὅμως τὰ γεννητικὰ ὄργανα εἶναι μονάχα τὰ ἀντρικά, γιὰ τὴν ἀκρίβεια τὸ πέος, ἐνῶ τὰ γυναικεῖα δὲν ἀνακαλύφτηκαν ἀκόμα. Αὐτὴ ἡ φαλλικὴ φάση, σύγχρονη μὲ τὸ Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, δὲν ἀναπτύσσεται παραπέρα, μέχρι τὴν τελικὴ γενετήσια ὀργάνωση, παρὰ βυθίζεται καὶ τὴν ἀκολουθεῖ ἡ λανθάνουσα περίοδος. Ἡ ἔκβασή της ὅμως πραγματοποιεῖται κατὰ τυπικὸ τρόπο καὶ στηρίζεται σὲ γεγονότα, ποὺ ἐπανέρχονται ταχτικά.

Ὅταν τὸ (ἀρσενικὸ) παιδὶ ἀρχίζει καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ γεννητικά του ὄργανα, τὸ προδίνει κιόλας, ἀπασχολώντας συνεχῶς τὰ χέρια του μαζί τους, καὶ θὰ χρειαστεῖ τότε νὰ ἀποκτήσει τὴν ἐμπειρία, ὅτι οἱ ἐνήλικες δὲν συμφωνοῦν μ' αὐτά του τὰ καμώματα. Ἐμφανίζεται μὲ περισσότερη ἢ λιγότερη σαφήνεια, περισσότερο ἢ λιγότερο βίαια, ἡ ἀπειλή, ὅτι θὰ τοῦ ἀφαιρέσουν αὐτὸ τὸ τόσο πολύτιμο μέλος. Συνήθως ἡ ἀπειλὴ εὐνουχισμοῦ ξεκινάει ἀπὸ γυναῖκες, ποὺ γιὰ νὰ δυναμώσουν τὴν ἐπιρροή τους, ἐπικαλοῦνται τὸν πατέρα ἢ τὸ γιατρό, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὶς διαβεβαιώσεις τους, θὰ ἐκτελέσει τὴν τιμωρία. Σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις ἀπαλύνουν οἱ ἴδιες οἱ γυναῖκες τὴν ἀπειλή, φοβερίζοντας ὄχι πὼς θὰ κόψουν τὰ βασικὰ παθητικὰ γεννητικὰ ὄργανα, παρὰ τὸ ἐνεργητικὸ ἁμαρτωλὸ χέρι. Ἰδιαίτερα συχνὰ συμβαίνει, ἡ ἀπειλὴ εὐ-

νουχισμοῦ νὰ μὴ βρίσκει τὸ ἀγοράκι [illegible]τοίζει μὲ τὸ χέρι τὸ πέος του, ἀλλὰ ἐπειδὴ βρέχει ὁλονυχτὶς τὸ στρῶμα του καὶ δὲν προλαβαίνουν νὰ τὸ καθαρίζουν. Τὰ ἄτομα ποὺ τὸ φροντίζουν συμπεριφέρονται σὰ νὰ ἦταν αὐτὴ ἡ νυχτερινὴ ἀκράτεια συνέπεια καὶ ἀπόδειξη ἀκούραστης ἀπασχόλησης μὲ τὸ πέος καὶ μᾶλλον ἔχουν δίκιο σ' αὐτό. Πάντως αὐτὸ τὸ συνεχὲς βρέξιμο τοῦ κρεβατιοῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν ὀνείρωξη τοῦ ἐνήλικα, εἶναι ἔκφραση τῆς ἴδιας γενετήσιας διέγερσης ποὺ ὠθεῖ τὸ παιδὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ στὸν αὐνανισμό.

Παρακάτω ἰσχυριζόμαστε ὅτι ἡ φαλλικὴ γενετήσια ὀργάνωση τοῦ παιδιοῦ καταστρέφεται ἐξαιτίας τῆς τῆς ἀπειλῆς εὐνουχισμοῦ, ὄχι ὅμως ἀμέσως καὶ ὄχι χωρὶς νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλες ἀντιδράσεις. Γιατὶ τὸ ἀγόρι καταρχὴ δὲν πιστεύει στὴν ἀπειλὴ καὶ δὲν ὑπακούει. Ἡ ψυχανάλυση ὥρισε τελευταῖα σὰ σημαντικὲς δυὸ λογιῶν ἐμπειρίες, ποὺ δὲν ἀποφεύγει κανένα παιδὶ καὶ ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ τὸ προετοιμάζουν γιὰ τὴν ἀπώλεια πολύτιμων μελῶν τοῦ σώματος· τήν, πρῶτα κατὰ καιρούς, ἀργότερα ὁριστικὴ ἀπομάκρυνση τοῦ μητρικοῦ στήθους καὶ τὸ καθημερινὰ ἀπαραίτητο ἄδειασμα τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐντέρου. Δὲ φαίνεται ὅμως νὰ ἐνεργοποιοῦνται διόλου αὐτὲς οἱ ἐμπειρίες ἐξαιτίας τῆς ἀπειλῆς εὐνουχισμοῦ. Μονάχα ἀφοῦ ἀποκτήσει μιὰ νέα ἐμπειρία, ἀρχίζει τὸ παιδὶ νὰ λογαριάζει τὴ δυνατότητα ἑνὸς εὐνουχισμοῦ καὶ τότε μόνο διστακτικά, ἀπρόθυμα καὶ ὄχι χωρὶς τὴν προσπάθεια νὰ ἐλαττώσει τὴ σημασία τῆς παρατήρησής του.

Ἡ παρατήρηση ποὺ διαλύει ἐπιτέλους τὴ δυσπιστία τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἡ θέα τῶν γυναικείων γεννητικῶν ὀργάνων. Κάποτε θὰ τύχει νὰ δεῖ τό, περήφανο γιὰ τὸ πέος του, παιδὶ τὴν περιοχὴ τῶν γεννητικῶν ὀργάνων ἑνὸς κοριτσιοῦ καὶ θὰ πεισθεῖ ἀναγκαστικὰ γιὰ τὴν ἔλλειψη πέους σ' ἕνα τόσο ὅμοιό του πλάσμα. Μ' αὐτὸ γίνεται νοητὴ καὶ ἡ ἀπώλεια τοῦ δικοῦ του πέους, ἡ ἀπειλὴ εὐνουχισμοῦ ἀρχίζει ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν ἐπίδρασή της.

Ἐμεῖς δὲν κάνει νὰ εἴμαστε τὸ ἴδιο κοντόφθαλμοι μὲ τὰ ἄτομα ποὺ φροντίζουν τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ἀπειλοῦν μὲ εὐνουχισμὸ καὶ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψουμε ὅτι ἡ σεξουαλικὴ ζωὴ τοῦ παι-

διού κατά τήν περίοδο αὐτή γιά κανένα λόγο δέν ἐξαντλεῖται στόν αὐνανισμό. Στήν οἰδιπόδεια διάθεση ἀπέναντι στούς γονιούς του μπορεῖ νά καταδειχτεῖ ὅτι ὁ αὐνανισμός δέν εἶναι παρά ἡ γενετήσια διέξοδος τοῦ σεξουαλικοῦ ἐρεθισμοῦ, πού ἀντιστοιχεῖ στό σύμπλεγμα καί θά χρωστάει τή σημασία του γιά ὅλα τά ἑπόμενα χρόνια σ' αὐτή τή σχέση. Τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα πρόσφερνε στό παιδί δυό δυνατότητες ἱκανοποίησης, μιά ἐνεργητική καί μιά παθητική. Θά μποροῦσε νά πάρει, μέ ἀρσενική διάθεση, τή θέση τοῦ πατέρα καί νά σχετιστεῖ ὅπως ἐκεῖνος μέ τή μητέρα, ὁπότε σύντομα θά αἰσθανθεῖ τόν πατέρα σάν ἐμπόδιο· ἤ θά ἤθελε νά ἀντικαταστήσει τήν μητέρα καί νά ἀφήσει τόν πατέρα νά τό ἀγαπάει, ὁπότε θά γινόταν ἡ μητέρα περιττή. Σέ τί τώρα συνίσταται ἡ ἐρωτική σχέση πού θά προσφέρει τήν ἱκανοποίηση, σχετικά μ' αὐτό τό θέμα, τό παιδί δέν θά 'χε παρά πολύ ἀόριστες παραστάσεις· ἀσφαλῶς ὅμως κάποιο ρόλο θά 'παιζε τό πέος του, γιατί αὐτό μαρτυροῦν οἱ αἰσθήσεις του. Ἀκόμα δέν εἶχε λόγο ν' ἀμφιβάλλει γιά τό πέος τῆς γυναίκας. Μόλις παραδεχτεῖ ὅτι ἡ γυναίκα εἶναι εὐνουχισμένη, τότε μπαίνει καί στίς δυό δυνατότητες ἱκανοποίησης τοῦ οἰδιπόδειου συμπλέγματος ἕνα τέλος. Γιατί καί οἱ δυό ἔχουν σά συνέπεια τήν ἀπώλεια τοῦ πέους, ἡ μιά, ἡ ἀρσενική, σάν τιμωρία, ἡ ἄλλη, ἡ θηλυκή, σάν προϋπόθεση. Ἄν ἡ ἐρωτική ἱκανοποίηση τοῦ Οἰδιπόδειου συμπλέγματος πρόκειται νά στοιχίσει τήν ἀπώλεια τοῦ πέους, τότε ἡ κατάληψη[2] τῶν γονιῶν - ἀντικειμένων ἀπό τή λίμπιντο θά συγκρουστεῖ ἀναπόφευκτα μέ τό ναρκισσιστικό ἐνδιαφέρον γι' αὐτό τό μέλος τοῦ σώματος. Ἀπό αὐτή τή σύγκρουση φυσιολογικά βγαίνει νικητής ἡ δεύτερη δύναμη· τό ἐγώ τοῦ παιδιοῦ παρατάει τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα.

Σέ ἄλλο σημεῖο ἔχω περιγράψει μέ ποιό τρόπο συμβαίνει αὐτό. Οἱ καταλήψεις τῶν ἀντικειμένων[2] ἐγκαταλείπουνται καί ὑποκαθιστοῦνται ἀπό τήν ταύτιση. Ἡ ἐξουσία τοῦ πατέρα ἤ τῶν γονιῶν, πού προβλήθηκε μέσα στό ἐγώ, σχηματίζει ἐκεῖ τόν πυρήνα τοῦ ὑπέρ - ἐγώ, πού ἔχει παραλάβει τήν αὐστηρότητα τοῦ πατέρα, συνεχίζει τήν αἱμομικτική του ἀπαγόρευση καί ἐξασφαλίζει ἔτσι τό ἐγώ ἀπό τήν ἐκ νέου λιμπιντική κατάληψη[2] τοῦ

ἀντικειμένου. Οἱ λιμπιντικές παρορμήσεις πού σέρνει τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα μαζί του, ἐν μέρει ἀποσεξουαλικοποιοῦνται καί ἐξιδανικεύονται, πράγμα πού φαίνεται νά συμβαίνει σέ κάθε ταύτιση, ἐν μέρει ἐμποδίζονται νά φτάσουν τό στόχο τους καί μετατρέπουνται σέ τρυφερά σκιρτήματα. Ὁλόκληρο αὐτό τό προτσές ἀπό τή μιά μεριά ἔσωσε τά γεννητικά ὄργανα, ἀπότρεψε τόν κίνδυνο ἀπώλειάς τους, ἀπό τήν ἄλλη τά παράλυσε, κατάργησε τή λειτουργία τους. Μ' αὐτό ἀρχίζει ἡ λανθάνουσα περίοδος, πού διακόπτει τώρα τή σεξουαλική ἀνάπτυξη τοῦ παιδιοῦ.

Δέν βλέπω τό λόγο ν' ἀρνηθοῦμε στήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἐγώ ἀπό τό Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα τό χαρακτηρισμό τῆς «ἀπώθησης», ἄν καί κατοπινές ἀπωθήσεις πραγματοποιοῦνται συνήθως μέ τή συμμετοχή τοῦ ὑπέρ - ἐγώ, πού ἐδῶ μόλις σχηματίζεται. Τό προτσές ὅμως πού περιγράψαμε εἶναι κάτι περισσότερο ἀπό μιά ἀπώθηση· εἶναι, ἐφόσον ἐπιτελέστηκε κατά ἰδανικό τρόπο, ἰσοδύναμο μέ μιά καταστροφή καί κατάργηση τοῦ συμπλέγματος. Σ' αὐτό τό σημεῖο μοιάζει σάν νά προσκρούσαμε στά πάντα δυσδιάκριτα ὅρια ἀνάμεσα στό φυσιολογικό καί τό παθολογικό. Ἄν πράγματι, λοιπόν, τό ἐγώ δέν κατάφερε παρά μιάν ἀπώθηση τοῦ συμπλέγματος, τότε αὐτό διατηρεῖται συνείδητα στό ἐκεῖνο καί θά ἐξωτερικεύσει ἀργότερα τήν παθογόνα δράση του.

Τέτοιου εἴδους συνάφειες ἀνάμεσα στή φαλλική ὀργάνωση, τό Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, τήν ἀπειλή εὐνουχισμοῦ, τό σχηματισμό τοῦ ὑπέρ - ἐγώ, καί τήν λανθάνουσα περίοδο μποροῦμε νά τίς ἀναγνωρίσουμε ἤ νά τίς μαντέψουμε μέ τήν ψυχαναλυτική παρατήρηση. Δικαιολογοῦν τό συμπέρασμα, ὅτι τό Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα καταστρέφεται ἀπό τήν ἀπειλή εὐνουχισμοῦ. Ὅμως μ' αὐτό δέν ταχτοποιήθηκε τό πρόβλημα, μένει χῶρος γιά μιά θεωρητική ἀφαίρεση, πού μπορεῖ νά καταρρίψει τό συμπέρασμα τοῦτο ἤ νά τό φωτίσει μέ νέο φῶς. Πρίν ὅμως ἀσχοληθοῦμε μ' αὐτό τό θέμα, πρέπει ν' ἀπαντήσουμε σ' ἕνα ἐρώτημα, πού πρόβαλε ἀπό ὥρα τώρα καί πού μέχρι τώρα τό παραμερίζαμε. Ἡ διαδικασία πού περιγράψαμε ἀναφέρεται, ὅπως τονίσαμε, μονάχα στό ἀρ-

σενικό παιδί. Πῶς πραγματοποιεῖται ἡ ἀντίστοιχη ἀνάπτυξη στό κοριτσάκι;

Τό ὑλικό μας γίνεται ἐδῶ —κατά ἐντελῶς ἀνεξήγητο τρόπο— πολύ πιό σκοτεινό καί μέ πολύ περισσότερα κενά. Καί τό θηλυκό φύλο ἀναπτύσσει ἕνα Οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, ἕνα ὑπέρ-ἐγώ καί μιά λανθάνουσα περίοδο. Μποροῦμε ν' ἀποδώσουμε καί σ' αὐτό μιά φαλλική ὀργάνωση καί ἕνα σύμπλεγμα εὐνουχισμοῦ; Ἡ ἀπάντηση εἶναι καταφατική, δέν μπορεῖ νά εἶναι, ὅμως, τό ἴδιο ὅπως στό ἀγόρι. Ἡ φεμινιστική ἀπαίτηση γιά ἰσότητα τῶν φύλων δέν ἔχει ἐδῶ καί μεγάλη σημασία, ἡ μορφολογική διαφορά θά ἐκδηλωθεῖ ἀναγκαστικά σάν διαφοροποίηση στήν ψυχική ἀνάπτυξη. Ἡ ἀνατομία εἶναι τό πεπρωμένο, μποροῦμε νά ποῦμε ἀλλάζοντας μιά φράση τοῦ Ναπολέοντα. Ἡ κλειτορίδα τοῦ κοριτσιοῦ συμπεριφέρεται κατ' ἀρχήν ὅπως ἕνα πέος, τό παιδί ὅμως βιώνει, σχηματίζοντας τήν ἐντύπωση ὅτι «ὑστερεῖ» καί αἰσθάνεται τό γεγονός αὐτό σάν μειονέκτημα καί αἰτία μειονεκτικότητας. Παρηγοριέται γιά λίγο ἀκόμα, περιμένοντας ν' ἀποκτήσει ἀργότερα, ὅταν μεγαλώσει, ἕνα κρεμαστάρι μεγάλο ὅσο τοῦ ἀγοριοῦ. Ἐδῶ κάμπτεται τό σύμπλεγμα ἀρσενικότητας τοῦ κοριτσιοῦ. Τήν ἐν λόγῳ ἔλλειψή του τό θηλυκό παιδί δέν τήν ἀντιλαμβάνεται ὅμως σάν χαρακτήρα τοῦ φύλου του, παρά τήν ἐξηγεῖ μέ τήν ὑπόθεση ὅτι εἶχε πρῶτα ἕνα τό ἴδιο μεγάλο μέλος, πού μετά τό ἔχασε κατόπιν εὐνουχισμοῦ. Δέν φαίνεται νά ἐπεκτείνει τό συμπέρασμα αὐτό, πού ἔβγαλε γιά τόν ἑαυτό του καί σέ ἄλλες ἐνήλικες γυναῖκες, παρά πιστεύει ὅτι αὐτές, ἐντελῶς σύμφωνα μέ τή φαλλική φάση, ἔχουν μεγάλα, πλήρη, ἀρσενικά λοιπόν, γεννητικά ὄργανα. Ἐπέρχεται λοιπόν, ἡ οὐσιαστική διαφορά, τό κορίτσι νά δέχεται τόν εὐνουχισμό σάν τετελεσμένο γεγονός, ἐνῶ τό ἀγόρι φοβᾶται μήπως πραγματοποιηθεῖ.

Μέ τήν ἐγκατάλειψη τοῦ ἄγχους ἀπέναντι στόν εὐνουχισμό χάνεται κι ἕνα σημαντικό κίνητρο γιά τή δημιουργία τοῦ ὑπέρ-ἐγώ καί γιά τή διακοπή τῆς παιδικῆς γενετήσιας ὀργάνωσης. Αὐτές οἱ μεταβολές μοιάζουν πολύ περισσότερο παρά στό ἀγόρι, νά εἶναι συνέπεια τῆς ἀνατροφῆς, τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐκφοβισμοῦ, πού

ἀπειλεῖ μέ ἀπώλεια τῆς ἀγάπης. Τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα τοῦ κοριτσιοῦ εἶναι πολύ πιό ἁπλό ἀπ' ὅτι στό ἀγόρι, κατά τή δική μου ἐμπειρία, σπάνια μονάχα προχωράει πέρα ἀπό τήν ἀντικατάσταση τῆς μητέρας καί τή θηλυκή διάθεση ἀπέναντι στόν πατέρα. Ἡ παραίτηση ἀπό τό πέος δέν γίνεται ἀνεκτή χωρίς μιά προσπάθεια ἀποζημίωσης. Τό κορίτσι περνάει —πρέπει νά ποῦμε: σύμφωνα μέ μιά συμβολική παραβολή— ἀπό τό πέος στό παιδί, τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα κορυφώνεται μέ τήν, γιά καιρό ἐπίμονη, ἐπιθυμία νά πάρει ἀπό τόν πατέρα ἕνα παιδί γιά δῶρο, νά τοῦ γεννήσει ἕνα παιδί. Ἔχουμε τήν ἐντύπωση, ὅτι τό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα ἐγκαταλείπεται μετά σιγά - σιγά, ἐπειδή ἡ ἐπιθυμία αὐτή δέν πραγματοποιεῖται ποτέ. Οἱ δυό ἐπιθυμίες γιά τήν ἀπόκτηση ἑνός πέους καί ἑνός παιδιοῦ διατηροῦνται στό ἀσυνείδητο ἔντονα κατειλημμένες[2] καί βοηθοῦν στό νά προετοιμασθεῖ τό θηλυκό πλάσμα, ὥστε νά ἐκπληρώσει τόν κατοπινό ρόλο τοῦ φύλου του. Ἡ μικρότερη δύναμη τοῦ σαδιστικοῦ στοιχείου τῆς σεξουαλικῆς ὁρμῆς, πού θά μπορούσαμε νά τή συνδέσουμε μέ τό μαρασμό τοῦ πέους, διευκολύνει τήν μεταβολή τῶν ἄμεσα σεξουαλικῶν παρορμήσεων σέ τρυφερές μέ ἐμποδισμένο στόχο. Γενικά, ὅμως, πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι οἱ γνώσεις μας γι' αὐτή τή διαδικασία τῆς ἀνάπτυξης στό κορίτσι δέν εἶναι ἱκανοποιητικές, μέ πολλά κενά καί σκοτεινές.

Δέν ἀμφιβάλλω ὅτι οἱ χρονικές καί αἰτιακές σχέσεις ἀνάμεσα στό οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, τό σεξουαλικό ἐκφοβισμό (ἀπειλή εὐνουχισμοῦ), τό σχηματισμό τοῦ ὑπέρ-ἐγώ καί τήν ἀρχή τῆς λανθάνουσας περιόδου, πού περιγράψαμε ἐδῶ, ἀναφέρονται σέ κάποιο συγκεκριμένο τύπο· δέν θέλω ὅμως νά ἰσχυριστῶ ὅτι ὁ τύπος αὐτός εἶναι ὁ μόνος δυνατός. Διαφοροποιήσεις στή χρονική σειρά καί τήν ἀλληλουχία αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν θά πρέπει νά εἶναι πολύ σημαντικές γιά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀτόμου.

Μετά τή δημοσίευση τῆς ἐνδιαφέρουσας μελέτης τοῦ Ο. Ράνκ γιά τό «τραύμα τῆς γέννησης» δέν μποροῦμε νά δεχτοῦμε οὔτε τό συμπέρασμα αὐτῆς τῆς μικρῆς μελέτης, ὅτι τό οἰδιπόδειο σύμ-

πλεγμα τοῦ ἀγοριοῦ καταστρέφεται ἐξαιτίας τοῦ φόβου εὐνουχισμοῦ, χωρὶς παραπέρα συζήτηση. Μοῦ φαίνεται, ὅμως, πρόωρο νὰ ξεκινήσουμε σήμερα αὐτὴ τὴ συζήτηση, ἴσως καὶ ἄσκοπο, ν' ἀρχίσουμε σὲ τέτοιο σημεῖο τὴν κριτικὴ ἢ τὴν ἀξιολόγηση τῆς ἄποψης τοῦ Ράνκ.

ΒΙΛΧΕΛΜ ΡΑΪΧ

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΚΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛ)ΤΟΣ

(Διάλεξη στὴ Γερμανικὴ Ψυχαναλυτικὴ Ἑταιρεία, Δρέσδη Σεπτέμβρης 1930)

ΤΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΟΛΟΓΙΚΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ

Ἡ ψυχαναλυτικὴ ἔρευνα εἶναι σὲ θέση νὰ προσφέρει στὴ χαρακτηρολογία δυὸ βασικὰ νέες ὀπτικὲς γωνιὲς καί, ἀπὸ τὸ πρίσμα αὐτῶν τῶν ὀπτικῶν γωνιῶν, νέα συμπεράσματα. Τὴν ἱκανότητα αὐτὴν τῆς τὴ δίνουν τρεῖς ἰδιότητες:

α) ἡ θεωρία της γιὰ τοὺς ἀσυνείδητους μηχανισμούς,

β) ὁ ἱστορικός της τρόπος θεώρησης καὶ

γ) ἡ κατανόηση τῆς δυναμικῆς καὶ τῆς οἰκονομίας τοῦ ψυχικοῦ συμβάντος.

Προχωρώντας πέρα ἀπὸ τὰ φαινόμενα στὴν οὐσία καὶ ἐξέλιξή τους καὶ κατανοώντας τὰ προτσὲς τῆς «προσωπικότητας τοῦ βάθους» στὴν ὁριζόντια καὶ κάθετη τομή τους, διευκολύνει αὐτόματα τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἰδανικοῦ τῆς χαρακτηρολογικῆς ἔρευνας, τὸ σχηματισμὸ ἑνὸς «γενετικοῦ τυπολογικοῦ συστήματος» ποὺ θὰ μᾶς βοηθοῦσε ὄχι μονάχα νὰ χρησιμοποιήσουμε τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες γιὰ τὴν κατανόηση ἀνθρώπινων τρόπων ἀντίδρασης, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξετάσουμε τὴν εἰδική τους ἐξέλιξη. Τὸ ὅτι κατόρθωσε καὶ μόνο νὰ νὰ μετατοπίσει τὴ χαρακτηρολογικὴ ἔρευνα ἀπὸ τὴ σφαίρα τῆς λεγόμενης πνευματικῆς ἐπιστήμης, μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίνει ὁ Κλάγκες, στὴ σφαίρα τῆς ψυχολογίας σὰν φυσικῆς ἐπιστήμης, δὲν εἶναι λίγο πράμα. Ἡ κλινικὴ διερεύνηση αὐτῆς τῆς σφαίρας δὲν εἶναι ὅμως ἁπλὴ καὶ ἀπαιτεῖται καταρχὴν ἡ ἐξέταση τῆς κατάστασης ποὺ θέλουμε νὰ ξεκαθαρίσουμε.

I. Ἡ ψυχανάλυση ἔτσι κι ἀλλιῶς ἀκολούθησε γιὰ τὴν ἐξέταση τοῦ χαρακτήρα ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς νέους δρόμους, ποὺ ταίριαζαν στὴ δικιά της οὐσία. Ἡ πρώτη ἀνακάλυψη τοῦ Φρόυντ, πὼς ὁρισμένες ἰδιότητες τοῦ χαρακτήρα ἐξηγοῦνται ἱστορικὰ σὰν συνέχειες ἀρχικῶν κατευθύνσεων τῶν ὁρμῶν ποὺ ὑπέστησαν τὶς ἐπι-

δράσεις τοῦ περιβάλλοντος, ὅτι δηλαδὴ τσιγγουνιά, σχολαστικότητα καὶ νοικοκυροσύνη εἶναι ἀπόγονοι τῶν ὁρμέμφυτων δυνάμεων τῆς πρωκτικῆς ἐρωτικῆς περιόδου, ἦταν ἐδῶ ἀποφασιστική. Ἀργότερα πλούτισαν τὴ χαρακτηριολογία ἰδιαίτερα οἱ Jones καὶ Abraham μὲ σημαντικὲς ἀνακαλύψεις, βρίσκοντας τὴν ἐξήγηση πολλῶν ἰδιοτήτων τοῦ χαρακτήρα στὴν παιδικὴ ὁρμέμφυτη βάση τους (φιλοδοξία — οὐρικὸς ἐρωτισμός).

Αὐτὲς οἱ πρῶτες προσπάθειες ἀπέβλεπαν στὴν ἐξήγηση τῆς ὁρμέμφυτης βάσης μεμονωμένων καὶ τυπικῶν ἰδιοτήτων τοῦ χαρακτήρα. Ἡ προβληματική, ὅμως, ποὺ γεννοῦν οἱ καθημερινὲς ἀπαιτήσεις τῆς θεραπευτικῆς πρακτικῆς, προχωράει παραπέρα. Ἔχουμε νὰ διαλέξουμε ἀνάμεσα στὸ νὰ καταλάβουμε ἱστορικὰ καὶ δυναμικὰ — οἰκονομικὰ τὸ χαρακτήρα σὰν συνολικὸ σχηματισμό, τόσο γενικὰ ὅσο καὶ στὶς τυπολογικές του ἀποκλίσεις, ἢ νὰ παραιτηθοῦμε ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιδράσουμε σ' ἕνα ὄχι καὶ ἀσήμαντο ἀριθμὸ περιπτώσεων, ὅπου πρέπει ἀκριβῶς νὰ παραμερίσουμε τὴ βάση ἀντίδρασης τοῦ νευρωτικοῦ χαρακτήρα.

Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ κλινικὸ γεγονός, ὅτι ὁ χαρακτήρας τοῦ ἄρρωστου παρουσιάζεται μὲ τὴν κύρια ἰδιότητά του, σὰν τυπικὸς τρόπος ἀντίδρασης στὴν ὑπηρεσία τῆς ἀντίστασης ἐνάντια στὸ ξεσκέπασμα τοῦ ἀσυνείδητου (ἀντίσταση τοῦ χαρακτήρα), μπόρεσα νὰ καταδείξω σὲ παλιότερες ἐργασίες μου πὼς αὐτὴ ἡ λειτουργία τοῦ χαρακτήρα ἀποκαλύπτει κατὰ τὴ θεραπεία τὴ γένεσή του: Οἱ αἰτίες, ποὺ θέτουν σὲ κίνηση τὴν τυπικὴ ἀντίδραση ἑνὸς ἀνθρώπου στὴν κανονικὴ ζωὴ καὶ στὴ θεραπεία, εἶναι οἱ ἴδιες ποὺ ἐν καιρῷ καθόρισαν τὸ σχηματισμὸ τοῦ χαρακτήρα, διατήρησαν καὶ στερέωσαν τὸν τρόπο ἀντίδρασης, ποὺ κάποτε δημιουργήθηκε, καὶ ποὺ, σὰ νὰ λέμε, διαμορφώνουν ἕναν αὐτόματο μηχανισμό.

Σ' αὐτό μας τὸν προβληματισμό, λοιπόν, δὲ δίνουμε τόση σημασία στὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἰδιοτυπία τούτης ἢ ἐκείνης τῆς ἰδιότητας τοῦ χαρακτήρα, παρὰ στὸ σοβαρὸ τρόπο ἐργασίας καὶ τὴ γένεση τυπικῶν τρόπων ἀντίδρασης γενικά. Ἐνῶ μέχρι τώρα

μπορούσαμε νὰ καταλάβουμε τὰ περιεχόμενα τοῦ βιώματος καὶ τὰ νευρωτικὰ συμπτώματα καὶ τὶς νευρωτικὲς ἰδιότητες τοῦ χαρακτήρα καὶ νὰ τὰ ἐξηγήσουμε γενετικά, κατορθώνουμε τώρα νὰ ξεκαθαρίσουμε καὶ τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς, κατὰ ποιὸ δηλαδὴ τρόπο ἀποκτιοῦνται βιώματα καὶ παράγονται νευρωτικὰ συμπτώματα. Νομίζω πὼς δὲν πέφτουμε ἔξω ὑποθέτοντας ὅτι ἀνοίγουμε τὸ δρόμο γιὰ τὴν κατανόηση αὐτοῦ, ποὺ θέλουν νὰ ὀνομάζουν κύρια ἰδιότητα μιᾶς προσωπικότητας.

Μιλᾶμε καθημερινὰ γιὰ ἀνθρώπους σκληροὺς καὶ μαλακούς, περήφανους καὶ ταπεινούς, ψυχροὺς καὶ θερμούς, εὐγενικοὺς καὶ θερμόαιμους. Ἡ ψυχανάλυση αὐτῶν τῶν διαφορετικῶν χαρακτήρων μπορεῖ νὰ καταδείξει πὼς πρόκειται μονάχα γιὰ διαφορετικὲς μορφὲς τῆς θωράκισης τοῦ ἐγὼ ἐνάντια στοὺς κινδύνους τοῦ ἔξω κόσμου καὶ τὶς ἀπωθημένες ἀπαιτήσεις τῶν ὁρμῶν τοῦ ἐκείνου. Πίσω ἀπὸ τὴν ὑπερβολικὴ εὐγένεια τοῦ ἑνὸς δρᾶ ἱστορικά, ὄχι λιγότερο ἄγχος ἀπ' ὅσο πίσω ἀπὸ τὸν ἀπότομο ἢ καὶ βάναυσο τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀντιδράει ὁ ἄλλος. Μονάχα ποὺ διαφορετικὰ περιστατικά ἔκαναν τὸν ἕνα νὰ τακτοποιήσει ἢ νὰ προσπαθεῖ νὰ τακτοποιήσει τὸ ἄγχος του μὲ τούτη, τὸν ἄλλο μ' ἐκείνη τὴ μορφή. Ὅταν ἡ ψυχαναλυτικὴ πρακτικὴ μιλάει γιὰ χαρακτῆρες παθητικοὺς - θηλυκούς, παρανοϊκοὺς - ἐπιθετικούς, μανιακούς, νευρωτικούς, ὑστερικούς, γενετήσια ναρκισσευόμενους καὶ ἄλλους, περιλαμβάνει σ' αὐτὴ τὴν ἀρκετὰ σχηματικὴ ὀνοματολογία διαφόρων τύπων ἀντιδράσεις. Τώρα ὅμως σημασία ἔχει τόσο νὰ κατανοήσουμε τὰ γενικὰ γνωρίσματα αὐτοῦ ποὺ ὀνομάζουμε «διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα», ὅσο καὶ νὰ ποῦμε μερικὰ πράγματα γιὰ ὁρισμένες βασικὲς προϋποθέσεις, ποὺ ὁδηγοῦν σὲ κάποια τυπικὴ διαφοροποίηση. Θὰ προσπαθήσουμε σ' αὐτὴ τὴν ἐργασία μας, νὰ ἐκθέσουμε τὰ γενικὰ γνωρίσματα τῆς κατασκευῆς τοῦ χαρακτήρα, καὶ νὰ παραθέσουμε γιὰ παράδειγμα μερικοὺς γνωστοὺς μηχανισμοὺς διαφοροποίησης.

II. Θὰ πραγματευθοῦμε στὴ συνέχεια τὸ ἐρώτημα, τί εἶναι ἐκεῖνο ποὺ προκαλεῖ καὶ κινεῖ τὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτή-

ρα. Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ θυμίσουμε μερικὲς ἰδιότητες τῆς χαρακτηρολογικῆς ἐκείνης ἀντίδρασης, ποὺ τὴν ἔχω ἐκθέσει σὲ ἄλλο σημεῖο μὲ κάθε λεπτομέρεια. Ὁ χαρακτήρας συνίσταται σὲ μιὰ χρόνια μεταβολὴ τοῦ ἐγώ, ποὺ θὰ μπορούσαμε νὰ τὴν ποῦμε σκλήρυνση. Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικὴ βάση ἀπ' ὅπου ξεκινάει ὁ χρόνιος χαρακτήρας τοῦ τρόπου ἀντίδρασης μιᾶς προσωπικότητας. Ἔχει τὸ νόημα νὰ προφυλάει τὸ ἐγὼ ἀπὸ ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς κινδύνους. Σὰν προστατευτικὸς σχηματισμὸς μὲ χρόνιο χαρακτήρα, ἔχει τὶς ἰδιότητες ἐκεῖνες, ποὺ μᾶς ἐπιτρέπουν νὰ τὴν ὀνομάσουμε «θωράκιση». Σημειώνει, ὅπως εὔκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβει, ἕνα περιορισμὸ τῆς ψυχικῆς εὐελιξίας ὁλόκληρης τῆς προσωπικότητας. Ὁ περιορισμὸς αὐτὸς μετριάζεται ἀπὸ ὄχι χαρακτηρολογικὲς καὶ συνεπῶς μὴ τυπικὲς σχέσεις πρὸς τὸν ἔξω κόσμο, ποὺ μοιάζουν μὲ ἐλεύθερες ἐπικοινωνίες σ' ἕνα κατὰ τ' ἄλλα κλειστὸ σύστημα. Εἶναι «χάσματα» στὸ «θώρακα», μέσα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀποστέλλονται καὶ ξανατραβιοῦνται μέσα, σὰν ψευδοπόδια, κατὰ περίπτωση, τὰ λιμπιντικὰ ἢ καὶ ἄλλα ἐνδιαφέροντα. Τὸ θώρακα καθ' ἑαυτὸ ὅμως, πρέπει νὰ τὸν φανταστοῦμε εὐέλικτο. Ὁ τρόπος ποὺ ἀντιδράει, ἀκολουθάει πάντα τὴν ἀρχὴ ἡδονῆς — ὀδύνης. Σὲ ὀδυνηρὲς καταστάσεις ἡ θωράκιση δυναμώνει, σὲ ἡδονικὲς χαλαρώνει. Ὁ βαθμὸς τῆς χαρακτηρολογικῆς εὐελιξίας, ἡ ἱκανότητα, ἀνάλογα μὲ τὴν περίσταση, ν' ἀνοίγεται ἢ νὰ κλείνεται στὸν ἔξω κόσμο, δείχνει τὴ διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ μιὰ ὑγιὴ καὶ μιὰ νευρωτικὴ δομὴ τοῦ χαρακτήρα. Σὰν ὑπόδειγμα μιᾶς παθολογικὰ ἄκαμπτης θωράκισης ἀξίζει νὰ σημειώσουμε τὸ μανιακὸ χαρακτήρα μὲ ἀφιθυμικὸ φράγμα[3] καὶ τοὺς σχιζοφρενικοὺς αὐτισμούς[4], ποὺ ἔχουν τάσεις κατατονικῆς[5] ἀκαμψίας.

Ὁ χαρακτηρολογικὸς θώρακας δημιουργήθηκε σὰν χρόνιο βίωμα τῆς πρόσκρουσης τῶν ἀπαιτήσεων, ποὺ προβάλλουν οἱ ὁρμὲς στὶς ἀπαγορεύσεις τοῦ ἔξω κόσμου καὶ ἀντλεῖ τὴ δύναμή του καὶ τὴ διαρκῆ δικαίωση τῆς ὕπαρξής του ἀπὸ τὶς καθημερινὲς συγκρούσεις ἀνάμεσα στὶς ὁρμὲς καὶ τὸν ἔξω κόσμο. Εἶναι ἡ ἔκφραση καὶ τὸ σύνολο τῶν ἐπιδράσεων ἐκείνων τοῦ ἔξω κόσμου

πάνω στὸ κυριαρχούμενο ἀπὸ τὶς ὁρμὲς ἐγὼ (Trieb-Ich), ποὺ μὲ τὴν ποσότητά τους καὶ τὴν ποιοτική τους ὁμοιογένεια σχηματίζουν ἕνα ἱστορικὸ ὅλο. Αὐτὸ γίνεται ἀμέσως φανερό, ἂν σκεφτοῦμε γνωστοὺς ἀνθρώπινους χαρακτῆρες, ὅπως ἂς ποῦμε «ὁ ἀστός», «ὁ ὑπάλληλος», «ὁ προλετάριος» κ.λπ. Ὁ χῶρος ὅπου σχηματίστηκε εἶναι τὸ ἐγώ, τὸ μέρος ἀκριβῶς ἐκεῖνο τῆς προσωπικότητας, ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴν περιοχὴ τοῦ βιο-φυσιολογικοῦ ὁρμέμφυτου καὶ τοῦ ἔξω κόσμου. Γι' αὐτὸ καὶ τὸν χαρακτηρίζουμε σὰν χαρακτήρα τοῦ ἐγώ.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ ὁριστικοῦ του σχηματισμοῦ βρίσκουμε συχνὰ στὶς ἀναλύσεις τὴ σύγκρουση ἀνάμεσα στὶς γενετήσιες αἱμομικτικὲς ἐπιθυμίες καὶ τὴν ἀπαγόρευση τοῦ ἔξω κόσμου ἀπέναντι σ' αὐτὲς τὶς ἀπαιτήσεις. Ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα ξεκινάει σὰν μιὰ ὁρισμένη μορφὴ ξεπεράσματος τοῦ οἰδιπόδειου συμπλέγματος. Οἱ προϋποθέσεις, ποὺ ὁδηγοῦν σ' αὐτὸν τὸν τρόπο τακτοποίησης, εἶναι ἰδιαίτερες καὶ χαρακτηριστικές. (Αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις ἰσχύουν κάτω ἀπὸ τὶς σήμερα κρατοῦσες κοινωνικὲς συνθῆκες στὶς ὁποῖες ὑπόκειται ἡ παιδικὴ σεξουαλικότητα. Μὲ τὴν ἀλλαγὴ αὐτῶν τῶν συνθηκῶν θὰ ἀλλάξουν καὶ οἱ προϋποθέσεις τῆς δομῆς τοῦ χαρακτήρα). Γιατὶ ὑπάρχουν κι ἄλλοι τρόποι τακτοποίησης, βέβαια ὄχι τόσο οὐσιαστικοὶ καὶ μὲ τέτοια ἐπίδραση πάνω στὴ μελλοντικὴ προσωπικότητα, ὅπως ἡ ἁπλὴ ἀπώθηση ἢ ἡ παιδικὴ νεύρωση. Ἂν ἐξετάσουμε τὰ κοινὰ χαρακτηριστικὰ αὐτῶν τῶν προϋποθέσεων, θὰ βροῦμε πολὺ ἔντονες γενετήσιες ἐπιθυμίες καὶ ἕνα ἀκόμα σχετικὰ ἀδύνατο ἐγώ, ποὺ καταρχὴν προφυλάγεται μὲ ἀπωθήσεις ἀπὸ φόβο μπροστὰ στὴν τιμωρία. Οἱ ἀπωθήσεις ὁδηγοῦν σὲ μιὰ συσσώρευση τῶν παρορμήσεων καὶ αὐτὲς πάλι ἀπειλοῦν τὶς ἁπλὲς ἀπωθήσεις μὲ ἕνα ξέσπασμα τῆς ἀπωθημένης ὁρμῆς. Αὐτὸ ἔχει σὰ συνέπεια μιὰ μεταβολὴ τοῦ ἐγώ, ἂς ποῦμε τὴ δημιουργία συμπεριφορῶν ἀγχώδους ἀποφυγῆς, ποὺ μποροῦμε νὰ τὶς συνοψίσουμε μὲ τὸν ὅρο δειλία. Αὐτὸ δὲν ἔχει ἀκόμα μεγάλη σχέση μὲ τὴ χαρακτηρολογία, ἔχει ὅμως ἤδη σημαντικὲς συνέπειες γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα. Ἡ δειλία ἢ μιὰ συγγενὴς συμπεριφορὰ τοῦ ἐγώ, καὶ μὲν σημαίνει ἀπὸ

τή μιά μεριά περιορισμό τοῦ ἐγώ, ἀπό τήν ἄλλη ὅμως δυνάμωμα. Γιατί τό προστατεύει ἀπό καταστάσεις πού ἐγκυμονοῦν κινδύνους καί προκαλοῦν τά ἀπωθημένα.

Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι ἡ πρώτη αὐτή ἀπώθηση τοῦ ἐγώ, ἡ δειλία ἄς ποῦμε, δέν ἀρκεῖ γιά τήν ὑπερνίκηση τῆς ὁρμῆς. Ἀντίθετα, ὁδηγεῖ εὔκολα στή δημιουργία ἄγχους καί γίνεται ἡ βασική συμπεριφορά τῆς παιδικῆς φοβίας. Γιά νά διατηρηθεῖ ἡ ἀπώθηση, εἶναι ἀπαραίτητη μιά παραπέρα μεταβολή τοῦ ἐγώ: Οἱ ἀπωθήσεις πρέπει νά σταθεροποιηθοῦν, τό ἐγώ πρέπει νά σκληρύνει, ἡ ἄμυνα πρέπει νά ἀποκτήσει ἕνα χρόνιο χαρακτήρα αὐτομάτου ἐνεργείας. Καί ὅπως τό παιδικό ἄγχος, πού δημιουργήθηκε παράλληλα, ἀποτελεῖ μιά διαρκή ἀπειλή γιά τό ἀπωθημένο, μιά καί τό ἀπωθημένο ἐκδηλώνεται σάν ἄγχος, ἀλλά καί τό ἄγχος ἀπειλεῖ ἀπό τή μεριά του, νά ἐξασθενήσει τό ἐγώ, πρέπει νά δημιουργηθεῖ καί ἐνάντια στό ἄγχος ἕνα προφυλακτικός σχηματισμός. Τό κινοῦν αἴτιο ὅλων τῶν μέτρων, πού παίρνει τώρα τό ἐγώ, εἶναι σέ τελευταία ἀνάλυση συνειδητό ἤ ἀσυνείδητο ἄγχος, πού προκαλεῖται ἀπό κάποια ἐπαπειλούμενη τιμωρία, τό ὁποῖο ἡ συνηθισμένη σήμερα συμπεριφορά γονιῶν καί παιδαγωγῶν ἐρεθίζει καθημερινά. Ἔτσι προκύπτει τό φαινομενικά παράδοξο, νά προσπαθεῖ τό παιδί ἀπό ἄγχος νά τακτοποιήσει ἀκόμα καί τό ἄγχος.

Ἡ γιά τήν οἰκονομία τῆς λίμπιντο ἀπαραίτητη σκλήρυνση τοῦ ἐγώ πραγματοποιεῖται κυρίως μέ βάση μιά τριπλή διαδικασία:

★ Ταυτίζεται μέ τήν ἀπαγορευτική πραγματικότητα στή μορφή τοῦ προσώπου, πού κατά κύριο λόγο τήν ἐνσαρκώνει.

★ Στρέφει τήν ἐπιθετικότητα, πού μόνο του ἔχει ἀναπτύξει, ἐνάντια στό πρόσωπο αὐτό καί πού ἡ ἴδια τοῦ προκαλεῖ ἄγχος ἐνάντια στόν ἑαυτό του.

★ Δημιουργεῖ συμπεριφορές πού ἀντιδροῦν στίς γενετήσιες τάσεις, μέ τό νά ἀφαιρεῖ ἀπό τό ἐκεῖνο τήν ἐνεργητικότητά τους καί

νά τή χρησιμοποιεῖ πιά γιά δικό του λογαριασμό.

Τό πρῶτο σημεῖο δίνει στή θωράκιση περιεχόμενο γεμάτο νόημα. (Τό ἀφιθυμικό φράγμα[3] ἑνός μανιακοῦ εἶχε τό νόημα: «Πρέπει νά συγκρατοῦμαι, ὅπως μοῦ τό ἔλεγε συνέχεια ὁ πατέρας μου», ἀλλά καί «Πρέπει νά σώσω τήν ἡδονή μου καί νά προφυλαχτῶ ἀπό τόν πατέρα»).

Τό δεύτερο σημεῖο δεσμεύει ἴσως τό σημαντικότερο τμῆμα ἐπιθετικῆς ἐνεργητικότητας, ἀποκλείει ἕνα μέρος τῆς κινητικότητας[6] καί δημιουργεῖ ἔτσι τό ἐμποδιστικό στοιχεῖο τοῦ χαρακτήρα.

Τό τρίτο σημεῖο ἀφαιρεῖ ἀπό τίς ἀπωθημένες παρορμήσεις τῆς λίμπιντο ὁρισμένες ποσότητες σέ λίμπιντο, ἔτσι ὥστε νά ἐλαττωθεῖ ἡ δυνατότητά τους νά ξαναβγοῦν στήν ἐπιφάνεια.

Αὐτή ἡ μεταβολή ὄχι ἁπλῶς καταργεῖται ἀργότερα, παρά ὑπερκαλύπτεται μέ τήν αὔξηση τῆς ὑπολειπόμενης ἐνεργητικότητας ἐξαιτίας τοῦ περιορισμοῦ τῆς κινητικότητας[6] καί τῶν δυνατοτήτων ἱκανοποίησης.

Ἡ θωράκιση τοῦ ἐγώ πραγματοποιεῖται λοιπόν ἐξαιτίας τοῦ ἄγχους ἀπέναντι στήν τιμωρία σέ βάρος τῆς ἐνεργητικότητας τοῦ ἐκείνου καί μέ τά περιεχόμενα τῶν ἀπαγορεύσεων καί προτύπων τῶν προσώπων πού ἐπιμελήθηκαν τήν ἀνατροφή. Μονάχα ἔτσι λύνει ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τό οἰκονομικό της πρόβλημα, νά μετριάσει τήν πίεση τοῦ ἀπωθημένου καί νά δυναμώσει τό ἐγώ παραπέρα. Ὅλο ὅμως αὐτό τό προτσές ἔχει καί τήν ἀνάποδή του. Ναί μέν εἶχε αὐτή ἡ θωράκιση πρός τά μέσα, προσωρινά τουλάχιστο, ἐπιτυχία, ταυτόχρονα, ὅμως, ἀποτελεῖ καί φραγμό λίγο - πολύ τόσο γιά τούς ἐξωτερικούς πρός τίς ὁρμές ἐρεθισμούς, ὅσο καί γιά τίς παραπέρα ἐπιδράσεις τῆς ἀνατροφῆς. Αὐτό δέ σημαίνει καί ἔλλειψη μιᾶς ἐξωτερικῆς εὐπείθειας, ἄν ἐξαιρέσουμε ὁρισμένες ἀκραῖες περιπτώσεις σχηματισμοῦ πεισμάτων. Δέν πρέπει ὅμως νά παραβλέψουμε καί ὅτι ἡ ἐπιφανειακή εὐπείθεια, ὅπως ἄς ποῦμε στόν παθητικό - θηλυκό χαρακτήρα, μπορεῖ νά συνδέεται μέ ἐξαιρετικά σκληρή ἐσωτερική ἀντίσταση. Ἐδῶ εἶναι καί τό κατάλληλο σημεῖο νά τονίσουμε πώς ἡ θωράκιση στή μιά περί-

πτωση βρίσκεται στὴν ἐπιφάνεια τῆς προσωπικότητας, στὴν ἄλλη στὸ βάθος της. Ὅταν ἡ θωράκιση βρίσκεται στὸ βάθος, ἡ ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση τῆς προσωπικότητας δὲν εἶναι ἡ ἀληθινή, παρὰ ἡ φαινομενική της ἔκφραση. Σὰν παράδειγμα γιὰ ἐπιφανειακὴ θωράκιση ἀναφέρω τὸ μανιακὸ χαρακτήρα μὲ ἀψιθυμικὸ φράγμα[3] καὶ τὸν παρανοϊκὸ - ἐπιθετικὸ χαρακτήρα, σὰν παράδειγμα γιὰ βαθειὰ θωράκιση τὸν ὑστερικὸ χαρακτήρα. Τὸ βάθος τῆς θωράκισης ἐξαρτιέται ἀπὸ ὁρισμένες προϋποθέσεις τῆς ἐπισθοδρόμησης καὶ τῆς στερέωσης, ποὺ ἐδωπέρα δὲ θὰ τὶς ἐξετάσουμε διεξοδικὰ καὶ ἀποτελεῖ ἐπιμέρους ζήτημα τοῦ προβλήματος τῆς διαφοροποίησης τοῦ χαρακτήρα.

III. Καὶ ἂν ἡ χαρακτηρολογικὴ θωράκιση εἶναι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ *συνέπεια* καὶ συγκεκριμένος τρόπος τακτοποίησης τῆς σύγκρουσης τῆς λίμπιντο στὴν παιδικὴ ἡλικία, μὲ τὶς προϋποθέσεις ἐκεῖνες τὶς ὁποῖες ὑφίσταται ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα στὸν πολιτισμό μας, γίνεται στὶς περισσότερες περιπτώσεις ἡ *βάση* γιὰ κατοπινὲς νευρωτικὲς συγκρούσεις καὶ νευρώσεις συμπτωμάτων, γίνεται ἡ *βάση ἀντίδρασης τοῦ νευρωτικοῦ χαρακτήρα*. Σὲ ἄλλο σημεῖο ἐξετάσαμε διεξοδικὰ τὸν παροξυσμὸ (Exacerbation) τῆς νευρωτικῆς βάσης ἀντίδρασης στὴ νεύρωση συμπτωμάτων. Γι' αὐτὸ θὰ ἀρκεσθῶ ἐδῶ σὲ μιὰ συνοπτικὴ ἔκθεση.

Ἀναγκαία συνθήκη γιὰ μιὰ κατοπινὴ νευρωτικὴ ἀσθένεια εἶναι μιὰ χαρακτηρολογικὴ δομὴ τῆς προσωπικότητας, ποὺ δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατασκευὴ ἑνὸς σεξουαλικο - οἰκονομικοῦ νοικοκυριοῦ. Βασικὴ προϋπόθεση τῆς ἀσθένειας δὲν εἶναι λοιπὸν τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα καθαυτό, παρὰ ὁ ἰδιαίτερος τρόπος ποὺ τακτοποιήθηκε. Καθὼς ὅμως ἡ ἴδια αὐτὴ τακτοποίηση καθορίζεται κυρίως ἀπὸ τὸ εἶδος τῆς οἰκογενειακῆς σύγκρουσης (ἔνταση τοῦ ἄγχους ἀπέναντι στὴν τιμωρία, ἔκταση τῶν περιορισμῶν ποὺ ἐπιβλήθηκαν στὴν ἱκανοποίηση τῶν ὁρμῶν, χαρακτήρας τῶν γονιῶν κ.λπ.), αὐτὴ καθορίζει σὲ τελευταία ἀνάλυση τὴν ἐξέλιξη τοῦ ἐγὼ τοῦ μικροῦ παιδιοῦ *ἕως* τὴν οἰδιπόδεια φάση καὶ μέ-

σω αὐτῆς τὸ δρόμο πρὸς τὴ νεύρωση ἢ τὴ δημιουργία ἑνὸς τακτικοῦ σεξουαλικοῦ νοικοκυριοῦ σὰν βάση τῆς κοινωνικῆς καὶ σεξουαλικῆς ἱκανότητας.

Ἡ βάση ἀντίδρασης τοῦ νευρωτικοῦ χαρακτήρα χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ ὅτι προχώρησε παραπολὺ καὶ σκλήρυνε τὸ ἐγὼ κατὰ τρόπο, ποὺ δὲν τοῦ ἐπιτρέπει ἀργότερα νὰ φτάσει σὲ μιὰ τακτικὴ σεξουαλικὴ ζωὴ καὶ σεξουαλικὴ ἐμπειρία. Ἔτσι δὲν ἐκφορτίζονται οἱ ἀσυνείδητες δυνάμεις τῶν ὁρμῶν καὶ ἡ σεξουαλικὴ συσσώρευση ὄχι μονάχα ἐξακολουθεῖ, παρὰ καὶ διαρκῶς αὐξάνεται. Σὰν ἑπόμενη συνέπεια αὐτοῦ μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε μιὰ διαρκὴ αὔξηση τῶν χαρακτηρολογικῶν ἀντιδράσεων ἐνάντια στὶς σεξουαλικὲς ἀπαιτήσεις, ποὺ προκαλοῦνται ἀπὸ τὶς καθημερινὲς συγκρούσεις σὲ σοβαρὲς καμπὲς τῆς ζωῆς. Μ' αὐτὸ αὐξάνεται ξανὰ ἡ συσσώρευση καὶ ὁδηγεῖ ἐκ νέου στὸ σχηματισμὸ καὶ ἄλλων ἀντιδράσεων, τοῦ εἴδους τοῦ προοικοδομήματος τῆς φοβίας. Ἡ συσσώρευση ὅμως αὐξάνεται πάντα πιὸ γρήγορα ἀπ' ὅσο δυναμώνει ἡ θωράκιση, μέχρι ποὺ τελικὰ ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀντιδράσεων δὲν εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ψυχικὴ ἔνταση. Καὶ τότε ἀρχίζει τὸ ξέσπασμα τῶν ἀποθημένων σεξουαλικῶν ἐπιθυμιῶν, ποὺ ἀμέσως ἀποκρούονται μὲ τὸ σχηματισμὸ συμπτωμάτων (σχηματισμὸς μιᾶς φοβίας ἢ κάποιας παραλλαγῆς).

Σ' αὐτὸ τὸ νευρωτικὸ προτσὲς οἱ διάφορες ἀμυντικὲς στάσεις τοῦ ἐγὼ ἀλληλοδιαδέχονται καὶ πότε ἐπικρατεῖ ἡ μιὰ πότε ἡ ἄλλη. Βρίσκουμε τότε στὴν κάθετη τομὴ τῆς προσωπικότητας δίπλα δίπλα χαρακτηρολογικὲς ἀντιδράσεις, ποὺ ἂν ἐξετάσουμε τὴν ἱστορική τους ἐξέλιξη, θὰ δοῦμε ὅτι ἀνήκουν σὲ χρονικὰ διάφορες περιόδους. Στὴ φάση τῆς τελικῆς κατάρρευσης τοῦ ἐγώ, ἡ κάθετη τομὴ τῆς προσωπικότητας μοιάζει μὲ τοπίο μετὰ ἀπὸ τὴν ἔκρηξη ἡφαιστείου, ποὺ ἀνακάτεψε πετρώματα διάφορων γεωλογικῶν στρωμάτων. Σ' αὐτὸ ὅμως τὸ ἀνακάτωμα μπορεῖ κανεὶς εὔκολα νὰ ξεχωρίσει τὸ κύριο νόημα καὶ τὸν κεντρικὸ μηχανισμὸ ὅλων τῶν χαρακτηρολογικῶν ἀντιδράσεων ποὺ, ἅμα τὶς διαπιστώσουμε καὶ τὶς κατανοήσουμε μιὰ φορά, μᾶς ὁδηγοῦν τὸ συντομώτερο στὴν κύρια ἀρχικὴ σύγκρουση.

IV. Ποιές διαφορετικές προϋποθέσεις γιὰ τὴν κατασκευὴ τῆς ὑγιοῦς καὶ τῆς παθολογικῆς θωράκισης εἶναι σήμερα ἀναγνωρίσιμες;

Οἱ ἀναλύσεις μας γιὰ τὴ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα μένουν στείρα θεωρία, ἐφόσον δὲν μποροῦμε νὰ ἀπαντήσουμε σ' αὐτὸ τὸ ἐρώτημα κατὰ κάπως συγκεκριμένο τρόπο καὶ νὰ δώσουμε ἔτσι στηρίγματα στὴν παιδαγωγική. Τὰ συμπεράσματα πάντως, ποὺ θὰ βγοῦν, θὰ φέρουν σὲ δύσκολη θέση τὸν παιδαγωγό, ποὺ θέλει νὰ ἀναθρέψει ὑγιεῖς ἀνθρώπους μὲ τὴ σημερινὴ σεξουαλικὴ ἠθική.

Καταρχὴν πρέπει νὰ τονίσουμε γιὰ ἄλλη μιὰ φορά, πὼς ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἁπλὸ γεγονός, ὅτι ὁρμὴ καὶ ἄρνηση συγκρούονται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν τ ρ ό π ο ποὺ συμβαίνει αὐτό, κατὰ ποιὰ χρονικὴ στιγμὴ ἐπεμβαίνουν οἱ διαμορφωτικὲς γιὰ τὸ χαρακτήρα συγκρούσεις πάνω σὲ ποιές ὁρμές.

Ἂς προσπαθήσουμε νὰ φτιάξουμε ἕνα σχῆμα γιὰ ἕνα πρῶτο προσανατολισμὸ μέσα στὸ πλῆθος τῶν προϋποθέσεων. Μποροῦμε νὰ συνοψίσουμε τότε τὶς ἀκόλουθες ἀρχικὲς δυνατότητες. Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαμόρφωσης τοῦ χαρακτήρα ἐξαρτιέται:

ἀπὸ τὴ χρονικὴ στιγμὴ ποὺ βρίσκει ἡ ἀπαγόρευση τὴν ὁρμή·
ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὴν ἔνταση τῶν ἀπαγορεύσεων·
ἀπὸ τὶς ὁρμές, ποὺ ὑφίστανται τὴν κύρια ἀπαγόρευση·
ἀπὸ τὴ σχέση συγκατάβασης καὶ ἀπαγόρευσης·
ἀπὸ τὸ γένος τοῦ προσώπου ποὺ κατεξοχὴ ἀπαγορεύει·
ἀπὸ τὶς ἀντιφάσεις μέσα στὶς ἴδιες τὶς ἀπαγορεύσεις.

Σκοπὸς μιᾶς μελλοντικῆς πρόληψης τῶν νευρώσεων δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ἡ δημιουργία χαρακτήρων, ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ δίνουν στηρίγματα στὸ ἐγὼ ἐνάντια σὲ ἐξωτερικὲς καὶ ἐσωτερικὲς ἀπειλές, ἀπὸ τὴν ἄλλη ὅμως τοῦ ἀφήνουν τὴν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν ψυχικὴ οἰκονομία σεξουαλικὴ καὶ κοινωνικὴ εὐκινησία Πρέπει, λοιπόν, καταρχὴ νὰ ξεκαθαρίσουμε, τί συνέπεια

κατὰ κανόνα ἔχει κάθε ἀπαγόρευση μιᾶς ἱκανοποίησης τῆς ὁρμῆς.

Κάθε ἀπαγόρευση ἀπ' αὐτὲς ποὺ ἐπιβάλλονται κατὰ τὴ σημερινὴ ἀνατροφή, προκαλεῖ μιὰ ὀπισθοχώρηση τῆς λίμπιντο στὸ ἐγὼ καὶ ταυτόχρονα ἕνα δυνάμωμα τοῦ δευτερογενοῦς ναρκισσισμοῦ. Αὐτὸ σημειώνει μιὰ χαρακτηρολογικὴ μεταβολή, ὑπὸ τὴν ἔννοια τῆς αὔξησης τῆς ναρκισσιστικῆς εὐαισθησίας, ποὺ ἐκδηλώνεται σὰ δειλία καὶ προδιάθεση γιὰ σχηματισμὸ ἄγχους. Ἔτσι καὶ φορέας τῆς ἀπαγόρευσης εἶναι κάποιο ἀγαπημένο πρόσωπο —πράμα ποὺ συνήθως συμβαίνει— ἀναπτύσσεται πρῶτα μιὰ διφορούμενη διάθεση ἀπέναντί του, ποὺ μετὰ ἐξελίσσεται σὲ ταύτιση: Τὸ παιδὶ ἀπὸ τὴν ἀπαγόρευση ἀφομοιώνει καὶ ὁρισμένες ἰδιότητες τοῦ χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ προσώπου καὶ μάλιστα ἀκριβῶς ἐκεῖνες ποὺ στρέφονται ἐνάντια στὴν ὁρμή του. Τὸ ἀποτέλεσμα τότε γιὰ τὴν ὁρμὴ εἶναι συνήθως ἡ ἀπώθησή της.

Ἡ χαρακτηρολογικὴ ἐπίδραση τῆς ἀπαγόρευσης διαφέρει ὅμως ἀνάλογα μὲ τὴ χρονικὴ στιγμὴ ποὺ βρίσκει τὴν ὁρμή. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνάπτυξης τῶν ὁρμῶν ἔχει σὰ συνέπεια νὰ πετυχαίνει καλὰ ἡ ἀπώθηση. Ἡ νίκη εἶναι μὲν ὁλοκληρωτική, ἡ ὁρμὴ ὅμως δὲν μπορεῖ πιὰ οὔτε νὰ ἐξιδανικευτεῖ οὔτε νὰ ἱκανοποιηθεῖ συνειδητά. Ἡ πρόωρη ἀπώθηση τοῦ πρωκτικοῦ, ἂς ποῦμε, ἐρωτισμοῦ ζημιώνει τὴν ἀνάπτυξη τῶν πρωκτικῶν ἐξιδανικεύσεων καὶ προετοιμάζει τὸ σχηματισμὸ σοβαρῶν ἀντιδράσεων. Πιὸ σημαντικὸ ἀπὸ χαρακτηρολογικὴ ἄποψη εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι μὲ τὴν ἀδρανοποίηση τῶν ὁρμῶν προκαλεῖται ζημιὰ στὴ συνολικὴ ἐνεργητικότητα τοῦ ἀτόμου. Αὐτὸ φαίνεται γιὰ παράδειγμα σὲ παιδιὰ ποὺ ἡ ἐπιθετικότητα καὶ ἡ κινητικὴ ἡδονὴ ἐμποδίστηκαν πρόωρα.

Στὸ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνάπτυξής της εἶναι πολὺ δύσκολο ν' ἀπωθηθεῖ ἐντελῶς μιὰ ὁρμή. Μιὰ ἀπαγόρευση δὲν μπορεῖ πιὰ παρὰ νὰ προκαλέσει μιὰν ἀξεπέραστη σύγκρουση ἀνάμεσα σ' αὐτὴ καὶ τὴν πίεση τῆς ὁρμῆς: Ἔτσι καὶ βρεῖ μιὰ ἀπότομη καὶ ἀσυνήθιστη ἀπαγόρευση τὴν ὁρμὴ σὲ ὑψηλὸ σημεῖο τῆς ἀνάπτυξής της, μπαίνουν οἱ βάσεις γιὰ τὴν ἀνάπτυξη μιᾶς προσωπικότητας μὲ

ὀξυμένες ὁρμές (Triebhafte Personlichkeit). Τὸ παιδὶ δὲν ἀφομοιώνει τότε τὴν ἀπαγόρευση τελείως, δημιουργεῖ ὅμως, μολαταῦτα, ἰσχυρὰ αἰσθήματα ἐνοχῆς, ποὺ ἀπὸ τὴ μεριά τους πάλι ἐνισχύουν τὴν ὁρμέμφυτη συμπεριφορὰ μέχρι νὰ γίνει μανιακὴ παρόρμηση: Γι' αὐτὸ συναντᾶμε στοὺς ψυχοπαθεῖς μὲ ὀξυμένες ὁρμές μιὰ ἀσυμμόρφωτη δομὴ τοῦ χαρακτήρα, ποὺ παρουσιάζει πρὸς τὰ ἔξω καὶ μέσα ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο ἀπὸ τὴν ἀπαίτηση τῆς ἀρκετὰ ἰσχυρῆς θωράκισης. Εἶναι χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸν χαρακτήρα μὲ ὀξυμένες ὁρμές, ὅτι δὲν εἶναι ὁ σχηματισμὸς τῶν ἀντιδράσεων ἐνάντια στὴν ὁρμή, παρὰ ἡ ἴδια ἡ ὁρμὴ (κυρίως σαδιστικὲς παρορμήσεις), ποὺ μπαίνει στὴν ὑπηρεσία τῆς ἄμυνας ἐνάντια σὲ φανταστικοὺς κινδύνους, ἀκόμα καὶ κινδύνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὶς ὁρμές. Ἐπειδὴ τὸ νοικοκυριὸ τῆς λίμπιντο εἶναι ἀπροστάτευτο σὰ συνέπεια τῆς διατάραξης τῆς γενετήσιας ὁρμῆς, ἡ σεξουαλικὴ συσσώρευση μεγαλώνει τὸ ἄγχος καὶ μαζί του τὶς χαρακτηρολογικὲς ἀντιδράσεις, ποὺ προκαλοῦν κάθε λογῆς παρεκτροπές.

Τὸ ἀντίθετο τοῦ χαρακτήρα μὲ ὀξυμένες ὁρμὲς εἶναι ἐκεῖνος μὲ ἐμποδισμένες ὁρμὲς (Triebgehemmter charakter), ποὺ περιλαμβάνει τὸν ὑστερικό, τὸ μελαγχολικὸ καὶ τὸ χαρακτήρα μὲ μανιακὴ νεύρωση. Ὅπως ὁ χαρακτήρας μὲ ὀξυμένες ὁρμὲς χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀντίθεση ἀναπτυγμένης ὁρμῆς καὶ ἀπότομης ἀπαγόρευσης στὸ ἀποκορύφωμά της, ἔτσι κι ὁ χαρακτήρας μὲ ἐμποδισμένες ὁρμὲς χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕνα πλῆθος ἀπαγορεύσεων καὶ λοιπῶν περιορισμῶν τῶν ὁρμῶν κατὰ τὴν ἀνατροφή, ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μέχρι τὸ τέλος τῆς ἀνάπτυξής τους. Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ χαρακτηρολογικὴ θωράκιση: Τείνει πρὸς τὴν ἀκαμψία, ἐλαττώνει σημαντικὰ τὴν ψυχικὴ εὐκινησία τοῦ ἀτόμου, σχηματίζει τὴ βάση ἀντίδρασης γιὰ μελαγχολικὲς καταστάσεις καὶ μανιακὰ συμπτώματα (ἐμποδισμένη ἐπιθετικότητα), κάνει ὅμως τὸν ἄνθρωπο, κι αὐτὴ εἶναι ἡ κοινωνιολογική της σημασία, φρόνιμο καὶ χωρὶς κριτικὴ διάθεση ὑπήκοο.

Τὰ πιὸ σημαντικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ εἶδος τῆς κατοπινῆς σεξουαλικῆς ζωῆς εἶναι τὸ γένος καὶ ὁ χαρακτήρας τοῦ προσώπου, ποὺ ἔχει τὶς πιὸ στενὲς σχέσεις μὲ τὸ παιδί. Ἀνάγουμε τὴν πολυσύνθετη ἐπιρροὴ τῆς κοινωνίας πάνω στὸ παιδὶ στὸ γεγονός, ὅτι σὲ μιὰ ὀργάνωση τῆς ἀνατροφῆς ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ οἰκογένειες, ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα ἐπιδροῦν σὰν τὰ κύρια ἐκτελεστικὰ ὄργανα τῆς κοινωνικῆς ἐπιρροῆς. Ἡ συνήθως ἀσυνείδητα σεξουαλικὴ διάθεση στὴ στάση τῶν γονιῶν ἀπέναντι στὰ παιδιά τους ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα ν' ἀγαπάει περισσότερο καὶ νὰ ἀποκρούει λιγότερο, συνεπῶς καὶ νὰ περιορίζει καὶ ν' ἀνατρέφει λιγότερο, ὁ μὲν πατέρας τὴν κόρη, ἡ δὲ μητέρα τὸ γιό. Μονάχα ἡ σεξουαλικὴ διάθεση κανονίζει στὶς περισσότερες περιπτώσεις, ὥστε ὁ γονιὸς τοῦ ἴδιου φύλου νὰ εἶναι τὸ πρόσωπο ποὺ κατεξοχὴ ἀνατρέφει τὸ παιδί. Μὲ τὸν περιορισμὸ ὅτι στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ παιδιοῦ καὶ στὴν πλειοψηφία τοῦ ἐργαζόμενου πληθυσμοῦ μετατοπίζεται αὐτὴ ἡ σχέση ὑπὲρ τῆς μητέρας σὰν παιδαγωγοῦ, μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς ἡ ταύτιση μὲ τὸ ἴδιο φύλο εἶναι καθοριστική, ὅτι λοιπὸν θ' ἀναπτύξει ἡ κόρη ἕνα μητρικό, ὁ γυιὸς ἕνα πατρικὸ ἐγὼ καὶ ὑπὲρ - ἐγώ. Εἶναι ὅμως πολὺ συχνὲς καὶ οἱ παρεκκλίσεις, ποὺ ὀφείλονται σὲ ἰδιαίτερες οἰκογενειακὲς συνθῆκες ἢ ἰδιαιτερότητες στὸ χαρακτήρα τῶν γονιῶν. Θ' ἀναφέρουμε μερικὲς τυπικὲς βάσεις, πάνω στὶς ὁποῖες σχηματίζονται λανθασμένες ταυτίσεις.

Ἂς δοῦμε πρῶτα, πῶς ἔχουν τὰ πράγματα στὸ ἀγόρι. Ὑπὸ κανονικὲς συνθῆκες, ἐὰν δηλαδὴ ἔχει ἀναπτύξει τὸ ἁπλὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα, ἐὰν ἡ μητέρα τὸ ἀγαπάει περισσότερο καὶ τοῦ ἀρνιέται λιγότερα ἀπὸ τὸν πατέρα, θὰ ταυτιστεῖ μ' αὐτὸν καὶ ἔτσι μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ εἶχε κι ὁ ἴδιος ὁ πατέρας μιὰ ἐνεργητικὰ ἀρσενικὴ προσωπικότητα— ἀναπτύσσεται πρὸς τὴν κατεύθυνση μιᾶς ἀρσενικῆς ἐνεργητικότητας. Ὅταν ἀπεναντίας ἡ μητέρα ἦταν μιὰ αὐστηρή, «ἀρσενική» προσωπικότητα καὶ ξεκινοῦσαν ἀπ' αὐτὴ οἱ κυριότερες ἀπαγορεύσεις, τότε τὸ ἀγόρι θὰ ταυτιστεῖ κατὰ κύριο λόγο μαζί της καί, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐρωτικὴ βαθμίδα, ποὺ τὸ βρῆκε ἡ κύρια μητρικὴ ἀπαγόρευση, θὰ ἀναπτύξει μιὰ ταύτιση μὲ τὴ μητέρα σὲ φαλλικὴ ἢ

σὲ πρωκτικὴ βάση. Μὲ βάση τὴ *φαλλικὴ* ταύτιση μὲ τὴ μητέρα ἀναπτύσσεται συνήθως ἕνας φαλλικὰ - ναρκισσιστικὸς χαρακτήρας, ποὺ ὁ ναρκισσισμὸς καὶ σαδισμός του στρέφεται ἰδιαίτερα ἐνάντια σὲ γυναῖκες (ἐκδικεῖται τὴν αὐστηρὴ μητέρα). Αὐτὴ ἡ συμπεριφορὰ εἶναι ἡ χαρακτηρολογικὴ ἄμυνα ἀπέναντι στὴ βαθειὰ ἀπωθημένη ἀρχικὴ ἀγάπη πρὸς τὴ μητέρα, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ διατηρηθῆ πλάι στὴν ἀπαγορευτική της ἐπιρροὴ καὶ τὴν ταύτιση μαζί της καὶ ἐξελίχτηκε σὲ ἀπογοήτευση. Ἀκριβέστερα: Μεταβλήθηκε σὲ χαρακτηρολογικὴ συμπεριφορά, ὅπου ὅμως εὔκολα διακρίνεται μὲ τὴ βοήθεια τῆς ψυχανάλυσης.

Μὲ τὴν ταύτιση πρὸς τὴ μητέρα σὲ πρωκτικὴ βάση, ὁ χαρακτήρας γίνεται παθητικὸς καὶ θηλυκός, ὄχι ὅμως ἀπέναντι σὲ ἄντρες παρὰ σὲ γυναῖκες. Τέτοιοι χαρακτῆρες σχηματίζουν συχνὰ τὴ βάση τῆς μαζοχιστικῆς διαστροφῆς μὲ τὴν ἀνάμνηση τῆς αὐστηρῆς γυναίκας. Αὐτὸς ὁ σχηματισμὸς τοῦ χαρακτήρα ἐξυπηρετεῖ συνήθως τὴν ἄμυνα ἐνάντια σὲ ἔντονες φαλλικὲς ἐπιθυμίες, ποὺ στρέφουνται κατὰ τὴν παιδικὴ ἡλικία γιὰ σύντομο χρόνο πρὸς τὴ μητέρα. Ὑπάρχει ἄγχος εὐνουχισμοῦ ἀπέναντι στὴ μητέρα, ποὺ ὑποστηρίζει τὶς πρωκτικὲς σχέσεις μαζί της. Ἡ ἐρωτογόνα βάση αὐτοῦ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ χαρακτήρα εἶναι εἰδικὰ ἡ πρωκτικότητα.

Πάντα ὑπάρχει στὴ βάση τοῦ παθητικοῦ καὶ θηλυκοῦ χαρακτήρα τοῦ ἄντρα μιὰ ταύτιση μὲ τὴ μητέρα. Ἐνῶ ὅμως, στὸν τύπο ποὺ περιγράψαμε παραπάνω, ἐπειδὴ ἡ μητέρα εἶναι ὁ φορέας τῆς ἀπαγόρευσης, εἶναι αὐτὴ καὶ τὸ ἀντικείμενο τοῦ ἄγχους στὸ ὁποῖο ὀφείλεται αὐτὴ ἡ συμπεριφορά, ὑπάρχει μιὰ μορφὴ τοῦ παθητικὰ θηλυκοῦ χαρακτήρα, ποὺ δημιουργήθηκε ἐξαιτίας ὑπερβολικῆς αὐστηρότητας τοῦ πατέρα. Αὐτὸ συνέβη κατὰ τὸν ἀκόλουθο τρόπο: τὸ ἀγόρι ὀπισθοχωροῦσε ἀπὸ τὴν ἀρσενικὴ - φαλλικὴ γραμμὴ στὴ θηλυκὴ - πρωκτικὴ καὶ ἐξαιτίας τοῦ ἄγχους, μήπως πραγματοποιηθοῦν οἱ γενετήσιες ἐπιθυμίες του, ταυτιζόταν ἐδῶ μὲ τὴ μητέρα του, καὶ ἀνέπτυσσε ἀπέναντι στὸν πατέρα του, καὶ ἀργότερα σὲ κάθε ἐξουσία, παθητικὴ καὶ θηλυκὴ συμπεριφορά.

Ὑπερβολικὴ εὐγένεια καὶ προθυμία, ὑποχωρητικότητα καὶ τάση πρὸς τὴν ὑστεροβουλία χαρακτηρίζουν αὐτὸ τὸν τύπο, ποὺ μὲ τὴ συμπεριφορά του ἀμύνεται ἀπέναντι σὲ ἐνεργητικὲς ἀρσενικὲς διαθέσεις, κυρίως ἀπέναντι στὸ ἀπωθημένο μίσος ἐνάντια στὸν πατέρα. Δίπλα ὅμως στὴ ντὲ φάκτο θηλυκὴ - παθητική του φύση (ταύτιση μὲ τὴ μητέρα στὸ ἐγὼ) ἔχει ταυτιστεῖ στὸ ἰδανικὸ τοῦ ἐγώ του μὲ τὸν πατέρα (ταύτιση μὲ τὸν πατέρα στὸ ὑπὲρ - ἐγὼ καὶ τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἐγώ), χωρὶς νὰ μπορέσει ποτὲ νὰ πραγματοποιήσει αὐτὴ τὴν ταύτιση, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης μιᾶς φαλλικῆς στάσης. Θὰ εἶναι πάντα θηλυκὸς καὶ θὰ θέλει νὰ εἶναι ἀρσενικός. Ἕνα σοβαρὸ αἴσθημα κατωτερότητας, ποὺ ὀφείλεται σ' αὐτὴ τὴ διάσταση ἀνάμεσα στὸ θηλυκὸ ἐγὼ καὶ στὸ ἀρσενικὸ ἰδανικὸ τοῦ ἐγώ, θὰ προσδίδει στὴ φύση του διαρκῶς τὴ σφραγίδα τοῦ καταβλημένου, ἴσως καὶ ταπεινωμένου. Ἡ συχνὰ ἐκδηλωνόμενη ἀνικανότητα δίνει σ' ὅλα αὐτὰ μιὰ ὀρθολογικὴ δικαίωση.

Ἂν συγκρίνουμε αὐτὸν τὸν τύπο μὲ ἐκεῖνο ποὺ ταυτίστηκε μὲ τὴ μητέρα σὲ φαλλικὴ βάση, θὰ δοῦμε πὼς ὁ φαλλικὰ — ναρκισσιστικὸς χαρακτήρας ἀποκρούει μὲ ἐπιτυχία ἕνα αἴσθημα κατωτερότητας, ἔτσι ποὺ προδίνεται μονάχα σὲ ἐξασκημένο μάτι, ἐνῶ ὁ παθητικὰ - θηλυκὸς χαρακτήρας ἐκδηλώνει ἀνοιχτὰ τὸ αἴσθημα κατωτερότητάς του. Ἡ διαφορὰ βρίσκεται στὴν ἐρωτογόνα δομή: Ἡ φαλλικὴ λίμπιντο παρέχει τὴν ἱκανότητα τέλειας ἀναπλήρωσης ὅλων τῶν συμπεριφορῶν ποὺ δὲν ἁρμόζουν στὸ ἀρσενικὸ ἰδανικὸ τοῦ ἐγώ, ἐνῶ ἡ πρωκτικὴ λίμπιντο σὰν κέντρο τῆς σεξουαλικῆς δομῆς τοῦ ἄντρα ἀποκλείει μιὰ τέτοια ἀναπλήρωση.

Γιὰ τὸ κορίτσι ἰσχύει ἀντίθετα ὅτι ἕνας λίγο ἀπαγορευτικὸς πατέρας βοηθάει περισσότερο τὴ δημιουργία τοῦ θηλυκοῦ χαρακτήρα, παρὰ ἕνας αὐστηρὸς καὶ βάναυσος. Σειρὲς ἀπὸ κλινικὲς συγκριτικὲς μελέτες μᾶς διδάσκουν ὅτι τὸ κορίτσι ἀντιδράει κατὰ κανόνα σ' ἕνα βάναυσο πατέρα μὲ τὴ διαμόρφωση ἑνὸς ἀρσενικοῦ σκληροῦ χαρακτήρα. Ἐνεργοποιεῖται ὁ φθόνος γιὰ τὴν ἔλλειψη πέους, ποὺ ἤδη ὑπάρχει, καὶ διαμορφώνεται μὲ κάποια χαρακτηρολογικὴ μεταβολὴ τοῦ ἐγὼ σὲ σύμπλεγμα ἀρσενικότητας. Σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση ἐξυπηρετεῖ ἡ ἀρσενικὴ - ἐπιθετικὴ προσωπικό-

τητα τή θωράκιση ἐνάντια στήν παιδική θηλυκή διάθεση πρός τόν πατέρα, πού ἐξαιτίας τῆς ἀστοργίας ἤ τῆς σκληρότητάς του ἀναγκάστηκε νά ἀπωθηθεῖ. Ἦταν ὁ πατέρας ἀντίθετα πρᾶος καί στοργικός, τότε μποροῦσε τό κοριτσάκι νά διατηρήσει τήν ἀγάπη πρός τό ἀντικείμενό του στό μεγαλύτερό της μέρος —ἄν ἐξαιρέσουμε τό αἰσθησιακό στοιχεῖο— καί μάλιστα νά τήν ἀναπτύξει. Δέν ἦταν ἀναγκασμένο νά ταυτιστεῖ μέ τόν πατέρα. Κι αὐτό ἔχει ἐνεργοποιήσει συνήθως κάποιο φθόνο γιά τήν ἔλλειψη πέους, πού ὅμως ἔμεινε ἀτελεσφόρητος, ἐπειδή οἱ ἀπαγορεύσεις ἀπό τήν πλευρά τοῦ ἄλλου φύλου ἦταν σχετικά ἐλάχιστες. Βλέπουμε λοιπόν, ὅτι δέ λέμε τίποτα, ὅταν ἰσχυριζόμαστε πώς ἐτούτη ἤ ἐκείνη ἡ γυναίκα ἔχει κάποιο φθόνο γιά τήν ἔλλειψη πέους. Σημασία ἔχει ἡ χαρακτηρολογική καί συμπτωματική του ἐπενέργεια. Καθοριστικό σ' αὐτό τόν τύπο εἶναι ὅτι πραγματοποιήθηκε στό ἐγώ μιά μητρική ταύτιση. Αὐτή ἐκδηλώνεται σέ ἰδιότητες τοῦ χαρακτήρα, πού τίς ὀνομάζουμε θηλυκές.

Προϋπόθεση γιά τή διατήρηση αὐτῆς τῆς δομῆς τοῦ χαρακτήρα εἶναι νά προστεθεῖ κατά τήν ἐφηβεία πολύ σύντομα τό προβάδισμα τοῦ κολπικοῦ στοιχείου σά μόνιμη βάση τῆς θηλυκότητας. Σοβαρές ἀπογοητεύσεις ἀπό τόν πατέρα ἤ τά πατρικά ἰνδάλματα σ' αὐτή τήν ἡλικία μποροῦν νά προκαλέσουν μιά ὀπισθοδρόμηση[7] στό φθόνο γιά τήν ἔλλειψη πέους, νά ἐρεθίσουν τήν ἀρσενική ταύτιση πού δέν πραγματοποιήθηκε στά παιδικά χρόνια, νά ἐνεργοποιήσουν τό ναρκωμένο φθόνο γιά τήν ἔλλειψη πέους καί νά ὁδηγήσουν ἔτσι, μόλις τώρα, σέ μιά μεταβολή τοῦ χαρακτήρα. Αὐτό τό βλέπουμε συχνά σέ κορίτσια, πού ἀπωθοῦν τίς ἐπιθυμίες τους πρός τό ἄλλο φύλο γιά λόγους ἠθικῆς (ταύτιση μέ τή μικροαστικά - ἠθική μητέρα) καί ὑφίστανται ἔτσι ἀπογοητεύσεις ἀπό ἄντρες. Στίς περισσότερες περιπτώσεις κλείνουν τέτοιοι θηλυκοί χαρακτῆρες πρός τήν ἀνάπτυξη μιᾶς ὑστερικῆς φύσης. Βλέπουμε τότε μιά συνεχή αὔξηση τῆς προκλητικότητας πρός τό ἀντικείμενο (κοκεταρία) καί ἔντρομη ὀπισθοχώρηση μέ ἀνάπτυξη γενετήσιου ἄγχους, ὅταν τά πράγματα ἀπειλοῦν νά γίνουν σοβαρά (ὑστερικό γενετήσιο ἄγχος). Ὁ ὑστερικός χαρακτήρας στή γυναίκα εἶναι ἡ

ἄμυνα ἐνάντια στίς δικές της γενετήσιες ἐπιθυμίες καί τήν ἀρσενική ἐπιθετικότητα τοῦ ἀντικειμένου.

Στίς ἀναλύσεις μας συναντᾶμε καί τήν ἐξαιρετική περίπτωση, νά ἀνατρέφουν αὐστηρές, σκληρές μητέρες κόρες πού δέν ἀναπτύσσουν οὔτε ἀρσενικό οὔτε θηλυκό χαρακτήρα, παρά μένουν ἤ ξαναγίνονται ἀπό χαρακτηρολογική ἄποψη παιδιά. Ἡ μητέρα δέν πρόσφερε στό παιδί ἀρκετή ἀγάπη, ἡ διφορούμενη στάση του ἀπέναντι στή μητέρα ὁδήγησε σέ σύγκρουση, στήν ὁποία ἐπικράτησε τό μίσος. Μπροστά στούς κινδύνους αὐτοῦ τοῦ μίσους, τό παιδί ἀποτραβιέται στή στοματική βαθμίδα τῆς σεξουαλικῆς του ἐξέλιξης. Μισεῖ τή μητέρα στή γενετήσια βαθμίδα, ἀπωθεῖ τό μίσος καί τό μετατρέπει, ἀφοῦ ἔχει ἀποχτήσει στοματική διάθεση, σέ ἀναδρομική ἀγάπη καί μιά ὑπερβολική ἐξάρτηση ἀπό τή μητέρα. Τέτοιες γυναῖκες ἀναπτύσσουν μιά περίεργα γλοιώδη συμπεριφορά ἀπέναντι σέ μεγαλύτερες ἤ παντρεμένες γυναῖκες, κρεμιοῦνται ἀπ' αὐτές κατά μαζοχιστικό τρόπο, ἔχουν τάσεις πρός τήν παθητική ὁμοφυλοφιλία (στήν περίπτωση C u n n i l i n g u s μέ προδιάθεση διαστροφῆς), ἀφήνουν νά τίς φροντίζουν μεγαλύτερες γυναῖκες, μόλις πού ἀναπτύσσουν ἐνδιαφέρον γιά ἄντρες καί ὁλόκληρη ἡ ὕπαρξή τους κυριαρχεῖται ἀπό καμώματα βρέφους. Κι αὐτή ἡ χαρακτηρολογική συμπεριφορά, ὅπως κάθε ἄλλη, ἀποτελεῖ μιά θωράκιση ἐνάντια σέ ἀπωθημένες ἐπιθυμίες καί προστασία ἐνάντια σέ ἐξωτερικούς ἐρεθισμούς: Σ' αὐτή τήν περίπτωση, ὁ χαρακτήρας ἐξυπηρετεῖ τή στοματική ἀπόκρουση ἔντονων τάσεων τοῦ παιδιοῦ νά μισήσει τή μητέρα. Στό βάθος πίσω ἀπ' αὐτές μόλις πού διακρίνεται ἡ ἐπίσης ἀπωθημένη θηλυκή διάθεση ἀπέναντι στόν ἄντρα.

V. Μέχρι στιγμῆς εἴχαμε ὑπόψη μονάχα τό γεγονός ὅτι τό φύλο τοῦ προσώπου, πού εἶναι φορέας τῶν ἀπαγορεύσεων κατά τήν ἀνατροφή, εἶναι σημαντικό γιά τή διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα καί δέν ἀναφερόμαστε στό χαρακτήρα του, παρά μονάχα ὅταν μιλάγαμε γιά αὐστηρή ἤ ἤπια ἐπιρροή. Ἡ διαμόρφωση τοῦ χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ ἐξαρτιέται καί ἀπό ἄλλη ἀποφασιστική ἄποψη

ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τῶν γονιῶν, ποὺ κι αὐτὴ πάλι καθορίζεται ἀπὸ γενικὲς καὶ ἰδιαίτερες κοινωνικὲς ἐπιδράσεις. Πολλὰ ἀπ' ὅσα στὴν ἐπίσημη ψυχιατρική, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει τὰ γεγονότα αὐτά, θεωροῦνται κληρονομικά, ἀποδεικνύουνται μὲ μιὰν ἀρκετὰ βαθιὰ ἀνάλυση ἀποτέλεσμα πρώιμων ταυτίσεων ἐξαιτίας συγκρούσεων.

Δὲν ἀρνιούμαστε ὅτι οἱ τρόποι ἀντίδρασης ἔχουν κληρονομικὴ βάση. Καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἔχει τὸ νεογέννητο κιόλας τὸ δικό του «χαρακτήρα». Νομίζουμε ὅμως πὼς ἡ ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση ἔρχεται ἀπὸ τὸ περιβάλλον. Αὐτὸ καθορίζει, ἂν μιὰ ὑπάρχουσα προδιάθεση ἀναπτυχτεῖ, δυναμώσει ἢ καὶ δὲν τῆς ἐπιτραπεῖ κἂν μιὰ παραπέρα ἀνάπτυξη. Τὴν ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀντίληψη πὼς ὁ χαρακτήρα εἶναι ἔμφυτος, ἐνισχύουν οἱ περιπτώσεις ἐκεῖνες, γιὰ τὶς ὁποῖες ἡ ψυχανάλυση ἀποδεικνύει ὅτι μέχρι μιᾶς ὁρισμένης ἡλικίας εἶχαν συγκεκριμένους τρόπους ἀντίδρασης, ἀπ' αὐτὴ ὅμως τὴν ἡλικία κι ὕστερα ἀναπτύχτηκαν χαρακτηρολογικὰ ἐντελῶς διαφορετικά: Μπορεῖ δηλαδὴ νὰ ἦταν πρῶτα ἐλαφρῶς εὐερέθιστοι καὶ εὔθυμοι καὶ νὰ ἔγιναν ἀργότερα μελαγχολικοί, ἢ πρῶτα εὐέξαπτοι κινητικοί[6] καὶ ὕστερα σιωπηλοὶ καὶ ἐμποδισμένοι. Εἶναι ὅμως πιθανό, ὁρισμένα βασικὰ στοιχεῖα τῆς προσωπικότητας νὰ εἶναι ἔμφυτα καὶ νὰ μὴ μεταβάλλουνται. Ὁ ὑπερτονισμὸς τῶν κληρονομικῶν παραγόντων ὀφείλεται χωρὶς ἀμφιβολία σὲ κάποια ἀσυνείδητη δειλία μπροστὰ στὶς συνέπειες, ποὺ θὰ εἶχε ἡ σωστὴ ἐκτίμηση τῆς ἐπίδρασής τους. Συνέπειες, ποὺ θὰ ἔθεταν σὲ ἀμφισβήτηση τὴ σημερινὴ ἀνατροφή.

Ἡ διαμάχη γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ πρόβλημα θὰ κριθεῖ σωστά, μονάχα ὅταν μιὰ ἔγκυρη ἐπίσημη ἀρχὴ ἀποφασίσει νὰ κάνει τὸ ἑξῆς πείραμα, σὲ μαζικὴ κλίμακα: Νὰ ἀπομονώσει κάπου 100 παιδιὰ ἀπὸ ψυχοπαθεῖς γονεῖς ἀμέσως μετὰ τὴ γέννησή τους, νὰ τ' ἀναθρέψει κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ νὰ συγκρίνει ἀργότερα τὰ ἀποτελέσματα μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνατροφῆς 100 ἄλλων τέτοιων παιδιῶν, ποὺ ἔμειναν στὸ ψυχοπαθολογικό τους περιβάλλον.

Ἔτσι καὶ συνοψίσουμε ἄλλη μιὰ φορὰ τὶς βασικὲς χαρακτηρολογικὲς δομὲς ποὺ βρήκαμε ὡς τὰ τώρα, θὰ δοῦμε πὼς ὅλες ἔχουν τὸ κοινὸ σημεῖο, νὰ διεγείρουνται ἀπὸ τὶς συγκρούσεις τοῦ οἰδιπόδειου συμπλέγματος, νὰ τὶς τακτοποιοῦν κατὰ ἰδιαίτερο τρόπο καὶ ταυτόχρονα νὰ τὶς διατηροῦν γιὰ τὸ μέλλον. Ἂν ὁ Φρόυντ ἀπὸ τὴν πλευρά του διαπιστώνει ὅτι τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα καταστρέφεται ἀπὸ τὸ ἄγχος τοῦ εὐνουχισμοῦ, μποροῦμε ἐμεῖς νὰ ποῦμε παρακάτω: Καταστρέφεται μέν, ξαναδημιουργεῖται ὅμως, ὑπὸ ἄλλη μορφή· μετασχηματίζεται σὲ χαρακτηρολογικὲς ἀντιδράσεις, ποὺ ἀποτελοῦν ἐν μέρει συνέχεια τῶν κύριων χαρακτηριστικῶν του μὲ ἀλλαγμένη μορφή, ἐν μέρει ὅμως, σχηματισμοὺς ἀντίδρασης ἐνάντια σὲ βασικά του στοιχεῖα.

Συνοψίζοντας παραπέρα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ νευρωτικὸς χαρακτήρας ὄχι μόνο στὰ περιεχόμενα, ἀλλὰ καὶ στὴ μορφή του, εἶναι συμβατικὰ δομημένος, ἀκριβῶς ὅπως τὰ συμπτώματα. Περιέχει τὶς παιδικὲς ἀπαιτήσεις τῶν ὁρμῶν καὶ τὴν ἄμυνα ἐναντίον τους, ποὺ ἀνήκουν στὶς ἴδιες ἢ σὲ διάφορες βαθμίδες τῆς ἀνάπτυξης. Ἡ βασικὴ παιδικὴ σύγκρουση ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, μετασχηματισμένη σὲ συμπεριφορές, ποὺ ἐμφανίζουνται σὰν τυπικές, σὲ χρόνιους, αὐτόματους τρόπους ἀντίδρασης.

Κατανοώντας ἔτσι ἕνα κομμάτι τῆς ἀνθρώπινης ἀνάπτυξης, ἀποκτοῦμε τὴν ἱκανότητα νὰ ἀπαντήσουμε σ' ἕνα ἐρώτημα, ποὺ ὁ Φρόυντ ἀπὸ τὴν πλευρά του τὸ ἔθεσε: **Μὲ ποιὰ** μορφὴ ἔχει διατηρηθεῖ τὸ ἀπωθημένο, σὰ διπλὴ καταγραφή, σὰ μισο-σβησμένη ἀνάμνηση ἢ ἀλλιῶς; Μποροῦμε τώρα νὰ συμπεράνουμε προσεκτικὰ ὅτι τὰ τμήματα ἐκεῖνα τῶν παιδικῶν βιωμάτων, ποὺ δὲν ὑπέστησαν χαρακτηρολογικὴ διεργασία, διατηρήθηκαν σὰν ἀφηθυμικὰ κατειλημμένες[2] ἀναμνήσεις, ἐνῶ ὅσα ὑπέστησαν χαρακτηρολογικὸ μετασχηματισμό, διατηρήθηκαν σὰν καθημερινοὶ τρόποι ἀντίδρασης. Ὅσο σκοτεινὴ κι ἂν εἶναι αὐτὴ ἡ διαδικασία δὲ χωρεῖ καμιὰ ἀμφιβολία γι' αὐτὴ γιατὶ κατορθώνουμε κατὰ τὴν ψυχαναλυτικὴ θεραπεία νὰ ξεχωρίσουμε τὰ ἀρχικὰ συστατικὰ μέρη τέτοιων χαρακτηρολογικῶν λειτουργιῶν. Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἀνέλκυση βυθισμένων, ὅπως στὴν ὑστερικὴ ἀμνησία, παρὰ γιὰ ἕνα προτσές, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ παρομοιαστεῖ μὲ τὴν ἀποδέσμευ-

ση μιᾶς χημικῆς οὐσίας ἀπὸ μιὰ ἕνωση. Τώρα καταλαβαίνουμε καὶ μάλιστα καλύτερα, γιατί σὲ μερικὲς σοβαρὲς περιπτώσεις νευρώσεων τοῦ χαρακτήρα δὲν κατορθώνουμε νὰ φέρουμε τὴν Οἰδιπόδεια σύγκρουση στὴν ἐπιφάνεια, ἂν ἀναλύσουμε μονάχα τὰ περιεχόμενα. Αὐτὸ ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι τὴν παροῦσα στιγμὴ δὲν ὑφίσταται πιὰ καὶ δὲ μποροῦμε νὰ τὴν ἀνακαλύψουμε παρὰ μονάχα ἀποσυνθέτοντας ἀναλυτικὰ τοὺς τυπικοὺς τρόπους ἀντίδρασης. Αὐτὸ διευρύνει φυσικὰ καὶ τὶς θεραπευτικές μας δυνατότητες.

Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἰσχύει μονάχα γιὰ τὸ νευρωτικὸ χαρακτήρα. Μονάχα σ' αὐτὸν συμβαίνει νὰ διατηρεῖται τὸ οἰδιπόδειο σύμπλεγμα στὴ μορφὴ ποὺ περιγράψαμε. Ὁ ἰδανικὸς τύπος τοῦ ὑγιῆ, ὁ γενετήσιος χαρακτήρας, ξεχωρίζει ἀπὸ τὸ νευρωτικὸ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς, ὅτι ἡ οἰδιπόδεια σύγκρουση δὲν μετατράπηκε σὲ χαρακτηρολογικὴ λειτουργία, παρὰ τακτοποιήθηκε μὲ ἀφαίρεση ἐνεργητικότητας. Γιατί ἂν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς λίμπιντο ἔχει τοποθετηθεῖ καὶ ἱκανοποιηθεῖ ἐν μέρει σ' ἐξιδανικεύσεις (ἀντὶ σὲ σχηματισμοὺς ἀντίδρασης), ἐν μέρει σὲ γενετήσιες διαθέσεις πρὸς τὸ ἀντικείμενο (ἀντὶ σὲ προγενετήσιες καὶ σαδιστικές), ἂν λοιπὸν τὸ ψυχικὸ ἐνδιαφέρον ἔχει στραφεῖ κατὰ κύριο λόγο πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ πρὸς ὀρθολογικὰ ἀντικείμενα, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ σχηματιστεῖ ἢ νὰ ἀποκτηθεῖ ὁ ἄκαμπτος χρόνιος τρόπος ἀντίδρασης, ὅπως τὸν συναντᾶμε σὲ νευρωτικοὺς χαρακτῆρες. Γι' αὐτὸ ὁ γενετήσιος χαρακτήρας εἶναι εὐκίνητος στὸν τρόπο ἀντίδρασής του, μπορεῖ ἅμα χρειάζεται νὰ θωρακιστεῖ ἀπέναντι στὸν ἔξω κόσμο ἢ καὶ νὰ τοῦ ἀνοιχτεῖ ἐντελῶς σὲ ἄλλες περιστάσεις.

Ἡ ὁριοθέτηση αὐτὴ τοῦ ἰδανικοῦ τύπου, ποὺ βασίζεται στὴ διάκριση τῶν εἰδικὰ παθογόνων ἀπὸ τοὺς εἰδικὰ ἀνταποκρινόμενους στὶς ἀνάγκες τῆς πραγματικότητας δυναμισμούς, κάθε ἄλλο παρὰ ἕνα θεωρητικὸ παιχνίδι εἶναι. Σκοπεύει συνειδητὰ νὰ φτάσει πάνω σ' αὐτὴ τὴ βάση σὲ μιὰ θεωρία τῆς ψυχικῆς οἰκονομίας, ποὺ θὰ θέσει στὴν Παιδαγωγικὴ πρακτικοὺς στόχους. Ἐξαρτιέται φυσικὰ μονάχα ἀπὸ τὴν κοινωνία, ἂν θὰ καταστήσει δυνατὴ τὴν πρακτικὴ ἐκτίμηση μιᾶς τέτοιας θεωρίας τῆς ψυχικῆς ἐνεργητικότητας ἢ θὰ τὴν ἀπορρίψει. Ἡ σημερινὴ κοινωνία μὲ μιὰν ἠθική, ποὺ ἀπορρίπτει τὴ σεξουαλικότητα καὶ μὲ τὴν οἰκονομική της ἀνεπάρκεια, νὰ παρέχει στὴν πλειοψηφία τῶν μελῶν της ἀκόμα καὶ τὰ ἐλάχιστα ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ὕπαρξή τους, ἀπέχει τόσο ἀπὸ τὸ νὰ κατανοήσει τέτοιες δυνατότητες, ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ δυνατότητα τῆς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τους.

Αὐτὸ θὰ γίνει ἀμέσως κατανοητὸ ἂν ἀπὸ τώρα ποῦμε ὅτι τόσο ὁ δεσμὸς μὲ τοὺς γονεῖς καὶ ἡ καταπολέμηση τοῦ αὐνανισμοῦ στὴν πρώιμη παιδικὴ ἡλικία ὅσο καὶ ἡ ἀπαίτηση ἀσκητικότητας στὴν ἐφηβεία καὶ τὸ στρίμωγμα τῶν σεξουαλικῶν ἐνδιαφερόντων στὸ (σήμερα καὶ κοινωνιολογικὰ θεμελιωμένο) θεσμὸ τοῦ γάμου, ἀντιπροσωπεύουν περίπου τὸ ἀντίθετο τῶν προϋποθέσεων, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ τὴ δημιουργία καὶ τὴν ἐπιβολὴ ἑνὸς σεξουαλικο-οικονομικοῦ ψυχικοῦ νοικοκυριοῦ. Ἡ κυρίαρχη σεξουαλικὴ ἠθικὴ δημιουργεῖ ἀναπόφευκτα τὶς χαρακτηρολογικὲς βάσεις τῆς νεύρωσης. Ἡ σεξουαλικὴ καὶ ψυχικὴ οἰκονομία ἀποκλείει τὴν ἠθική, ποὺ σήμερα ὑπερασπίζουνται μὲ κάθε μέσο. Αὐτὸ εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ ἀδυσώπητα κοινωνικὰ συμπεράσματα τῆς ψυχαναλυτικῆς ἔρευνας τῶν νευρώσεων.

VI. Κατὰ τὴν ἀτομικὴ ψυχαναλυτικὴ θεραπεία, λαβαίνοντας ὑπόψη τὴν ἀντίσταση ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ χαρακτήρα, βοηθᾶμε σημαντικὰ στὸν παραμερισμὸ τῆς βάσης τῶν νευρωτικῶν ἀντιδράσεων. Ἡ δικιά μας θεραπεία ξεπερνάει τὴν ἁπλὴ ἀνάλυση τῶν συμπτωμάτων, ποὺ σκοπὸ ἔχει τὴν εὕρεση τῶν αἰτίων τους· σὰν ἀνάλυση ὁλόκληρου τοῦ χαρακτήρα πετυχαίνει αὐτό, ποὺ στὴν ψυχοθεραπεία τὸ λέμε κάπως τραβηγμένα «θεραπεία τῆς συνολικῆς προσωπικότητας». Διακρίνεται, ὅμως, ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες ψυχοθεραπεῖες, κυρίως ἐπειδὴ δὲ μεταβάλλει τὴ συνολικὴ προσωπικότητα οὔτε μὲ παιδαγωγικὴ διάθεση οὔτε μὲ κάποιον ἄλλο συνθετικὸ τρόπο, παρὰ μονάχα τὸ χαρακτηρολογικὸ θώρακα, διαταράζοντας τὴν ἰσορροπία τοῦ νευρωτικοῦ χαρακτήρα καὶ ἑρμηνεύοντας τοὺς πολυσήμαντους τρόπους ἐργασίας του. Τὴ λύση δίνουν τελικὰ οἱ φυσικὲς παρορμήσεις πρὸς τὴ γενετήσια ἡδονὴ

καὶ τὴν κοινωνικὴ δράση, ποὺ οἱ νευρώσεις τοῦ χαρακτήρα μονάχα ἐμποδίζουν ν' ἀναπτυχτοῦν. Ἡ τεχνικὴ διαδικασία συνίσταται στὸ ἑξῆς: Ἀφοῦ ἔγινε κατανοητὸ ἕνα μέρος τῆς χαρακτηρολογικῆς ἀντίδρασης, τὴν παρουσιάζουμε μεμονωμένα στὸν ἀσθενὴ ἀντικειμενικοποιώντας την συνεχῶς. Γιατὶ ὁ ἄρρωστος καταλαβαίνει μὲν πὼς τὰ νευρωτικά του συμπτώματα εἶναι ἀρρωστημένα, δὲν ἔχει ὅμως τὴν ἴδια γνώμη καὶ γιὰ τὸ νευρωτικό του τρόπο ἀντίδρασης. Ἔτσι πρέπει νὰ προηγηθεῖ ἡ ἀντικειμενικοποίηση πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάλυσή του, ὥστε νὰ μπορέσει ὁ ἄρρωστος νὰ ἀντιμετωπίσει τὰ νευρωτικά του χαρακτηριστικὰ κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἀντιμετωπίζει καὶ τὰ ἐνοχλητικὰ συμπτώματά τους.

Ἡ ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα, ποὺ συνίσταται κυρίως σ' αὐτὴ τὴν ἀπομόνωση, ἀντικειμενικοποίηση καὶ ἑρμηνεία τοῦ χαρακτήρα, δὲν πραγματοποιεῖται στὸ τέλος τῆς ψυχανάλυσης, σὰ συμπλήρωμά της, οὔτε ἀποτελεῖ ἐπιπρόσθετη διαδικασία στὴν ψυχανάλυση περιπτώσεων μὲ ἰδιαίτερα ἔντονες νευρώσεις τοῦ χαρακτήρα. Ἀντίθετα, ἐπιβάλλεται σὲ κάθε περίπτωση γιὰ τοὺς ἀκόλουθους λόγους: Πρῶτο, δὲν ὑπάρχει νεύρωση, ποὺ νὰ μὴ βασίζεται σ' ἕνα νευρωτικὸ χαρακτήρα· γι' αὐτὸ καὶ ἡ διάκριση σὲ νευρώσεις συμπτωμάτων καὶ νευρώσεις τοῦ χαρακτήρα δὲν ἔχει νόημα· μποροῦμε νὰ διακρίνουμε μονάχα νευρώσεις τοῦ χαρακτήρα μὲ ἢ χωρὶς νευρωτικὰ συμπτώματα. Δεύτερο, ὁ χαρακτηρολογικὸς θώρακας, ὅσο μένει ἀνέπαφος, ἐμποδίζει τὴ θεραπευτικὴ ἀποτελεσματικότητα τῶν ἑρμηνειῶν καὶ ἀναλύσεών μας· δὲν εἶναι ἁπλὴ ἀναλογία νὰ ποῦμε ὅτι οἱ ἑρμηνεῖες χτυπᾶνε στὸ χαρακτήρα καὶ διασκορπίζονται ἂν δὲ χαλαρώσουμε αὐτὸ τὸν ἴδιο καὶ δὲν μπορέσουμε νὰ φτάσουμε ὡς τὶς ἀπωθημένες καὶ προφυλαγμένες παρορμήσεις του. Τρίτο, οἱ ἔρευνές μας μᾶς ὁδήγησαν στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ καταστάσεις, ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὶς πιὸ βασικὲς παιδικὲς συγκρούσεις, μετασχηματίστηκαν σὲ χαρακτηρολογικὲς ἀντιδράσεις καὶ ἑπομένως δὲ μποροῦμε νὰ τὶς κατανοήσουμε χωρὶς ἀνάλυση τῆς συμπεριφορᾶς. Καὶ τελικὰ καταφέρνουμε νὰ φτάσουμε μὲ τὴ συστηματικὴ ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα στὴν κύρια παιδικὴ σύγκρουση. Αὐτὸ δὲ σημαίνει κανένα νεωτερισμὸ

στὴν τεχνική, παρὰ μονάχα τὴ διεύρυνσή της σὲ μιὰ ὁρισμένη κατεύθυνση, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ καταντάει κάτι ἀπὸ τὰ παλιὰ περιττό. Ὅσο ἀφορᾶ τὰ ἐπιμέρους ἐρωτήματα, πρέπει νὰ παραπέμψω τὸν ἀναγνώστη στὴν ἐργασία μου «Σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάλυση τοῦ χαρακτήρα».

Λαβαίνοντας, ὅμως, ὑπόψη τὸ πλῆθος τῶν νευρώσεων δὲ μπορεῖ ἡ ἀτομικὴ θεραπεία νὰ εἶναι ὁ μοναδικὸς στόχος τῆς πρακτικῆς ψυχανάλυσης. Σκοπὸς εἶναι νὰ συνειδητοποιήσουμε τὰ κριτήρια μιᾶς πραγματικῆς πρόληψης τῶν νευρώσεων καὶ νὰ ξεκαθαρίσουμε πῶς θὰ μποροῦμε νὰ ἐμποδίζουμε τὸ σχηματισμὸ τῆς βάσης ἀντίδρασης τῶν νευρώσεων τοῦ χαρακτήρα. Αὐτὸ ἂς τὸ ἐπιχειρήσουν παραπέρα μελέτες. Ἐμεῖς, ὅμως, ἔχουμε καθῆκον νὰ διαπιστώσουμε ἀπὸ τώρα ὅτι ἡ ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν μας στέκεται ἀνάποδα μὲ τὸ κεφάλι κάτω καὶ πρέπει ἡ ψυχαναλυτικὴ διερεύνηση τῆς ψυχικῆς οἰκονομίας νὰ τὴ βοηθήσει νὰ σταθεῖ θεωρητικὰ στὰ πόδια της. Μονάχα τότε, καὶ ἐφόσον ἐπιτύχει τὴν ἀναγκαία γι' αὐτὸ εὐκινησία, θὰ μπορέσει ἡ κοινωνία νὰ ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὰ πρακτικά της συμπεράσματα καὶ νὰ τὰ χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν μας.

Σημειώσεις τοῦ Μεταφραστῆ

1. Ὀντογένεση ἤ Ὀντογονία λέγεται ἡ ἐξέλιξη τοῦ ἀτόμου, σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς φυλῆς (φυλογένεση ἤ φυλογονία).

2. Καταλήψεις ἀντικειμένων (OBJEKTBESETRUNGEN), δηλ. φορτία ψυχικῆς ἐνεργείας, ποὺ συγκεντρώνουνται (κατευθύνουνται) σὲ ἀντικείμενα. Ἡ θεωρία τῶν «καταλήψεων» —φορτίων ψυχικῆς ἐνεργείας— εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὲς ὑποθέσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Φρόυντ.

3. Ἀψιθυμικὸ φράγμα (AFFEKTSRERRE): εἶναι κατὰ τὸν Φρόυντ μιὰ νευρωτικὴ διάταξη, ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ὁποίας δὲν βιώνονται ἀψιθυμίες, εἴτε βιώνονται μὲ μειωμένη ἰσχύ. Πρέπει νὰ τὴν ἀντιλαμβανόμαστε σὰν ἀμυντικὴ διάταξη ἐνάντια σὲ ἄγχος ποὺ ἔχει νευρωτικὲς αἰτίες.

4. Αὐτισμός (AUTISMUS): ἐγωκεντρισμός, ἐσωστρέφεια· τὸ νὰ ἀπομονώνεται κανεὶς ἀπὸ τὸ περιβάλλον καὶ νὰ ἀσχολεῖται διαρκῶς μὲ τὶς δικές του φανταστικὲς παραστάσεις· σὰν παθολογικὴ κατάσταση στοὺς σχιζοειδεῖς ψυχοπαθεῖς.

5. Κατατονία (KATATONIE): μιὰ ἰδιαίτερη μορφὴ σχιζοφρένειας μὲ διαταραχὲς στὸ μηχανισμὸ τῶν παρορμήσεων καὶ τὸν κινητικὸ μηχανισμό, μὲ διαταραχὲς τῶν αἰσθήσεων καὶ διανοητικὲς διαταραχές. Τὴν ἀκαμψία μπορεῖ νὰ διαδεχτεῖ μιὰ ἐσωτερικὴ ὤθηση γιὰ κίνηση, ἀκόμα καὶ μανιακοὶ παροξυσμοί, ἐνῶ μποροῦν νὰ μεσολαβοῦν στάδια ἀπαλλαγμένα ἀπὸ συμπτώματα.

6. Κινητικότητα (MOTORIK): περιλαμβάνει καταρχὴν τὸ σύνολο τῶν κινήσεων, ποὺ ὀφείλουνται στὰ ἀνατομικὰ - φυσιολογικὰ δεδομένα τοῦ σώματος. Μποροῦμε νὰ ἀναλύσουμε τὶς ἐπιμέρους κινήσεις, νὰ διακρίνουμε ὁμάδες κινήσεων, νὰ διαπιστώσουμε ἤ καὶ νὰ ἀποκλείσουμε μιὰ κινητικὴ προδιάθεση καὶ τελικὰ νὰ περιγράψουμε κινητικοὺς τύπους (MOTORISCHE TYPEN). Ἡ κινητικότητα δὲν θεωρεῖται ὅμως μονάχα μιὰ λειτουργία, ποὺ ὀφείλεται στὴν κατασκευὴ τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ εἰδικὴ ἔκφραση μιᾶς προσωπικότητας. Περιέχεται σὲ ποικίλες ἄλλες ἐκφράσεις (μίμηση, παντομίμα, περπάτημα, φωνή, γραφικὸς χαρακτήρας) καὶ ἀποτελεῖ τὸν σκελετό τους. Ἔτσι μποροῦμε νὰ διακρίνουμε: ἀθέλητη καὶ σκόπιμη κινητικότητα κ.λπ. Ἡ κινητικότητα, ἐνῶ ἐκδηλώνεται σὰν κάτι ἐξωτερικό, εἶναι ταυτόχρονα κάτι ἐσωτερικό.

7. Ὀπισθοδρόμηση (REGGRESSION): ὅρος τῆς ψυχανάλυσης, ἡ ἐπιστροφὴ σὲ προηγούμενες, παιδικὲς βαθμίδες τῶν ὁρμεμφύτων διεργασιῶν. Ἡ ὀπισθοδρόμηση κατὰ τὸν Φρόυντ ὀφείλεται συχνὰ σὲ ἐμποδισμοὺς τῆς ψυχοσεξουαλικῆς ἀνάπτυξης.

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ ΚΙ Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ
ΒΙΛΧΕΛΜ ΡΑ·Ι·Χ

ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ ΔΙΧΩΣ ΣΥΝΟΡΑ
Τὸ Ἐπαναστατικὸ Κίνημα στὴν Εὐρώπη
(1946 — 1976)
ΑΛΜΠΕΡΤ ΜΕΛΤΣΕΡ

ΤΟ ΞΕΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ ΟΙΔΙΠΟΔΕΙΟΥ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΟΣ
Β. ΡΑ·Ι·Χ — Σ. ΦΡΟ·Υ·ΝΤ

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΣΥΝΤΟΜΑ

Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ
Μ. ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ — Α. ΡΟΜΠΕΡΤΣ

ΤΟ ΑΛΦΑΒΗΤΑΡΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΑΥΤΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΤΖΟΕΛ ΣΠΡΙΝΓΚ

ΣΥΝΟΨΗ ΤΟΥ «ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ» ΤΟΥ ΜΑΡΞ
ΚΑΡΛΟ ΚΑΦΙΕΡΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗΣ
Σ. ΧΟΥΗΛΕΡ — Μ. ΜΠΕΝΣΤΟΝ